

iletişim

DOSTOYEVSKI

T O P L U E S E R L E R İ 7

KUMARBAZ

ÇEVİREN ERGİN ALTAY

HENRI TROYAT'NIN *KUMARBAZ*'IN YAZILIŞI ÜZERİNE BİR NOTU
VE GÜNDÜZ VASSAF'IN DOSTOYEVSKI'NİN KUMAR PSİKOLOJİSİNİ
İNCELEYEN BİR SONSÖZÜYLE

Игрок

İletişim Yayınları 748 • Dünya Klasikleri 11

ISBN-13: 978-975-470-925-4

© 2001 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1-9. BASKI 2001-2009, İstanbul

10. BASKI 2010, İstanbul

11. BASKI 2010, İstanbul

12. BASKI 2010, İstanbul

DIZI EDITÖRÜ Orhan Pamuk

KAPAK UYGULAMA Utku Lomlu

KAPAKTAKI RESİM Anselm Kiefer, “Wolke (Bulut) 1984-85”

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Seçkin Oktay

BASKI ve CILT Sena Ofset

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Kumarbaz

Игрок

RUSÇA'DAN ÇEVİREN *Ergin Altay*

HENRI TROYAT'NİN KUMARBAZ'IN
YAZILIŞI ÜZERİNE BİR NOTU
VE GÜNDÜZ VASSAF'IN DOSTOYEVSKİ'NİN KUMAR
PSİKOLOJİSİNİ İNCELEYEN BİR SONSÖZÜYLE

i l e t i ŝ i m

DOSTOYEVSKI (Fyodor Mihailoviç). Bir doktorun oğlu olan Dostoyevski 1821'de Moskova'da doğdu. Çocukluğunu Moskova'daki Marya Hastanesi'nin bir lojmanında, zorba ve çoğu zaman sarhoş bir babayla hasta bir anne arasında geçirdi. Çok geçmeden annesi ölünce, katı disiplinli Petersburg Mühendis Okulu'na gönderildi. Sinirli, aşırı duyarlı bir yaratılışı olan Dostoyevski (o sıralar kendisine takılan adla, "ateş Fedya"), Petersburg'da kitap okuyarak, bir köşeye çekilip düşlere dalarak ya da kardeşi Mihail ile söyleşerek günlük gerçeklerden kaçmaya çalışırdı. Babasının 1839'da aniden öldüğünü burada öğrendi. Kuşkulu bir ölümdü bu; onu yanında çalıştırdığı köylülerin öldürdüğü söylenir. Babasının ölümünü istediği düşüncesi, yakasını hiç bırakmadı ve Dostoyevski'yi bunalıma düşürdü. Bazılarına göre ilk sara nöbetine de bu suçluluk duygusu neden oldu. Freud ve birçok psikanalizci, babaya duyulan bu nefrete ve bunu izleyen suçluluk kompleksine dayanarak, Dostoyevski'nin hastalığının sinirsel kökenli olduğu sonucunu çıkardılar ve dehasıyla hastalığı arasında doğrudan bir bağlantı kurdular. Oysa bu yorum, yazarın nöbetler sırasında gösterdiği o zihin açıklığını, o "dokuz canlılığı" göz ardı etmek demektir. Sara, Dostoyevski için, gerçekte, "istenç dışı, ama ayrıcaıklı bir deneyim", büyülen bir ayna olmuştur.

Dostoyevski zayıf sinirli, duygusal, bir anda coşkudan çökkünlüğe geçen bir kimseydi. Gogol etkileri taşıyan ilk romanı *İnsancıklar*, Belinski'nin övgülerini kazandı yazarına ün sağladığında coşkuya kapılan Dostoyevski, daha sonraki yapıtları *Öteki* (1846) ve *Ev Sahibesi* (1847) aynı eleştirilerin alaylarına hedef olunca ruhsal çöküntüye düştü, derdinden hasta oldu. Kendisini dengesizliğe kadar sürükleyen gerilimlerden kurtulmayı bilen ve dış dünyadan kopan benliğinin parçalanmasını kendisi çözümlleyen yazarın yapıtındaki en zengin ruhbilimsel temalardan biri de bu çift kişiliklilik, ikizler-benzerler temasıdır.

Dostoyevski 1848'de *Beyaz Geceler* ile *Bir Yufka Yürekli*'yi yayımladı. Bu yapıtlarının da beğenilmemesi gururunu incitti. Petraşevski'nin çevresinde toplanan genç suikastçılara katıldı, onlarla birlikte tutuklandı ve ölüm cezasına çarptırıldı (Aralık 1849). Canlarının bağışlandığı, cezanın infazına birkaç dakika kala bildirildi. Dostoyevski'nin cezası, hafifletilerek Sibiryada dört yıl kürek cezasına çevrildi. Tüm maddi ve manevi yoksunluklara ve sara nöbetlerine karşın bu korkunç yıllar, Dostoyevski'nin İncil'i ve mahkûmlardaki gönül zenginliğini, yani "sert kabuğun içindeki altın"ı keşfetmesini sağladı. Dört yıllık kürek cezasından sonra Semipalatinsk'te zorunlu ikâmete mahkûm edilen Dostoyevski, yoksul ve verimli genç dul Marya Dmitriyevna İsayeva'ya acıyarak evlendi. 1859'da Petersburg'a dönmesine izin verildi, *Ezilmiş ve Aşağılanmışlar* (1861) ve *Ölü Bir Evden Hatıralar* (1862) ile kendini yeniden kabul ettirdi. Kardeşi ve N.N. Strahov ile birlikte önce *Vremja* (Zaman), sonra da *Epoha* (Dönem) adlı dergileri kurdu ve yönetti. Bu dergilerde, Batı karşıtı Slavcı düşüncelerini savunduğu tartışma yazılarını yayımladı.

Büyük "metafizik" romanlarının ilki ve tüm yapıtlarının anahtarı olan *Yeralından Notlar* 1864'te yayımlandı. *Suç ve Ceza* (1866), *Kumarbaz* (1867), *Budala* (1868), *Ebedi Koca* (1870), *Cinler* (1872) gibi başyapıtlar birbirini izledi. Alacaklıları tarafından sıkıştırılan yazar, daha tamamlamadan yapıtlarını yayımcılara satıyordu. Daha hızlı çalışabilmek için sekreter olarak tuttuğu 20 yaşındaki Anna Grigoriyevna Snitkina ile ilk karısının ölümünden üç yıl sonra, 1867'de evlendi. Para peşinden koşması bitmek bilmedi. Kumar tutkusuyla Dostoyevski, borç aldı, ödedi; sonunda karısıyla ülkesinden ayrılarak Avrupa'nın kumarhanelerini dolaşmaya başladı. Bir kızı oldu, ama öldü. Bu ölüm, Dostoyevski'yi deliliğin eşiğine kadar sürükledi. 1875'te *Delikanlı*, 1876'da *Bir Yazarın Günlüğü* ve 1879-80'de *Karamazov Kardeşler* yayımlandı. Bu son romanının, bir bölümünü oluşturacağı *Bir Büyük Günahkârın Yaşamı* adlı büyük çaplı tasarısını gerçekleştiremeden 1881'de Petersburg'da öldü. Dostoyevski gelmiş geçmiş en büyük romancılarından birisi, belki de birincisidir.

KUMARBAZ'IN YAZILIĞI

HENRI TROYAT

Henri Troyat Dostoyevski adlı biyografisinde yazarın Kumarbaz'ı yazmaya başladığı günleri şöyle anlatıyor:

Geniş halk topluluğuna gelince, o *Suç ve Ceza'yı* saf bir coşkunlukla karşıladı. Bir polis romanına, duygulu bir öyküye, psikolojik bir teze benzeyen *Suç ve Ceza* geniş okur yığınlarını memnun etti. Dostoyevski'yi ilk başta çok anlamadılar, ama "art düşünce" siz hayran oldular. Yazarın adı ağızlardan düşmüyordu. Dostoyevski, Turgenyev'le Tolstoy'un yanında tutuluyordu. Bu zaferdi.

Ama bu ün, Dostoyevski'yi para sıkıntısından sıyıramadı birden. Yayımcı Stellovski'ye kasımda teslim etmek zorunda olduğu yayımlanmamış romanın daha ilk satırını bile yazmamış olduğu gibi, teslim günü de yaklaşıyordu. 1 Ekim'de dostu Miliukov Dostoyevski'yi ziyaret eder.

"Bir sigara tütürerek, odanın içinde, iri adımlarla gidip geliyordu. Şaşırılmış bir durumdaydı.

"Neniz var?" diye sordum.

– Korkunç bir şey bu, mahvoldum, diye yanıtladı yürüme-
yi bırakmadan.

– Ne? Ne var?

– Nasıl bir kontrat bağlıyor beni Stellovski'ye biliyor mu-
sunuz?

– Bana bir kontrattan söz etmişsiniz ama, koşulları bilmi-
yorum.

– Öyleyse bakınız!

“Yazı masasına yaklaştı, oradan bir kâğıt alıp bana uzattı,
sonra yeniden yürümeye koyuldu.

“Dehşet içinde kalmıştım. Dostoyevski, önceki yapıtları
için sudan ucuz bir fiyat kabullenmekle kalmıyordu yalnız,
ama kasım ayı için, yani kontratın imzalanmasından beş ay
sonra, “hiç olmazsa büyük boy basılmış on yapraklık yayım-
lanmamış yeni bir roman” teslim etmek zorundaydı. Bunlar
olmazsa, yayımcı Stellovski, onun ileride yazacağı kitapları
ücretsiz yayımlamak hakkını kazanıyordu.

– Bu roman epeyce ilerledi mi? diye sordum.

– Yazılmış tek satır yok.”

Allak bullak olan Miliukov, birkaç dostu toplayıp bö-
lümüleri aralarında paylaşarak kitabı elbirliğiyle yazmayı
öneriyor.

“Hiçbir vakit, başkasının yapıtına imzama koymayaca-
ğım”, diye karşılık veriyor Dostoyevski.

O vakit Miliukov romanı bir stenografa yazdırmasını sa-
lık veriyor. Ama Dostoyevski duraksıyor. Acaba bu yeni ça-
lışma yöntemine uyabilecek midir? Öte yandan, bu işi kıvı-
rabilecek bir sekreter bulabilecek midir?

“Bu işle ben ilgileneceğim!” diye bağıyor Miliukov.

Ertesi gün, 2 Ekim'de Miliukov, kadınlar için stenografi
kursu yöneten Olşin'in evine gidiyor ve ona meseleyi açıyor.
3 Ekim akşamının saat altısında Olşin, öğrencilerinden biri-
ne yaklaşıyor ve ona açıkça şöyle diyor:

– Anna Grigoriyevna, küçük bir stenografi işi kabul eder misiniz? Bana birisini bulmamı rica ettiler. Ben de sizi düşündüm.

4 Ekim 1866'da Anna Grigoriyevna Snitkin, erkenden baba evinden çıkıp Gastini Dvor'un kırtasiyeci dükkânından birkaç kurşun kalemle bir çanta satın alıyor ve küçük bir sokakta Dostoyevski'nin evine doğru yola koyuluyor. Anna Grigoriyevna yirmi yaşlarında, kül renkli, içten ve neşeli iki güzel gözün aydınlattığı yüzü solgun, küçük bir genç kızdır. İyi bir ailedendir. Mari Ortaokulu'nu altın madalyayla bitirmiştir. Annesi onun bir yazara sekreterlik etmesini kabul etmişse, bunun başlıca nedeni babasının sağlığında, Dostoyevski'nin coşkulu bir hayranı olmasındandır. Gerçekte, bu Dostoyevski nasıl bir adamdır acaba? Babasının bir çağdaşı olmalı; çok şişman ve dazlak kafalı bir bey mi, yoksa çok uzun boylu, çok zayıf, çok sert birisi mi? Genç kız Dostoyevski gibi ünlü bir yazarla "birlikte çalışmak" düşüncesiyle son derece heyecanlıdır. Dostoyevski onu pek budala bulmayacak mıdır? Yapıtlarından söz açmasını becerebilecek midir? *İnsancıklar*'ın kimi kişilerinin adlarını unutmuştur. Bu konuda ona birşeyler sorarsa ne yapmalı? Unuttuğunu itiraf etmeli mi, yoksa dalgınlığa mı getirmeli?

Saat on birde Alonkin yapısı önünde duruyor. *Suç ve Ceza*'daki Raskolnikov'un evini az çok andıran ve küçük küçük birçok konutun meydana getirdiği büyük bir yapıdır bu.

– Kubbenin altında, ikinci katta, diye yanıtlıyor kapıcı. Kaç yaşında olduğu belirsiz bir hizmetçi kadın onu çalışma odasına alıyor. Burası bir divan, birkaç sandalye ve bir yazı masasıyla, gösterişsizce döşenmiş büyük bir odadır. Oturur oturmaz kapı açılıyor; Fedor Mihailoviç Dostoyevski, gecikmiş olmaktan özür dileyerek içeri giriyor.

“Orta boyluydu, diye yazıyor anılarında Anna Grigoriyevna, açık kestane renginde, hatta kızıla çalan saçları iyice biryantınlanmış ve dümdüz taranmıştı. Ama bu yüzde beni en çok şaşırtan gözlerdi. Dostoyevski, oldukça yıpranmış mavi kumaştan bir ceket giymişti. Ama gömleğinin yakasıyla kolları kar gibi aktı.” İlerliyor. Yorgun, üzgün, yitik bir hali vardır. Gerçekten, bir gün önce şiddetli bir sara nöbeti geçirmiştir, ve henüz tamamıyla iyileşmemiştir.

Neşesiz bir sesle, Anna Grigoriyevna’dan oturmasını ve Rus *Ulağı*’ndan bir parça yazmasını rica ediyor. Çok çabuk okuyor, genç kız protesto ediyor:

“Hiçbir vakit böyle konuşulmaz!”

Birazdan, Anna stenografi yazısını düz yazıya çevirirken Dostoyevski, odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşıyor ve sabırsızlanıyor:

“Ne de uzun sürdü! Kopya etmek için bu denli zaman gereksin, olur şey değil!”

Yazıyı inceledikten sonra sekreterinin bir noktayı unuttuğunu görüyor ve bir noktalama işaretini de yeterince belirtmediğini söylüyor.

“Böyle olmaz! Olmaz bu böyle! Her neyse, bugün yazdırmama imkân yok. Yarın geliniz.”

“Ah! Anneciğim! Bu Dostoyevski’nin sözünü etme bana!” diye bağıyor Anna Grigoriyevna evine girerken.

Ertesi gün gene geliyor, bu kez çalışma daha iyi yoluna giriyor. Fedor Mihailoviç yeniden kavuştuğu bir neşeyle *Kumarbaz*’ın ilk bölümlerini yazdırıyor. Vakit vakit, genç kıza kimi anılarını anlatmak için duruyor: Çocukluğu, tutuklanması, darağacı, Sibiryaya... Çok acı çekmiş, çok düşünmüş, bununla birlikte kendisine karşı bir ilgi gösteren bu adamı Anna, hayranlıkla, heyecanla dinliyor.

“Dün kaç sayfa yazdık? Kararlaştırılan günde bitirecek miyiz?”

Roman ilerliyor. Ve Dostoyevski'ye bir güven geliyor azar azar. Bu çok taze, çok sevimli genç kızın yanında çalışmaktan garip bir tat alıyor. Ona bir aşk romanı yazdırmak da ayrıca, tadına doyum olmaz bir işkence ekliyor serüvene. Özenle çalışan bu yumurcağın karşısında Fedor Mihailoviç, şehvetle, ürke ürke anımsıyor eski genç ve şımarık sevgilisi Polin Suslova'nın kibirli yüzünü. Bu eski sevgilisinin küçük adını da romanın kadın kahramanına veriyor.

Romanın merkez kişileri olan Polin ile Aleksî'den başka, *Kumarbaz*'ın belirtilmeye değer çok tuhaf bir kişisi daha vardır: Generalin, altın babası olan, ölümünü bütün ailenin dört gözle beklediği yaşlı halası "Babulenska"dır bu. Günün birinde ardında bir yığın hizmetçisiyle, bir kumarhaneler kentine ayak basıyor. Buyruğu üzerine, koltuğuyla onu gazinoya dek götürüyorlar, dizginsiz bir tutkuyla oynamaya koyuluyor. "Büyükanne yerinde duramıyordu; döner tablaların bölmeleri arasında zikzaklar yapan bilyeyi ateşli gözlerle izliyordu; bir ara, oyun yöneticisinin, beklenen sıfır yerine otuz altı demesiyle masaya bir yumruk bile indirdi." Hatırı sayılır bir kazancı hemen yutup yok eden büyük bir kayıptan sonra Babulenska kentten meteliksiz ayrılıyor.

Okurken, baştan savma yazdırıldığı açıkça görülen, çalاکalem çırpıştırılmış bu roman Dostoyevski'nin iki tutkusunu sunuyor bize: Polin... ve kumar.

Kumarbaz'ın sayfalarını çevirirken, Suslova'nın günlüğünün bir kopyasını gözden geçiriyor sanır insan. Doyurulmamış bir sevginin havası, ani mizaç değişimleri, tutkulu tüm değişimler ayındır.

Romanın kahramanı, "Sizin karşınızda tüm onurumu yitiriyorum" diyor sevgilisine; Dostoyevski de bu tümceyi sık sık tekrarlamak zorunda kalmıştır Polin'e.

"Onu kollarıma aldım, önünde diz çöküp ellerini, ayakla-

rını öptüm,” diye yazıyor Dostoyevski *Kumarbaz*'da. “Ayaklarımın dibine yığıldı, dizlerimi kucaklayıp sıkarak ve yüksek sesle hıçkırarak haykırdı: “Seni yitirdim, biliyordum bunu” ... diye yazıyor Suslova günlüğünde.

Bunun gibi birçok karşılaştırma yapılabilir.

Kumara merak sarmasına gelince, Dostoyevski onu bize, heyecan verici tek formülle açıklıyor: “Alinyazısına meydan okumak, onunla alay etmek, ona dil çıkarmak isteğini duydum.”

Alinyazısı nasıl onunla oynuyorsa, onun da ahnyazısıyla oynamasına izin veriyor rulet. Rulet sayesinde “duvar”ı aşıyor. Mantıksızlığın, eksiksiz olanağın, rastlantının alanı içine düşüyor. “İki kere iki dört eder”in anlamı yok artık. En ustalıklı oyunların bile, rastlantının sayısız kaprisleri karşısında borusu ötmüyor. Kumarda ve sadece kumarda hiçbir şey hiçbir şeye bağlı değildir.

Kumar, fiziksel dünyada ilk özgürlük denemesidir.

Yirmi beş günlük mutlu bir çalışma döneminden sonra, 30 Ekim 1866'da, *Kumarbaz* basılmaya hazırdır. 1 Kasım'da Dostoyevski elyazısını teslim etmek üzere Stellovski'nin evine gidiyor. Yayımcı daha önce davranmıştır: taşraya gitmiştir; hizmetçileri dönüş gününü bilmiyorlar, ve yayınevindeki servis şefi de, bu konuda bir emir almadığını ileri sürerek romanı kabul etmiyor. İşte o vakit, yönetim çevresinin komiserliğine gitmek geliyor Dostoyevski'nin aklına, ve kitabını, gereğince imzalanmış ve tarihi yazılmış bir belge karşılığında, nöbetçi'nin eline teslim ediyor.

Tuzak başarısızlığa uğratılmış, ismarlanan iş yapılmıştı, gelgelelim Dostoyevski tamamıyla memnun değildi.

Dostoyevski,
çev. Leylâ Gürsel, İletişim Yayınları,
2004, İstanbul, s. 273-279

I

İki haftalık ayrılıktan sonra döndüm sonunda. Bizimkiler üç gündür Ruletenburg'dalar. Beni büyük bir sabırsızlıkla belediklerini sanıyordum, oysa yanılmışım. General'in pek ki-birli bir görünüşü vardı. Biraz yukarıdan bile konuştu benimle. Kız kardeşinin yanına yolladı hemen. Bir yerden para buldukları belliydi. Ama General yüzüme bakmaktan utanıyor gibime gelmişti. Mariya Filippovna telaşlıydı. Ayaküstü konuştu benimle. Ama parayı aldı. Dikkatle saydı. Anlattıklarımı sonuna dek dinledi. Akşam yemeğine Mezentsov'la Fransızı, bir de bir İngiliz bekliyorlardı. Para bulunca ilk iş akşam yemeği vermek Moskova'lıların âdetidir zaten. Polina Aleksandrovna beni görünce, bunca zaman nerelerde kaldığımı sordu. Yanıtımı beklemeden de çıkıp gitti odadan. Bunu özellikle yaptığı belliydi. Oysa konuşmalıydık. Anlatacak öyle çok şey birikmişti ki!..

Otelin dördüncü katında küçük bir oda verdiler bana. "General'in yakını" olduğumu biliyorlar burada. Bizimki-

lerin kendilerini ağırdan satmayı iyi başardıkları anlaşılıyor. General'i çok zengin bir Rus soylusu sanıyorlar. Gelir gelmez, başka işler arasında bir de, bozdurmam için bir bin franklık verdi bana. Parayı otelin kasasında bozdurdum. Bu, bize –en azından bir hafta– milyoner gözüyle bakılmasını sağlayacaktır... Mişa'yla Nadya'yı alıp şöyle biraz dolaştırmak istemiştim, tam merdivenleri iniyorduk ki, General'in beni çağırdığını bildirdiler. Çocukları nereye götürdüğümü merak etmiş! Ama hâlâ gözlerimin içine bakamıyordu. Kendini zorlayıp birkaç kez bakınca, bakışına her seferinde öylesine dik, küstah bir bakışla karşılık verdim ki, bozuldu. Süslü, uzun tümceleri peşpeşe getirerek bir hayli konuştuktan sonra ne söyleyeceğini iyice şaşırды, çocuklarla gara yaklaşmamamı, parkta dolaşmamı söyledi. Sonunda öfkeli,

– Biliyorum, söylemesem gara, rulete götürürsünüz onları, diye ekledi. Bağışlayın, farkındayım, henüz çok toysunuz, şeytana uyup oynayabilirsiniz. Gerçi akıl hocanız değilim, – böyle bir sorumluluğu üzerime almak istemem– ama hiç değilse, nasıl söylesem, beni küçük düşürücü davranışlardan kaçınmanızı isteyebilirim. Hakkım var buna...

Sakin,

– Param yok zaten, dedim. Oyunda vermek için önce parası olmalı insanın.

General, biraz kızardı.

– Şimdi olacak, dedi.

Çalışma masasının gözünü bir süre karıştırdı. Defterinde birtakım hesaplar yaptı. Bana yüz yirmi ruble borçlu çıkarıldı kendini.

– Nasıl görelim hesabı? dedi. Yüz yirmi rubleyi talere çevirmek gerek. Şimdilik yuvarlak hesap üç yüz taler alın, gerisini sonra veririm.

Bir şey söylemeden aldım parayı.

– Böyle söyledim diye gücenmeyin lütfen. Çok alıngansınız çünkü, biliyorum... Sizi uyardıysam, nasıl söylesem, kulağınızı çektiysem, buna az da olsa hakkım vardır kuşkusuz...

Akşam üzeri çocuklarla gezintiden dönüşte bir grup atıyla karşılaştım. Bizimkiler bilmem neredeki bir harabeyi görmeye gidiyorlardı. Pırl pırl iki kupa arabası, güzel mi güzel atlar! Mademoiselle Blanche, Mariya Filippovna ve Polina'yla aynı arabaya binmişti. Fransız, İngiliz ve bizim General atlıydılar. Herkes dönüp onlara bakıyordu. Gelgelelim, General'in keyfi yerinde değildi. Getirdiğim dört bin frankla yedi sekiz bin frangı bulan toplam parasının Mlle Blanche için az olduğunu biliyordum.

Mlle Blanche annesiyle bizim otelde kalıyordu. Fransız da aynı oteldeydi. Otel hizmetçileri ona "M. le Comte", Mlle Blanche'nin annesineyse "Mme la comtesse" diyorlardı. Kimbilir belki gerçekten comte et comtesse'ydiler.

Yemekte karşılaştığımızda M. le Comte'un beni tanımayacağını biliyordum. General de bizi tanıştırmayı, hiç değilse beni ona "takdim etmeyi" düşünemezdi kuşkusuz. Oysa M. le Comte Rusya'da bulunmuştu, autchitel¹ dedikleri şeyi az çok bilirdi. Aslında, tanımasına bal gibi tanırdı beni. Ama, doğrusunu söylemek gerekirse, yemeğe çağrılmadan gitmişim. Sanırım unutmuştu beni General, yoksa "table d'hôte"² kesin çağırılırdım. Beni karşısında görünce birden şaşırdı General. İyi yürekli Mariya Filippovna hemen yer gösterdi bana. Ne var ki, Mister Astley'in orada bulunması kurtardı beni. Yadırganmadan girdim aralarına.

Bu tuhaf İngilizle ilk kez Prusya'da karşılaşmıştım (bizimkilerin peşinden giderken trende karşılıklı oturmuştuk). Bu son iki hafta içinde de bir Fransa'ya girerken, bir de İs-

1 Uçitel: Öğretmen – Rusça.

2 Table d'hote: Konuk masası – Fr.

viçre’de olmak üzere iki kez daha karşılaşmıştık. Şimdi de Rutelenburg’da görüyordum onu. Ömrümde onun kadar sı-kılğan insan görmedim. Budalaca bir çekimserliği var. Ken-di de farkında bunun. Hiç aptal değil çünkü. Bununla birlik-te, çok cana yakın, uysal bir insan. Prusya’daki ilk karşılaş-mamızda zorla konuşturmuştum onu. O yazı Nord-Cape’de geçirdiğini, Nijegorodski panayırına gitmeyi çok istediğini söylemişti. General’le nasıl tanıştığını bilmiyorum. Ama Po-lina’ya sırlısıklam âşık olduğundan kuşum yok. Kızın içeri girdiğini görünce birden kulaklarına kadar kızarmıştı. Ma-sada yanına oturmam çok sevindirdi onu. Beni candan bir dost saydığı belli.

Yemekte Fransız hayli kasıldı. Herkese karşı kibirli, mağ-rurdu. Oysa, anımsıyorum, Moskova’da boş gezenin boş kal-fasıydı. Rusya’nın iktisadi durumundan, politikasından söz ederdi durmadan. General’in bazen itiraz ettiği olurdu ona. Ama alçakgönüllü bir tavırla yapardı bunu, üstünlüğünü büsbütün kaybetmemeye çalışarak...

Tuhaf bir ruhsal durum içindeydim. Yemeğin daha yarı-sı olmadan, kendi kendime her zaman sorduğum soruyu ge-ne sormuştum kendime: “Niçin sürtüp duruyorum şu Gene-ral’in peşinde. Niçin ayrılmıyorum onlardan?” Arada bir Po-lina Aleksandrovna’ya bir göz atıyordum. Umursadığı bi-le yoktu beni. Sonunda sinirlerim bozuldu, kabalık etmeyi koydum kafama.

Durup dururken, benimle hiç ilgisi olmayan bir söze, ba-na bir şey sorulmadan karıştım. Asıl amacım Fransızla ta-kışmaktı. Birden General’e döndüm, oldukça yüksek sesle, –kuşkusuz, sözünü keserek– sözcüklerin üzerine basa basa, – Bu yaz biz Ruslar için otellerde tabldottan yemek ola-naksız, dedim.

General başını çevirip şaşkın şaşkın baktı yüzüme. Sür-dürdüm konuşmamı:

– Kendinize saygınız varsa, bir sürü hakarete katlanmak, küstahlıklara göz yummak zorunda kalacaksınız. Paris’te, Reyn’de, hattâ İsviçre’de otel tabldotlarında öylesine çok Leh ve onlarla aynı kafada Fransız var ki, Russanız ağzınızı açıp bir sözcük söylediniz mi yandınız.

Fransızca söylüyordum bunları. General şaşkınlık içinde, kendimi böylesine kaybettiğim için kızsın mı, üzülün mü bilemeden bakıyordu yüzüme.

Fransız dudak bükerek, beni küçümser bir tavırla,

– Anlaşılan iyi bir papara yediniz bir yerde, dedi.

– Önce Paris’te bir Lehliyle kavga ettim, dedim, sonra Lehliyi savunan bir Fransız subayla. Oysa onlara, bir gün monsinyorun kahvesinin içine tükürmek istediğimi anlatınca Fransızların yarısı benden yana geçti.

General mağrur bir şaşkınlıkla, sağına soluna bakınarak,

– Tükürmek mi? diye sordu.

Fransız, bana inanmıyormuş gibi bakıyordu yüzüme.

– Evet, efendim, dedim. İşlerimiz gereği kısa bir zaman için Roma’ya gitmek zorunda kalabileceğimi bildiğimden, pasaportumu vize ettirmek için En Kutsal Pederin Paris’teki elçiliğine gitmiştim. Orada elli yaşlarında, kara kuru, soğuk mu soğuk bir papazcık karşıladı beni. Dileğimi kibarcıca, ama son derece ilgisiz dinledi, beklememi söyledi. Çok acelem olmasına karşın oturup beklemeye koyuldum kuşkusuz. Cehimden Rusya’ya karşı korkunç küfürlerle dolu Opinion Nationale’yi çıkarıp okumaya başladım. Bu arada birisinin bitişik odadan monsinyorun yanına geçtiğini duydum. Benim papazcık yerlere kadar eğilerek selamladı adamı. Ne istediğimi bir kez daha söyledim ona. Öncekinden daha bir soğuk, beklememi söyledi gene. Biraz sonra başka bir adam geldi. Bir Avusturyalıydı bu. İş için gelmişti. Ne istediğini sorup hemen alıp yukarı çıkardılar onu. Bu duruma canım çok sıkılmıştı. Ayağa kalkıp papazın yanına gittim,

kararlı bir tavırla, monsinyor ziyaretçi kabul ettiğine göre benim işime de bakabileceğini söyledim. Papaz hayretle geri çekildi birden. Değersiz bir Rusun kendini monsinyorun konuklarıyla nasıl bir tuttuğunu anlayamamıştı. Bana hakaret etme fırsatının eline geçtiğine sevinmiş gibi, küstah bir bakışla tepeden tırnağa süzdü beni. “Monsinyorun sizin için kahvesini yarım bırakacağını mı sanıyorsunuz?” dedi. Ondan daha yüksek sesle bağırdım ben de: “Şunu bilirsiniz ki, sizin monsinyorunuzun kahvesinin içine tükürürüm ben! Pasaportumu hemen şimdi vize etmezseniz kendim çıkarım yanına!” Papazcık dehşet içinde geri geri çekilerek “Nasıl!” diye haykırdı. “Hem de yanında kardinal varken ha!” Kapıya koştu, kollarını iki yana açarak kesti yolu. Yüzünden, beni bırakmaktansa ölmeye razı olduğu belliydi. O zaman bir Tanrıtanımaz, barbar olduğumu, “que je suis hérétique et barbare”³ piskopostu, kardinaldi, monsinyordu umursamadığımı söyledim. Anlayacağınız, öyle kolay kolay gerilemeyeceğimi belli ettim. Papaz sınırsız bir öfkeyle baktı gözlerimin içine, pasaportunu çekip aldı elimden, yukarı çıkardı. Bir dakika sonra vize edilmişti. Buyrun bakın isterseniz.

Pasaportumu çıkarıp gösterdim. General,

– Ama doğrusu, siz bunu... diye başlamıştı.

Fransız gülümseyerek kesti sözünü:

– Kendinizi Tanrıtanımaz, barbar olarak tanıtmanız kurtarmış sizi. “Cela n’était pas si bête.”⁴

– Bizim Ruslar öyle mi ya? Burada oturuyor, her türlü hakarete katlanıyorlar. Seslerini çıkarmaya cesaretleri yok. Rus olduklarını bile inkâra hazırlar! Papazla aramda geçen kavgayı önüme gelene anlattıktan sonra, Paris’te kaldığım otelde bana herkes daha bir dikkatli davranmaya başlamıştı.

3 Bir Tanrıtanımaz, barbarım ben – Fr.

4 Bu hiç de o kadar kötü bir şey değildi – Fr.

Tabldottaki can düşmanım şişko Lehli ikinci plana itilmişti. İki yıl önce bir adamla tanıştığımı, bu adama, daha on yaşında bir çocukken, bin sekiz yüz on iki yılında, bir Fransız Lejyonerinin sırf tüfeğini boşaltmak için ateş ettiğini anlattığımda Fransızlar bile ürperdiler.

Fransız,

– Olamaz böyle bir şey, dedi, bir Fransız askeri çocuğa ateş etmez!

– Ama oldu, diye karşılık verdim. Saygıdeğer bir emekli yüzbaşıydı bunu bana anlatan. Yanağındaki kurşun izini de gördüm.

Fransız heyecanlı heyecanlı konuşmaya başlamıştı. General de onu savunuyordu. Kendisine, bin sekiz yüz yılda Fransızların eline tutsak düşen General Perovski'nin anılarından hiç değilse birkaç satır okumasını salık verdim. Bu konuyu kapatmak için Mariya Filippovna karıştı söze. General bana pek kızmıştı. Çünkü Fransızla bağıra bağıra konuşmaya başlamıştık. Ama Fransızla takışmam Mister Astley'in hoşuna gitmişti galiba. Masadan kalktığımızda, onunla birer kadeh şarap içmeye buyur etti beni. Her zamanki gibi, hava karardıktan sonra on beş dakika konuşma fırsatını buldum Polina Aleksandrovna'yla. Hep birlikte doluşmaya çıkmıştık. Garın yanındaki parktaydık. Polina havuzun kenarındaki kanepede oturuyordu. Nadya'yı bırakmıştı, biraz ötede çocuklarla oynuyordu. Ben de Mişa'yı yollamıştım. Böylece baş başa kalmıştık.

Önce şundan bundan konuşmaya başladık. Sonra çıkarıp yedi yüz gulden verdim Polina'ya. Çok sinirlendi. Paris'ten ona en azından iki bin, belki de daha fazla gulden getireceğimi düşünüyordu. Pırlantalarını rehine vermiştim orada.

– Ne pahasına olursa olsun, para bulmalıyım, dedi, yoksa mahvolurum.

Ben yokken neler olup bittiğini sordum.

– Petersburg’den iki haber geldi, o kadar: Önce, büyükanenin çok hasta olduğu, iki gün sonra da ölmek üzere olduğu haberi.

Polina bir an sustuktan sonra ekledi:

– Timofey Petroviç yolladı haberi. Güvenilir bir insandır. Son, kesin haberi bekliyoruz şimdi.

– Herkes bekliyor öyleyse? diye sordum.

– Elbette! Altı aydır hep buna bağlamıştık umutlarımızı.

– Siz de mi?

– Ashında hiçbir şeyim olmuyor. General’in üvey kızıyım, o kadar. Ama vasiyetnamesinde beni de unutmayacağını biliyorum.

Kararlı bir tavırla,

– Sanırım hayli para düşecek payınıza, dedim.

– Doğru, çok severdi beni. Ama niçin öyle “sanıyorsunuz”?

Sorusuna soruyla karşılık verdim:

– Söyler misiniz, ailenin bizim markizden gizlisi saklısı yok galiba?

Polina yüzüme soğuk soğuk baktı.

– Bu niçin ilgilendiriyor sizi? diye sordu.

– Nasıl ilgilendirmez? Yanılmıyorsam General borç para aldı ondan.

– Yanılmıyorsunuz.

– Babulenkadan haberi olmasa verir miydi hiç? Farkında mıydınız, yemekte büyükaneden söz ederken birkaç kez babulenk, “la baboulinka” dedi. Bu ne yakınlık, bu ne sevgi!

– Evet, haklısınız. Mirastan bana da birşeyler kalacağını öğrendikten sonra evlenmek ister oldu benimle. Bunu mu öğrenmek istiyordunuz?

– Daha yeni mi evlenmek istiyor sizinle? Oysa çoktan beri istiyor sanıyordum.

Polina duygulu bir sesle,

– Öyle olmadığını çok iyi biliyorsunuz! dedi.

Gene bir an sustuktan sonra ekledi.

– Şu İngilizizi nereden tanıyorsunuz?

– Bana onunla ilgili sorular soracağınızı biliyordum.

Mister Astley’le olan karşılaşmalarımızı anlattım.

– Çekingen, duygulu bir insandır, dedim, galiba tutkun da size?

Polina,

– Evet, dedi. Tutkun.

– Hem sanırım Fransızdan da on kat zengin. Sahi, Fransızın bir şeyi var mı dersiniz? Hiç kuşkulanmıyor musunuz ondan?

– Hayır. Bir “château”su⁵ var. Dün General söyledi bunu bana. Yeter buluyor musunuz bu kadar bilgiyi?

– Ben sizin yerinizde olsaydım İngilizle evlenirdim.

– Neden?

– Fransız, yakışıklı olmasına daha yakışıklı, ama daha da alçak. Oysa İngilizin çok daha dürüst olması bir yana, on kat da zengin.

Polina durgun bir tavırla karşılık verdi:

– Öyle ama, Fransız da markiz, üstelik daha da akıllı.

– Sahi mi?

– Evet.

Polina’nın sorularından hiç hoşlanmadığının; tavrıyla, yanıtlarının dikliğiyle beni kızdırmak istediğinin farkındaydım. Hemen söyledim ona bunu.

– Ne yapayım, dedi, kızmanız hoşuma gidiyor. Bana bu çeşit sorular sormanıza izin vermemin ücretini ödemelisiniz.

Sakin bir tavırla,

– Size böyle sorular sormaya hakkım olduğu kanısındayım, dedim. Kaldı ki bu ücreti nasıl olursa olsun ödemeye de hazırım. Artık yaşamın bile önemi yok benim için.

Polina kahkahalarla gülmeye başladı.

– Son kez Şlangenberg’de, bir sözümle kendinizi oradan aşağı atmaya hazır olduğunuzu söylemiştiniz. Sanırım bin fut filandı yüksekliği. Bir gün çıkacak ağızımdan o söz. Sırf bana borcunuzu nasıl ödeyeceğinizi görmem için çıkacak... inanın, yapacağım bunu. Nefret ediyorum sizden. Bu nefretimin tek nedeni de çok şeyinize izin vermemdir. Bana böylesine gerekli olmanız daha da artırıyor nefretimi. Şimdilik gereksinimim var size... yaşamalısınız.

Kalkmaya hazırlanıyordu. Sinirlenmişti. Son zamanlarda her konuşmamızın sonunda böyle sinirleniyor, öfkeleliyordu.

Her şeyi açığa kavuşturmadan bırakmak istemiyordum onu.

– İzninizle sorabilir miyim, dedik, şu Mlle Blanche de neyin nesi oluyor?

– Neyin nesi olduğunu biliyorsunuz. Bu konuda bir şey söylemeyeceğim artık size. Mlle Blanche General karısı olcağa benzer. Büyükannenin ölüm haberi doğru çıkarsa kuşkusuz. Çünkü Mlle Blanche de annesi de “cousin” markiz de parasız pulsuz olduğumuzu çok iyi biliyorlar.

– General abayı iyice yakmış durumda mı?

– Şimdi önemli olan bu değil. Beni dinleyin, söyleyeceklerimi de hiç unutmayın. Şimdi bu yedi yüz guldeni alın, gidip oynayın. Rulette kazanabildiğiniz kadar para kazanın benim için. Ne pahasına olursa olsun, bir yerden para bulmalıyım.

Sözünü bitirdikten sonra Nadya’ya seslendi. Onunla garın yakınında bir yerde topluca oturan bizimkilerin yanına gitti. Bense dalgın yürüdüm. Sola dönen ilk yola saptım. Kafamın içi karmakarışık. Polina rulet oynamamı söylediği anda bir balyoz inmişti kafama sanki. Çok tuhaftır: Düşünmem gereken çok şey olmasına karşın, Polina’ya olan duygularımın analizine dalmıştım. Doğrusunu söylemek gerekirse, Polina’dan uzaklarda bulduğum bu iki hafta, şim-

di onun yanında olduğumdan çok daha rahattım. Oysa yolda hep onu düşünmüştüm, onu özlemiştim. Düşlerimde bile hep o vardı. Bir gün (İsviçre’de olmuştu bu) uyku arasında Polina’yla konuşmuş olacağım, kompartmandakiler gülmüşlerdi bana. Şimdi bir kez daha soruyorum kendime aynı şeyi: “Seviyor muyum onu?” Bir kez daha yanıt vermeye cesaret edemedim bu soruya. Daha doğrusu, yüzüncü kez “Nefret ediyorum ondan”, dedim kendi kendime. Evet, nefret ediyorum ondan. Onu boğabilmek için ömrümün yarısını seve seve verebileceğim anlarım oluyor bazen (özellikle her konuşmamızın sonunda). Yemin ederim, bir hançeri göğsüne yavaş yavaş batırmama izin verseler, sanırım sevinçle kapardım hançeri. Gelgelelim, Şlangenberg’de gerçekten “atlayın aşağı” deseydi, hiç düşünmeden, dahası seve seve atardım kendimi uçuruma. Buna da bütün kutsal varlıklarımın üzerine yemin edebilirim. Kuşku yok bundan. Ama ne olursa olsun, kesin bir karar vermeliyim artık. Bunu o da biliyor. Onun benim için erişilmez olduğunu, umutlarımın asla gerçekleşemeyeceğini çok iyi anladığım düşüncesinin ona sonsuz haz verdiğine inanıyorum. Yoksa onun gibi zeki, saygın bir kız benimle böylesine içten olur muydu? Bana hâlâ, eski çağlarda yaşamış o imparatoriçenin adam yerine koymadığı için önünde soyunduğu tutsağına baktığı gözle baktığını sanıyorum. Evet, çok kez adam yerine koymamıştır beni...

Ama bir görev vermişti bana şimdi: Ne pahasına olursa olsun, rulette para kazanacaktım. Niçin kazanmam gerektiğini, her zaman içten pazarlıklı bu kızın kafasında ne planlar kurduğunu düşünecek zamanım yoktu. Üstelik, bu iki hafta içinde, benim henüz bilmediğim birçok şey olmuştu. Bunların hepsini bir bir öğrenmem, anlamam gerekiyordu. Hem de elden geldiğince çabuk. Ama şimdi zamanım yoktu. Hemen rulete gitmeliydim.

II

Ne yalan söyleyeyim, hiç hoşlanmamıştım bu görevden. Gerçi oynamak için gelmişim buraya. Ne var ki başkaları için oynayacağımı düşünmemiştim. Bu durum biraz şaşırtmıştı bile beni. Oyun salonuna çok sinirli girdim. İlk bakışta her şeyden tiksinişmişim. Dünyanın her yerinde, özellikle bizim Rusya'da gazete yazarlarının ilk bahar gelince yazdıkları yazılardan, bu yazılardaki yaltaklanıştan, küçülüşten nefret ederim. Hep iki şeyden dem vururlar: Reyn bölgesindeki rulet salonlarının görülmemiş görkeminden; bir de, sözde masaların üzerinde duran altın yığınlarından. Böyle yazdıkları için para falan aldıkları yoktur kuşkusuz. Sırf uşaklıklarından yaparlar bunu. Oysa ne görkemi vardır bu pis salonların, ne de masalarının üzerinde altın yığınları. Kuşkusuz, bu yaz olduğu gibi, bir sezon boyunca tuhaf bir adamın da çıkageldiği görülür kimi zaman. Bir İngiliz ya da Asya'lı, bir Türk çok para kaybeder ya da kazanır. Ama geri kalanların tümü küçük paralarla oynarlar. Masaların üzerinde ço-

ğunlukla az para vardır. Oyun salonuna girince (ömrümde ilk kez giriyordum oyun salonuna) oynamaya uzun süre karar veremedim. Kalabalıktan sıkılırdım zaten. Kendim için olsaydı, sanırım hemen çıkıp giderdim buradan, oyuna başlamazdım. Doğrusunu söylemek gerekirse, kalbim küt küt vuruyordu, heyecanlıydım. Ruletenburg'dan, kaderimde büyük bir değişiklik olmadan ayrılmayacağımı biliyordum. Kararlıydım. Zorunluydum. Ruletten böylesine çok şey beklemem ne denli gülünç olursa olsun; herkesçe benimsenen, oyundan bir şey beklemenin budalalık, dar kafalılık olduğu düşüncesi daha gülünçtü benim için. Zengin olmak için kişinin elinde başka bir olanağı yoksa, kumar, sözgelisi, ticaretten kötü niçin olsun? Evet, yüz kişide biri kazanır kumarda, ama bana ne bundan!

O akşam durumu şöyle bir gözden geçirecek, küçük oynayacaktım. Bir şey olursa bilmeden, önemsiz ölçüde olacaktı. Böyle düşünüyordum. Önce oyunu öğrenmeliydim. Çünkü her zaman büyük bir dikkatle okuduğum, rulet üzerine yazılmış binlerce yazıya karşın, rulet masasını görünceye dek bu oyunun girdisini çıktısını hiç mi hiç bilmiyordum.

Önce her şey son derece iğrenç, çirkin göründü gözüme. Oyun masalarının başına onar yirmişer, hattâ yüzer yüzer yığılmış, kendilerini para hırsına kaptırmış, heyecanlı insanlardan ne olursa olsun söz etmeyeceğim. Bence, bir an önce daha çok kazanmak hırsında kötü, aşağılık bir yan yoktur. Kendisini “küçük oynuyorum” diye savunan bir kumarbaza, “küçük olması daha kötü ya, tutkularınız da küçük demektir”, diye yanıt veren karnı tok, sırtı pek, geleceğinden endişesi olmayan bir felsefecinin bu düşüncesini her zaman budalaca bulmuşumdur. Sanki küçük tutkuyula büyük tutku arasında bir fark varmış gibi! Kişiye göre değişir bu. Milyarder Rothsild için küçük olan bir şey benim için çok büyüktür. Almaya, para kazanmaya gelince, insan-

lar yalnızca rulette değil, her yerde birbirini soyuyorlar. Para kazanmanın, dünyalık edinmenin iyi mi kötü mü olduğu ayrı bir konudur. Şimdi bunun üzerinde durmayacağım burada. Çünkü ben de kazanmak tutkusuna kaptırdım kendimi. Çok istiyorsanız söyleyeyim, salona girerken hiç de yadırgamadım bu tutkuyu. Hiç de yabancı değildi bana. İnsanların birbirine karşı içten olmalarından, gerçeği saklamamalarından daha iyi bir şey yoktur. Niçin aldatalım birbirimizi? Ne boş, budalaca bir uğraştır bu! Rulet salonundaki har-gürün ilk bakışta en çirkin yanı, masa başındakilerin oyuna gösterdikleri o ilgi, önem, hattâ saygıydı. Hangi oyuna “Mauvais genre”¹ dedikleri, ağırbaşlı bir insanın nasıl oynayabileceği burada açık seçik ortadaydı. İki çeşit oyun vardır: Biri centilmen oyunu, öteki aşağı tabakanın, ayak takımının oyunu. Bu salonda birbirinden kesin çizgilerle ayrılmıştı bunlar. Ne iğrenç, aşağılık bir ayrılıştı bu! Sözelimi, centilmen beş ya da on frank, bazen daha yüksek oynayabilir. Çok zenginse bin frank da koyabilir kuşkusuz. Ama her durumda da oyun olsun diye, sırf eğlenmek, kazanmanın ya da kaybetmenin hazzını tatmak için oynar. Kazancın kendisiyle asla ilgilenmez. Kazanınca, sözelimi yüksek sesle gülebilir, çevresindekilere o anda ne düşündüğünü söyleyebilir, hattâ bir kez daha oynayabilir, koyduğu parayı bir misline bile çıkarabilir, ama yalnız merak ettiği için, şansının nasıl olduğunu anlamak amacıyla yapar bunu. Yoksa kazanmak hırsıyla değil. Sözün kısası, bütün bu oyun masalarına, ruletlere, “trente et quarante”lara² onun eğlenmesi için kurulmuş birer araç gözüyle bakılmalıdır. Oyuncuları avlamak, soymak amacını güden banktan kuşku bile etmemelidir. Bir frangın, bir guldenin üzerinde titreyen öteki oyuncuların da kendisi gibi centilmen, varlıklı olduklarını, sırf

1 Kötü cins – Fr.

2 Otuz ve kırk (bir oyun) – Fr.

eğlenmek için oynadıklarını düşünürse çok daha iyi olur kuşkusuz. Aslında gerçeği görememek, insanları böylesine masum sanmak biraz fazla aristokratik bir davranış olurdu. Birçok annenin, daha on beş on altı yaşlarında, tertemiz, pırıl pırıl kızlarının eline birkaç altın sıkıştırıp öne iterek onlara oyun öğrettiklerini kaç kez gördüm. Hanım kızlar kazansalar da kaybetseler de gülümseyerek ayrılıyorlardı masanın yanından. Bizim General mağrur, ciddi bir tavırla yaklaştı masaya. Bir uşak koşarak sandalye getirdi ona, ama bunun farkında bile olmadı General. Cebinden para cüzdanını ağır ağır çıkardı, önemli bir iş yapıyormuş gibi gene ağır ağır üç yüz frank altın para aldı içinden, siyaha koydu. Kazandı. Kazandığı parayı olduğu yerde bıraktı. Gene siyah çıktı. Bu kez de almadı parayı. Üçüncü elde kırmızı kazanınca bin iki yüz frank birden kaybetti. Gülümseyerek geri çekildi masadan. Hiç bozuntuya vermemiştir. Yüreğinin fena sızladığından kuşkusuz yoktu. Kaybettiği para bir o kadar daha olsaydı sanıyorum tutamazdı kendini; heyecanını belli ederdi. Bununla birlikte, yanımda bir Fransız önce otuz bin frank kazandı, sonra hepsini kaybetti, ama neşesinden, soğukkanlılığından bir şey kaybetmedi. Gerçek bir centilmen, varını yongunu bile verse heyecanlanmamak zorundadır. Para centilmenliğe oranla öylesine değersiz olmalıdır ki, üzerinde durmaya bile değmemelidir. Bu bayağı kalabalığın iğrençliğini görmezlikten gelmek oldukça aristokratik bir davranıştır kuşkusuz. Ne var ki, kimi zaman bunun tersi, yani bu bayağılığı fark etmek, sözgelisi hiç değilse saplı gözlükle onu incelemek, en azından o kadar aristokratik olmaktadır. Bu kalabalığı, pisliği, eğlenmeniz için hazırlanmış bir çeşit oyun görseniz bile böyledir bu. Kendiniz de katılabilirsiniz onların arasına. Ama sizin bir gözlemci olduğunuzu, bu kalabalıkla ortak hiçbir şeyinizin bulunmadığını bir an çıkar mamalısınız aklınızdan. Öyle olsa bile gene de pek dikkat-

li bakmaya gelmez: Gene centilmenliğe yakışmayan bir davranış olur bu. Çünkü ne olursa olsun, aşırı ilgiye değmez bu görünüş. Aslında bir centilmen için aşırı ilgi gösterilebilecek görünüşler pek azdır. Öte yandan ben bunun, özellikle buraya yalnız gözlem için gelmemiş, kendisini içtenlikle bu kalabalıktan sayan bir kimse için dikkate de ilgiye de değdiği kanısındayım. Benim kişisel görüşlerime, inançlarıma gelince, burada onlara yer yok elbette. Bunları vicdan azabından kurtulmak için söylenmiş kabul edin. Bir şey dikkatimi çekiyor: Davranışlarımı, düşüncelerimi son zamanlarda nedense ahlak ölçülerine vurmak hastalığına yakalandım... Tuhaf bir duygu var içimde...

Bayağı kalabalık gerçekten de iğrenç oynuyordu. Masalarda basit hırsızlıkların yapıldığından bile kuşku yoktu. Oyuna konan paraları kollamakla, oyunu yönetmekle görevli masaların başında oturan krupiyelere çok iş düşüyordu. Onlar da başka bir âlemdi! Çoğunluğu Fransızdı. Ama ben rulet oyununu anlatmak için incelemiyordum bunları. İleride nasıl hareket etmem gerektiğini anlamaya, bulmaya çalışıyordum. Sözelimi, ansızın bir elin uzanıp sizin kazandığınız parayı masanın üzerinden almasının olağan olduğunu fark etmiştim. Bir tartışmadır başlıyordu. Kimi zaman ağız dalaşına kadar varıyordu iş: “Paranın sizin olduğuna tanığınız var mı efendim?”

Başlangıçta çok yadırgadım bu durumu. Akıl erdiremedim bir türlü. Oynamak isteyen birisinin istediği renge istediği kadar para koyabileceğini anlamıştım. Polina Aleksandrovna'nın parasından o akşam yüz guldenle deneyecektim şansımı. Kendim için oynamadığım düşüncesi huzursuz ediyordu beni. Hiç de hoş olmayan bir duyguydu bu. Bu huzursuzluktan bir an önce kurtulmak istiyordum. Oyuna Polina için başlamakla kendi şansımı kaybedeceğim hissi vardı içimde. İnsan kumar masasında şansa inanma-

dan durabilir mi hiç? Önce elli gulden çıkarıp koydum bir numaraya. Rulet döndü, döndü, on üçte durdu. Kaybetmiştim. Oradan çekip gitmek için kendimi zorlarken, elli mark daha çıkarıp, bu kez kırmızıya koydum. Kırmızı kazandı. Yüz gulden koydum, gene kırmızı kazandı. Aldığım paranın hepsini gene kırmızıya koydum, gene kırmızı kazandı. Dört yüz guldeni alıp, ne olacağını hiç düşünmeden iki yüzünü ortadaki on iki sayılık bölümün üzerine koydum. Üç katını ödediler bana. Böylece iki yüz guldenim bir anda sekiz yüz gulden olmuştu. Tuhaf bir duygunun altında kendimi öyle kötü hissetmeye başladım ki, gitmeye karar verdim. Kendim için olsaydı hiç de böyle oynamayacağımı düşünüyordum. Ama sekiz yüz guldeni bir kez daha koydum masanın üzerine. Bu kez dört kazandı. Sekiz yüz gulden daha verdiler bana. Bin altı yüz guldeni alıp Polina Aleksandrova'yı aramaya koştum.

Parkta dolaşıyorlarmış. Ancak gece yemeğinde* görebildim onu. Fransız yoktu bu kez. General'in keyfi de yerindeydi. Ama gene de söz arasında, beni kumar masasında görmek istemediğini söylemeden edemedi. Para kaybedersem bunun onu küçük düşüreceği inancındaydı. Peşinden, anlamlı anlamlı "Çok kazansanız bile gene küçük düşürür beni bu", diye ekledi. "Sizin davranışlarınızdan sorumlu değilim kuşkusuz. Ama kabul edersiniz ki..." Her zaman olduğu gibi gene bitirmedi sözünü. Soğuk bir tavırla, çok az bir paramın olduğunu, oynasam bile, öyle dikkati çekecek kadar kaybedemeyeceğimi söyledim. Yukarı çıkınca bir fırsatını bulup, onun için kazandığım parayı verdim Polina'ya. Bir daha da onun için oynamayacağımı söyledim. Endişeli,

– Niçin? diye sordu.

Yüzüne ilgiyle bakarak,

(*) O devirde, akşam yemeği diye Türkçe'ye çevirdiğimiz akşam üzeri yenen yemekten başka bir de yatarken yemek yenirdi – ç.n.

– Çünkü kendim için oynamak istiyorum, dedim, sizin için oynarsam kendim için oynayamam.

Alaylı,

– Hâlâ tek kurtuluşunuzun rulette olduğu inancındasınız demek? diye sordu.

Ciddi bir tavırla gene “evet” yanıtını verdim.

– Yüzde yüz kazanacağıma inanmam varsın gülünç olsun. Kabul ediyorum. İtirazım yok buna. Kendi halime bırakın beni, yeter. Başka bir şey istemiyorum sizden.

Polina Aleksandrovna o günkü kazancını aramızda eşit paylaşmamızı çok istedi. Sekiz yüz guldeni almaya zorladı beni, –böylece hep ortak oynamamızı sağlamak istiyordu– ama ben kabul etmedim. Almadım paranın yarısını. İstemediğimden değil, kaybedeceğimi bildiğim için ortaklığa razı olmadığımı söyledim.

Polina bir an düşündükten sonra,

– Gerçi budalaca bir şey ama, ben de rulete güveniyorum, dedi. Bunun için, ortak olmalıyız, olacağız da...

İtiraz etmeme fırsat vermeden çıkıp gitti odadan.

III

Bununla birlikte dün oyundan hiç söz etmedi bana. Genelde dün hep kaçtı benden zaten. Gene eskisi gibi davranıyor bana karşı. Karşılaştığımızda gene öyle umursamaz, dahası küçümser, nefret dolu bir bakışla süzüyor beni. Benden öğrendiğini gizlemek bile istemiyor. Farkındayım. Ne var ki, bana nedense gereksinimi olduğunu, bir şey için beni yedekte sakladığını da gizlemiyor. İlişkimiz birçok bakımdan çok tuhaf. Onun herkese, her şeye karşı mağrur, kibirli davrandığını biliyordum ama, bir türlü akıl erdiremiyorum buna. Sözgelimi, onu çıldırasına sevdiğimi biliyordu. Ona bu tutkumdan söz etmeme izin bile veriyordu. Aslında, beni küçümsemediğini sevgimi ona rahatlıkla açmama izin vermekten daha iyi belirtmezdi. “Benim için öylesine değersizsin ki, ne söylersen, bana karşı neler duyarsan duy, umurumda değil.” Kendi işlerinden önceleri de söz ederdi bana, ama asla içten olmazdı. Sonra, beni küçümsemesinde birtakım ince yanlar da var: Tatalım ki onunla ilgili ya da onu

huzursuz eden bazı şeyleri biliyorum. Bilmesem bile, beni köle ya da uşak gibi kullanacaksa, bir kölenin ya da uşakın bilmesi gereken kadarını anlatır bana. Olanlardan habirim olmasa, onu üzgün görünce benim de nasıl üzüldüğümü, perişan olduğumu görse bile dostça içtenliğiyle yüreğime su serpmez hiç. Oysa beni sıkça önemli, hattâ tehlikeli işlerinde kullandığına göre, bana karşı içten olması gerekir. Duygularım düşünmeye değer miydi hiç! Onun üzüntülerinin, başarısızlıklarının beni de –belki üç kat fazla– üzdüğü önemli miydi!

Rulet oynamaya kararlı olduğunu üç hafta öncesinden biliyordum. Kendisinin oynaması uygunsuz kaçacağı için onun yerine benim oynayacağımı söylemişti bana. Söyleyişinden, bunun sıradan bir kazanmak isteği olmadığını, başka, ciddi bir endişesinin olduğunu anlamıştım. Yoksa ne yapacaktı parayı? Nedenini bir gün öğreneceğim. Ama şimdiye dek öğrenemedim. Bir durum var ortada ya bakalım. Hiç kuşku yok ki beni küçümsemesi, karşısında bir köle gibi görmesi bunu ona açık açık sorma olanağını veriyordu bana (çoğu zaman da verir). Öyle ya, bir kölenin, değersiz bir insanın bu merakı niçin incitsin gururunu. Ne var ki, soru sormama ses çıkarmıyor ama, yanıt da vermiyor. Bazen ne sorduğumla ilgilenmiyor bile. Böyle işte!

Dün hep, dört gün önce Petersburg'a çekilen telgraftan söz ettik. Hâlâ yanıt gelmedi bu telgrafa. General'in heyecanlı olduğu belli. Çok dalgın. Gene büyükanne konusu kuşkusuz. Fransız da pek heyecanlı. Sözelimi, dün akşam yemeğinden sonra uzun uzun konuştular. Son derece de ciddiydiler. Fransız herkese karşı öylesine mağrur, önemsemez davranıyor ki görmeye değer! Bir ata sözü vardır: Yüz verirken astarını ister. Polina'ya bile kabalığa kaçacak ölçüde ilgisiz. Gelgelelim gara doğru yürüyüşlere, atlı dolaşmalara seve seve katılıyor. Fransızla General'i yakınlaştıran ba-

zı durumlardan haberim var: Rusya'da ortak bir fabrika kurmayı düşünüyörlarmış bir ara. Planları suya mı düştü, yoksa hâlâ düşünüyörlar mı, bilmiyorum. Ayrıca rastlantı sonucu bir aile sırrını da öğrendim: Fransız geöen yıl büyük bir iyilikte bulunmuş General'e. Görevi devrederken eksik çıkan otuz bin rubleyi o tamamlamış. Bu yüzden adam General'i avcunun içine almış durumda. Ama şimdilik burada en büyük rolü gene de Mlle Blanche oynuyor. Yanılmadığıma inanıyorum.

Kimdi bu Mlle Blanche? Tanınmış bir Fransız ailesinden geldiğini, çok zengin olduğunu söylüyorlar. Bizim markizin de akrabası olduğu –ama çok uzaktan– biliniyor. Kuzeni mi neymiş. Ben Paris'e gitmeden önce, Fransızla Mlle Blanche çok daha resmiiymişler. Birbirlerine karşı pek kibar davranıyorlarmış. Oysa şimdi sanki kabalığa kaçan bir yakınlıkları var. Belki de işlerimiz çok bozuk görünüyordur onlara. Bu yüzden bizden birşeylerini gizlemeye gerek duymuyorlardır. Önceki gün Mister Astley'in Mlle Blanche'yle annesine nasıl baktığı kaçmadı gözümünden. Onları tanıyor, geçmişlerini biliyor gibime geldi. Bizim Fransız da Mister Astley'le daha önceden tanışıyor sanıyordum. Ama Mister Astley öylesine çekingen, utangaç, sessiz ki, sözüne inanmamak olmaz. Böyle taraklarda bezi yok bence. Ama nedense isteksiz selam veriyor ona Fransız. Yüzüne hiç bakmıyor desem yeridir. Ama bir şeyden çekindiği için böyle davrandığını sanmam. Öyle olsa anlaşılır çünkü. Peki ama Mlle Blanche niçin çok ilgisiz ona karşı? Hem dün markiz bir şey kaçırdı ağızından: Konuşmanın ne üzerine olduğunu anımsamıyorum, söz arasında Mister Astley'in çok zengin olduğunu, bunu kesin bildiğini söyledi. O anda Mlle Blanche'nin Mister Astley'e bakışını görecektiniz! General sürekli huzursuz. Halasının ölüm haberinin onun için ne denli önemi olduğu ortada!

Polina'nın benimle konuşmaktan nedense kaçtığına farkındaydım. Ben de soğuk, umursamaz bir tavır takınmıştım. Sonunda yanıma gelmek zorunda olduğunu biliyordum. Zaten dün de bugün de bütün dikkatimi Mlle Blanche'nin üzerinde toplamıştım. Zavallı General mahvoldu sayılır artık! İnsanın elli beş yaşında böylesine sevmesi, tutulması felaket değil de nedir? Buna bir de onun dulluğunu, çocuklarını, varını yoğunu yitirmiş olmasını, borçlarını, ayrıca tutulduğu kadını ekleyin!... Doğrusu güzel olmasına güzel Mlle Blanche. Ama şöyle söylersem ne demek istediğim anlaşılacak mı bilmiyorum: İnsanı korkutan bir yüzü var. Ya da, ben her zaman korkmuşumdur böyle kadınlardan. Sanırım yirmi beşinde falan. Boyu oldukça uzun, omuzları geniş, omuz başları yuvarlak. Boynuyla göğüsleri göz alıcı. Pembe bir teni var, saçları simsiyah, son derece de gür. Gözleri siyah, gözakları biraz sarımsı, bakışı cesur, dişleri bembeyaz, dudakları her zaman boyalı. Teni misk kokuyor. Zevkli giyiniyor, giydiğini de yakıştırıyor kendisine. Elleriyle ayakları çok hoş. Kısık, çok ince bir sesi var. Bazen kahkahayla gülmeye başlıyor. Gülerken dişlerini gösteriyor, çoğunlukla –özellikle Polina'yla Mariya Filippovna'nın yanında– durgun, küstah bakışlarla süzüyor çevresindekileri. (Tuhaf bir haber: Mariya Filippovna Rusya'ya dönüyor.) Sanırım Mlle Blanche mektep-medrese görmemiş, üstelik zeki de değil galiba. Ama her şeyden kuşkuluyor. Çok da kurnaz. Başından önemli bir serüven geçmemişe benzer. Düşüncemi açık söylemem gerekirse, markiz akrabası falan değil bençe. Anne dediği de annesi değil. Gelgelelim, onlarla tanıştığımız Berlin'de annesinin de onun da kibar çevreden birkaç aile ile ahabplıklarının olduğunu gösteren deliller var. Markize gelince, her ne kadar onun markiz olduğundan hâlâ kuşku ediyorsam da, Moskova'da, Almanya'da kibar çevreden kimselerle yakınlığı biliniyor. Fransa'da neyin nesidir,

bilmiyorum. Bir şatosu olduğunu söylüyorlar. Bu iki hafta içinde köprülerin altından çok su geçeceğini sanıyordum, ama Mlle Blanche'yle General arasında kesin bir konuşmanın geçip geçmediğini hâlâ bilmiyorum. Şimdilik her şey bizim durumumuza, yani General'in onlara çok para gösterip göstermeyeceğine bağlı. Söz gelişi, birden büyükannenin ölmediği haberi gelse, Mlle Blanche'nin hemen kayıplara karışacağından kuşku yok. Bu denli kötümser nasıl oldum, şaşıyorum doğrusu. Ah, hiç hoşlanmıyorum, nefret ediyorum bu huyumdan! Her şeyi bırakıp gitsem ne iyi olurdu! Ama Polina'dan ayrılabilir miyim, onun çevresinde casusluk etmeden durabilir miyim! Casusluk çok kötü bir şeydir kuşkusuz, ama umurumda değil.

Dün, bugün Mister Astley de hayli ilgimi çekti. Evet, Polina'ya tutkun olduğu besbelli! Aşkın etkisiyle duygulu olmuş, çekingen, ağırbaşlı bir insanın bakışları bazen gülünç denecek derecede anlamlı olur. Özellikle, adamcağız bakışıyla ya da sözleriyle bir şey belli etmektense yerin dibine girmeye hazır olduğu zamanlar... Gezintilerde sık sık karşılaşırız Mister Astley'le. Şapkasını çıkarıp saygıyla selam verip geçiyor yanımızdan. O anda bizlere katılmaya can atıyor kuşkusuz. Ama davet edersek reddediyor hemen. Dinlenme yerlerinde, garda, konserde ya da havuzun yanında hep yakınımızda bir yerde bulunuyor. Nereye gidersek gidelim, parkta, koruda ya da Şlangenberg'de şöyle bir bakındım mı yüzde yüz bir yerde –hemen yakınımızdaki bir yolda ya da bir ağacın arkasında– onu görüyorum. Benimle özel olarak konuşmaya fırsat arıyor galiba. Bu sabah karşılaştık. Kısa bir konuşma geçti aramızda. Bazen pek bir tuhaf konuşuyor. Daha “günaydın” demeden,

– Şey, dedi, Mlle Blanche! Çok kadın gördüm ben Mlle Blanche gibi!

Yüzüme anlamlı anlamlı bakarak sustu. Bununla ne an-

latmak istedi, bilmiyorum. Çünkü ne demek istediğini sorduğumda kurnaz bir gülümsemeyle başını salladı, “laf olsun diye söyledim”, dedi.

– Mlle Polina çiçeği çok mu seviyor?

– Bilmiyorum, dedim, hiç bilmiyorum.

Büyük bir şaşkınlıkla,

– Nasıl? diye haykırdı. Siz mi bilmiyorsunuz?

Gülümseyerek yanıtımı yineledim.

– Evet, bilmiyorum, hiç farkında değilim.

– Hım! Önemli bir fikir verdi bana bu.

Başıyla selam verdi. Uzaklaştı. Pek keyifli görünüyordu. Onunla Fransızca konuşuyoruz. Ama dili rezil ederek kuşkusuz...

IV

Gülünç, çirkin, budalaca bir gün geçirdik bugün. Şimdi gecenin on biri. Küçük odamda oturmuş, olanları düşünüyorum. Sabah gidip Polina Aleksandrovna için rulet oynamam gerekiyordu. Yüz altmış altınını aldım, ama iki koşul: Birincisi, ortak olmayacaktık. Yani kazanırsam hiç para vermeyecekti bana. İkincisi, akşama, niçin para kazanmak istediğini, ne kadar paraya gereksinimi olduğunu anlatacaktı bana. Bunu para için yaptığını hiç sanmıyordum çünkü. Bir şey için acele paraya gereksinimi olduğu belliydi. Anlatacağına söz verdi, ben de gittim. Oyun salonunda korkunç bir kalabalık vardı. Ne küstah, hırslı oluyor bu adamlar! Bir masaya sokulup tam krupiyenin yanında durdum. Sonra çekingen, bir iki, denemeye başladım şansımı. Bir yandan da çevremde neler olup bitiyor, onu anlamaya çalışıyordum. Bu oyunda hesabın hiç de –bazı oyuncuların düşündükleri gibi– önemli olmadığını anlamıştım. Önerilerindeki hesap kâğıtlarına her çıkan rengi, numarayı işa-

retleyip onlardan bir sonuç çıkararak oynayanlar da biz hesapsız oynayanlar gibi kaybediyorlardı. Bununla birlikte, doğru olduğunu sandığım bir kanıya varmıştım: Gerçekten çıkan numaralar belirli bir sisteme bağlı değildi ama, sanki bir sırası vardı bunun (çok tuhaf bir şeydi bu kuşkusuz). Sözgelimi, ortadaki on ikinin peşinden sondaki on iki kazanıyordu bazen. Turalım ki iki kez kazandı bu sondaki on iki, sonra baştaki on iki kazanıyordu. Baştaki on ikiden sonra gene sondaki on iki çıkıyor, peşpeşe üç dört kez kazanıyor, sonra gene sondaki on ikiye geçiyor, orası da iki kez kazanınca başa geçiyor, orası da bir kez kazanıyor, sonra üç kez kazanmak üzere ortaya geçiyor, bir buçuk ya da iki saat sürüyor bu böyle. Bir üç iki; bir üç iki. Pek eğlenceli bir şeydi bu. Bazı günler ya da sabahlar öyle oluyor ki, sözgelimi, kırmızı siyaha veriyor sırasını, sonra tersi oluyor, hiçbir sıra gözetmeden, sık sık yineleniyor bu. Öyle ki, iki üç el kırmızı ya da siyah çıkmıyor. Başka bir gün ya da gece hep kırmızı kazanıyor. Sözgelimi, peşpeşe yirmi iki kezden çok kırmızının çıktığı oluyor. Uzun süre, bazen bütün gün sürüyor bu böyle. Öğlene dek oyun masasının başından ayrılmamasına karşın bir kez bile oynamayan Mister Astley çok şey anlattı bana bu konuda. Bana gelince, kısa bir zaman içinde elimdeki bütün parayı verdim. Önce yirmi altın koydum, kazandım. Gene koydum, gene kazandım. Üç dört el peşpeşe kazandım. Beş dakika içinde dört yüz altınım olmuştu galiba. O anda çekilip gitsem iyi olurdu, ama tuhaf bir duyguya kapıldım. Kadere meydan okumak, şansıyla alay etmek istedim. Oynanabilecek en yüksek parayı, dört yüz altının hepsini birden oynadım. Kaybettim. Öfkeyle cebimdeki bütün parayı çıkarıp gene aynı numaraya oynadım. Gene kaybettim. Sonra sersem gibi ayrıldım masanın yanından. Bana ne olmuştu, anlayamıyordum. Kaybettiğimi ancak akşam yemeğinden önce söyleyebildim Po-

lina Aleksandrovna'ya. O saate dek kendimi bilmeden dolayıp durmuştum parkta.

Yemekte, üç gün önce olduğu gibi gene heyecanlıydım. Fransızla Mlle Blanche de bizimle yiyorlardı. Sabahleyin oyun salonunda olduğunu, benim başarıımı gördüğünü söyledi Mlle Blanche. Şimdi daha bir dikkatli konuşuyordu benimle sanki. Fransız, kaybettiğim paranın kendimin mi olduğunu sordu açıkça. Polina'dan kuşkulaniyor galiba. Sözün kısası, bir dolaplar dönüyor ortada. Hiç duraksamadan yalan söyledim. "Evet, benimdi" dedim.

General çok şaşırmişti: Bu kadar parayı nereden bulduğuma bir türlü akıl erdiremiyordu. On altınla başladığımı, peşpeşe altı yedi el kazandığımı, böylece altı yedi bin guldenim olduğunu, sonra iki elde tümünü kaybettiğimi söyledim.

Akla yatkın, olabilecek bir şeydi bu dediğim kuşkusuz. Anlatırken bir ara Polina'ya baktım. Ama yüzünden bir şey anlamadım. Ne var ki, yalan söylememe ses çıkarmadı, düzeltmedi beni. Bundan, yalan söylemem, onun için oynadığımı gizlemem gerektiği sonucunu çıkardım. Sırrını bana açmak zorunda olduğunu, sabah verdiği sözünü tutacağını düşünüyordum.

General'in bana gene birtakım öğütler vereceğini bekliyordum. Ama hiç sesini çıkarmadı. Yüzünde bir heyecan, telaş vardı. Belki de, böylesine büyük bir paranın on beş dakika içinde benim gibi düşüncesiz bir sersemin cebine girip çıktığını duyunca fena olmuştu.

Dün akşam Fransızla aralarında ateşli bir tartışmanın geçtiğini sanıyorum. Bir odaya kapanıp uzun süre bağıra çağıra konuşmuşlardı. Fransız nedense sinirli çıkmıştı odadan, gitmişti. Ama bu sabah gene gelip bulmuştu General'i. Dünkü konuşmalarını sürdürmüşlerdi galiba.

Oyunda kaybettiğimi duyunca Fransız acı, hattâ öfkeli bir

dille daha dikkatli olmam gerektiğini söyledi. Neden, bilmiyorum, peşinden de şöyle ekledi:

– Gerçi çok oynuyorlar Ruslar ruleti. Ama bence hiç de bilmiyorlar bu oyunu.

– Bense ruletin Ruslar için icat edilmiş bir oyun olduğu kanısındayım, dedim.

Bu sözüm üzerine Fransızın beni küçümser bir tavırla gülümsediğini görünce,

– Ama haklıyım, diye ekledim. Çünkü Rusların kumarbaz olduklarını söylemekle onları övmüş olmuyor, aksine yeri-yorum.

Fransız,

– Neye dayanarak böyle söylüyorsunuz? diye sordu.

– Uygur Batı insanının değerini yükselten en önemli özelliklerden birinin kapital edinme yeteneği olmasına dayanarak. Oysa Ruslar, kapital edinme yeteneğinden yoksun olmaları bir yana, ellerindeki de har vurup harman savururlar. Aslında biz Rusların paraya da gereksinimimiz vardır. Öte yandan, insanı bir anda, iki saat içinde, zahmetsiz zengin edebilecek rulet gibi şeyleri çok severiz. Düşkünüzdür böyle şeylere. Kendilerine çekerler bizi. Gelişigüzel, rahat oynadığımız için de kaybederiz!

Fransız pek bir keyifli,

– Bir bakıma haklısınız, dedi.

General sert bir tavırla, sözcüklerin üzerine basa basa,

– Hayır, doğru değil, diye karıştı söze, yurttaşlarımız için böyle söylemek yakışmaz size.

– Rica ederim, dedim, bunların hangisinin daha iğrenç olduğunu bilmiyoruz henüz: Rusların kumarla zengin olma yollarını aramaları mı, yoksa Almanların dürüst çalışmayla para biriktirmeleri mi?

General,

– Ne budalaca bir düşünce! diye haykırdı.

Fransız,

– Tam Ruslara özgü! dedi.

Ben gülümsüyordum, kızdırmak istiyordum onları. Yüksek sesle,

– Almanların putuna tapmaktansa bir Kırgız obasında ömrümün sonuna dek göçebe yaşamaya razıyım, dedim.

General iyice kızmaya başlamıştı,

– Ne putu? diye haykırdı.

– Almanların para kazanma, biriktirme yoluna. Daha yeni geldim buraya, ama bu kısa zaman içinde gördüklerim, öğrendiklerim Tatar damarımın kabarmasına yetti de arttı. İnanın, böyle erdemlerde gözüm yok benim! Dün, on yılda öğrenebileceğimden çok şey öğrendim. Evet, Almanların resimli ahlak dersi kitaplarında yazdığı gibi durum: Her evde olağanüstü erdemli, görülmemiş derecede dürüst bir peder bey var. Öyle dürüst ki, yanına yaklaştınız mı dehşete kapılıyorsunuz. Korkudan yanına yaklaşılamayan dürüst insanlardan nefret ederim ben... Her peder beyin bir ailesi var. Akşamları hep birlikte öğretici, eğitici kitaplar okuyorlar yüksek sesle. Dallarını çatının üzerine uzatmış karaağacın, kestane ağacının yaprakları hışırdar yukarıda. Güneşin batışı, bacanın tepesindeki leylek, hepsi çok duygulu... Kızmazsanız daha içli anlatayım, General. Anımsıyorum, toprağı bol olsun, babam da akşamları bahçedeki ıhlamur ağacının altında annemle bana okurdu bu tür kitaplar... Onun için bilirim gerçeği. Her aile peder beyin kölesidir burada. Hepsi köpek gibi çalışır, Yahudi gibi de üstüne yatarlar paralarının. Turalım ki yeterince mark birikti peder beyin köşesinde. Büyük oğlunu bir meslek sahibi etmek, ya da ona bir çiftlik almak istiyor. Kimse sesini çıkarmaz. Bu yüzden kızı drahomatsız kalır. Evlenemez. Evin küçük oğlunu para karşılığında iş kampına, ya da askere yollarlar. Elde edilen parayı ailenin kapitaline eklerler. Gerçektir bu anlattıklarım. Sordum soruşturdum. Bū-

tün bunlar dürüslükten, zoraki bir dürüslükten yapılıyor. Öyle ki, parayla satılan küçük oğul kendisinin dürüslük adına satıldığına inanıyor... bir kurbanın, kendisini felakete yoluyorlar diye sevinmesi büyük bir şeydir doğrusu! Ya sonra? Ne olacak, büyük oğulun durumu da pek iç açıcı değildir: Yürekten sevdiği, onu da seven bir Amalhen'i vardır. Ne var ki evlenemez onunla. Çünkü yeterince markları yoktur. Onlar da soylu bir bekleyiş içinde, içtenlikle, gülümseyerek yürürler felakete doğru. Amalhen'in yanakları solar, çöker. Sonunda, aradan yirmi yıl geçtikten sonra yeterine mark dürüstçe biriktirilmiştir. Peder bey kırk yaşındaki büyük oğluyla, göğüsleri pörsümüş, kırmızı burunlu Amalhen'in evlenmelerine izin verir artık... Ağlar sızlar. Bir sürü öğütler verir, sonra da ölür. Bu kez büyük oğul olur peder bey. Aynı hikâyeye yeni baştan başlar. Elli altmış yıl sonra birinci peder beyin torunu gerçekten önemli bir kapital sahibi oluyor. Biraz daha büyüterek oğluna devrediyor onu, o da kendi oğluna. Böylece beş altı kuşak sonra bir baron Rotşild, ya da Goppe, Komp., falan filan çıkıyor ortaya. Ne yüce bir görünüş, öyle değil mi: Bir iki yüzyıl hiç ara vermeden süregelen emek, akıl, sabır, dürüslük, ağırbaşlılık, çalışkanlık, hesap, bacanın tepesindeki leylek! Daha ne istiyorsunuz? Bundan yüce, soylu bir şey olamaz aslında. Böyle düşünerek öteki ulusları yargılamaya, suçluları, yani kendileri gibi olmayanları öldürmeye başlıyorlar. Demek istediğim şu: Ya yurttaşlarım gibi çılgınca yaşar, sürünürüm, ya da rulette zengin olurum. Beş kuşak sonra bir Goppe olmak istemiyorum ben. Para bana kendim için gerekli. Kapitalin birikiminde bir araç, basamak olamam. Saçmaladığımı biliyorum, ama olsun varsın. Böyle düşünüyorum ben.

General dalgın,

– Söylediklerinizin ne kadarının doğru olduğunu bilmiyorum, dedi, ama ileri gittiğinizin farkındayım...

Her zaman olduğu gibi sözünün sonunu getirmedi. Bizim General günlük konulardan birazcık da olsa önemli bir şeyden söz ederken sözünü bitirmezdi. Fransız, gözlerini açmış, önemsemez bir tavırla dinliyordu. Söylediklerimden hemen hiçbirini anlamadığı belliydi. Polina kibirli bir vurdumduymazlıkla bakıyordu yüzüme. Değil beni, bu kez yemekte konuşulandan hiçbirini duymadığı yüzünden belliydi.

V

Çok dalgındı, ama masadan kalktığımızda dışarıda biraz dolaşacağını, ona eşlik etmemi söyledi. Çocukları alıp parka, havuzun yanına gittik.

Çok heyecanlı olduğum için budalaca bir soru çıktı ağzımdan: Bizim markiz De-Grie'nin, yani Fransızın niçin gezilerinde artık ona arkadaşlık etmediğini, hattâ onunla günlerce konuşmadığını sordum.

Polina garip bir tavırla,

– Çünkü alçağın biridir o, dedi.

Onun daha önce De-Grie için böyle bir sözcük kullandığını hiç duymamıştım. Bu öfke korkuttu beni. Karşılık vermedim. Neden sonra,

– Farkına vardınız mı, dedim, bugün General'le pek iyi değildi araları.

Polina soğuk, sinirli bir sesle,

– Ne olup bittiğini öğrenmek istiyorsunuz, diye kesti sözümü. General'in varının yoğunun ona rehin verildiğini bi-

liyorsunuz. Büyükanne ölmezse, Fransız her şeyine el koyacak.

– Sahi, General'in varının yoğunun ona rehin verildiği doğru mu? Duydum böyle birşeyler, ama varının yoğunun verildiğini bilmiyordum.

– Hem de nasıl.

– Öyleyse elveda Mlle Blanche! dedim. Bu durumda General karısı olamayacak demektir! Bakın ne diyeceğim size: Sanıyorum General sıırıslıklam âşık. Mlle Blanche, onu terk ederse intihar eder. Onun yaşında bir erkek için böylesine sevmek tehlikelidir.

Polina Aleksandrovna dalgın,

– Ben de başına birşeyler gelecek sanıyorum, dedi.

– Tamam işte! diye haykırdım. General'le parası için evlenmek istediğini bundan daha kabaca gösteremez. Biraz ki-bar olmayı bile gereksiz buldular. Hayret! Büyükanne konusuna gelince, peşpeşe telgraflar çekip “öldü mü? öldü mü?” diye sormaktan daha gülünç, iğrenç bir davranış olmaz. Öyle değil mi? Hoşunuza gidiyor mu bu, Polina Aleksandrovna?

Polina öfkeyle kesti sözümü:

– Saçma bunların hepsi. Doğrusu, bu kadar keyifli, rahat olmanız da şaşırtıyor beni. Neye seviniyorsunuz? Kumarda paramı verdiğinize mi?

– Oynamaya zorlayan sizdiniz beni. Başkaları için, özellikle sizin için oynamayacağımı söylememiş miydiniz size? Her dediğinizi yaparım. Ama kumarda sonuç bana bağlı değildir. Bundan bir kazancınızın olamayacağını söylemiştim size. Çok mu üzüldünüz bu parayı kaybettiğinize? Ne yapacaksınız onca parayı?

– Niçin soruyorsunuz?

– Söz vermiştiniz bana, anlatacaktınız... Beni dinleyin: Kendim için oynamaya başladığım zaman (on iki altınım

var) kazanacağımı biliyorum. O zaman istediğiniz parayı veririm size.

Dudak büktü.

– Böyle söylediğim için kızmayın bana, diye sürdürdüm konuşmamı. Karşınızda, yani gözünüzde bir sıfır olduğum düşüncesi içime öylesine işlemiştir ki, para bile alabilirsiniz benden. Size vereceğim bir armağan gücendirmemelidir sizi. Üstelik paranızı kumara verdim.

Çabucak bir göz attı bana. Sinirli olduğumu, anlamlı konuştuğumu görünce gene kesti sözümü:

– Durumumu bu denli merak etmenize değmez. O kadar öğrenmek istiyorsanız, söyleyeyim, borcum var. Ödünç para aldım birisinden. Borcumu ödemek istiyorum. Delice bir umuda kaptırmıştım kendimi. Burada rulette yüzde yüz kazanacağımı düşünüyordum. Nereden gelmişti bu düşünce aklıma, bilmiyorum. Ama inanıyordum buna. Kim bilir, belki başka umudum olmadığı için, inanıyordum.

– Ya da kazanmanız çok “gerekliydi” de ondan. Boğulmak üzere olan bir insanın su yüzündeki bir çöp parçasına tutunmaya çalışmasına benzer bu. Kabul edersiniz ki, boğulmak üzere olmasaydı çöp parçasını büyük bir kütük sanmazdı.

Polina şaşırmişti.

– Peki siz nasıl bağlıyorsunuz umudunuzu aynı şeye? diye sordu. İki hafta önce bir konuşmamızda, burada, rulette kazanacağınızdan kuşkunuz olmadığını uzun uzun anlatmıştınız bana. Size bir deli gözüyle bakmamamı söylemişsiniz. Şaka mı ediyordunuz yoksa o zaman? Ama anımsıyorum, öylesine ciddiydiniz ki, şaka etmiş olamazdınız.

Dalgın,

– Evet, dedim, kazanacağımdan hâlâ kuşkum yok. Ne yalan söyleyeyim, şimdi şu soruyu soruyorum kendi kendime: “Bugün öylesine budalaca, aptalca kaybedişim niçin hiç kuş-

kuya düşürmedi beni?” Kendim için oynamaya başladığım zaman kazanacağıma kesin inanıyorum.

– Niçin kesin inanıyorsunuz?

– Doğrusunu isterseniz, bilmiyorum. Bildiğim bir şey var: Kazanmam “gerek”. Benim de tek kurtuluşum bu. Belki de bunun için kazanacağımı sanıyorum.

– Böylesine inandığınıza göre sizin de kazanmanız çok “gerekli” demek?

– Bahse girerim, benim de ciddi olarak paraya gereksinim duyabileceğimden kuşku ediyorsunuz. Öyle değil mi?

Polina alçak sesle, ilgisiz,

– Benim için o denli önemli değil bu, diye karşılık verdi. Ne yalan söyleyeyim, “evet”, ciddi bir şeyi kendinize dert edinebileceğinizi hiç sanmıyorum. İstirap çekebilirsiniz, ama ciddi değil... Düzenli bir yaşayışı olmayan, iradesiz bir insansınız siz. Parayı ne yapacaksınız? O zaman bana söylediklerinizde ciddi bir tek nokta yoktu.

– Şey, diye kestim sözünü, demin borcunuzu ödeyeceğinizi söylediniz. Borcunuz var demek! Fransıza olmasın sakın?

– Ne biçim soru bu? Bugün haddinizi hiç bilmiyorsunuz. Sarhoşsunuz galiba?

– Bazen çok içten olduğum zamanlar her şeyi açık açık konuştuğumu, sorduğumu bilirsiniz. Gene söylüyorum, kölenizim ben sizin. Kölelerden utanılmaz. Bir köle de gururunu incitemez efendisinin.

– Saçma bunlar! Bu “Kölelik” hikâyeniz de kabak tadı verdi artık!

– Şunu unutmayın, yalnız köleniz olmak istediğimden söylemiyorum böyle. Bir gerçekten, değiştirilmesi elimde olmayan bir gerçekten söz ediyorum.

– Açık söyleyin: Parayı ne yapacaksınız?

– Ya siz?

Polina,

– Canınız isterse, dedi.

Mağrur bir tavırla başını öte yana çevirdi.

– Kölelik hikâyem kabak tadı verdi ama gene de köleniz olmamı istiyorsunuz: “Cevap vereceksiniz, düşünmeye gelince izin yok!” Pekâlâ, öyle olsun. Parayı ne yapacağımı soruyorsunuz, değil mi? Ne demek ne yapacağım? Her şeydir para!

– Anlıyorum, ama kazanmak isteği böylesine sapıttırma-malı insanı! Çılgınca hayallere kaptırıyorsunuz kendinizi. Bir amacınız olmalı. Açık konuşun. Açık konuşmanızı istiyorum.

Yavaş yavaş öfkelenmeye başlamıştı. Böyle merakla sorması hoşuma gidiyordu.

– Elbette var bir amacım, dedim, ama açıklayamam bunu. Kazanınca sizin için köle değil, bambaşka bir insan olacağımdan fazla bir şey söyleyemem.

– Nasıl? Nasıl başaracaksınız bunu?

– Nasıl mı başaracağım? Bana köleniz değil de bir insan gözüyle bakmanızı nasıl sağlayabileceğimi bile bilmiyorsunuz! Bunu istemiyorum işte!

– Kölem olmaktan haz duyduğunuzu söylüyordunuz. Ben de öyle sanıyordum.

Tuhaf bir sevinçle,

– Öyle düşünüyordunuz demek! diye haykırdım. Ah, böylesine içten olmanız ne iyi! Evet, evet, köleniz olmak haz veriyor bana. Kişinin küçülmesinde, alçalmasında da sonsuz bir haz vardır! (Ne söylediğimi bilmiyor, sayıklıyordum sanki.) Kim bilir, kırbaç da verir aynı hazzı insana belki. Çıplak sırtında şaklayıp derisini kaldırdığı zaman... Ama daha başka hazlar da tatmak istiyorum belki. Demin General sofrada sizin yanınızda, yıllık yedi yüz rublem için bir sürü dil dök-tü bana. Belki kesecek yıllığımlı artık. Markiz De-Grie hep yukarıdan aşağı süzüyor beni. Adam yerine koymuyor. Si-

zin yanınızda burnundan yakalayıp yerlerde sürüklemek istiyorum onu.

– Çocukça sözler bunlar. Ne olursa olsun gururunu kaybetmeyebilir insan. Karşınızdaki can düşmanınızsa, soğukkanlılığınızı yitirmemeniz sizi küçültmek şöyle dursun, yüceltir.

– Ne parlak sözler bunlar böyle! Sırasında gururumu yitireceğimi sanıyorsunuz. Yani aslında değerli bir insan olduğumu, ama ara sıra küçüldüğümü söylemek istiyorsunuz. Bunun niçin böyle olduğunu biliyor musunuz? Evet, biz Ruslar hepimiz böyleyiz. Nedenini söyleyeyim mi: Çünkü Tanrı Ruslara değişen duruma çabucak uymak, gerekli biçime girmek yeteneğini bol vermiştir. Burada önemli olan biçimdir. Biz Ruslar bu alanda öylesine üstün yetenekliyizdir ki, uygun biçime girebilmemiz için üstün insan olmamız gerekir. Gelgelelim, üstün insan çok az olduğu için az görülür bu durum. Ancak Fransızlarda, bir de bazı öteki Avrupalılarda oturmuştur biçim; çok değerli gibi görünen bir insan aslında beş para etmeyen alçağın biri olabilir. Biçim bu yüzden çok önemlidir onlarda. Bir Fransız en ağır hakareti gözünü kırpmadan sineye çekebilir, ama burnuna dokundun mu parlar. Çünkü yüzyıllardan beri benimsenmiş bir görgü kuralıdır bu. Bizim hanım kızlarımız dış görünüşleri hoş olduğu için öylesine düşkündürler Fransızlara. Oysa bence biçim, dış görünüş falan yoktur onlarda. Yalnızca horozdurlar, “le coq gaulois”.¹ Ama ben anlayamıyorum bunu, kadın değilim. Horozlar da iyidir belki. Amma da saçmaladım yani, siz de susturmadınız beni. Sizinle konuşurken sık sık susturun beni. Her şeyi, her şeyi söylemek istiyorum çünkü. Sonra da biçim diye bir şey kalmıyor bende kuşkusuz. Yalnızca biçimden değil, her türlü yetenekten yoksun olduğumu kabul ediyorum. Bunu açık açık söylüyorum size. Böyle bir şey

1 Galya horozu – Fr.

istediğim de yok aslında. Şimdi ne dediğim, ne yaptığının farkındayım. Nedenini de biliyorsunuz. Kafamın içinde düşünce diye bir şey yok. Dünyada ne olup bitiyor, habersizim. Rusya'da da burada da olanları bilmiyorum. Drezden'den geçtim sözgelimi, ama Drezden'in nasıl bir yer olduğunu sorsanız bir sözcük söyleyemem. Beni bu duruma neyin getirdiğini, kafamın hep neyle dolu olduğunu siz de biliyorsunuz. Bütünüyle umutsuz olduğum, sizin gözünüzde de bir değerim olmadığı için açık söyleyeceğim: Her yerde yalnızca siz varsınız benim için. Gerisine boş veriyorum. Niçin böylesine çok seviyorum sizi, biliyorum. Belki hiç de güzel olmadığınızı biliyor musunuz? Düşünün bir kere, güzel olup olmadığının bile farkında değilim. İyi yürekli olmadığınızı biliyorum. Aklınız da hep kötüye çalışıyor gibi.

– Belki de bunun için parayla satın almaya kalkışıyorsunuz beni. Kötü olduğuma inandığınız için...

– Ne zaman böyle bir şeye kalkıştım? diye haykırdım.

– İyice kaçırdınız ipin ucunu. Beni olmasa bile, saygımı satın almayı düşünüyorsunuz.

– Hayır, hiç de öyle değil. Yanılıyorsunuz. Duygularımı anlatmakta güçlük çektiğimi söylemiştim size. Eziyorsunuz beni. Saçmaladığım için kızmayın. Bana niçin kızılmayacağını bilirsiniz: Düpedüz bir deliyim ben. Zaten hava hoş benim için. İsterseniz kızın. Yukarıdaki daracık odamda giysinizin hışırtısı aklıma gelince parmaklarımı nasıl ısırığımı bilemezsiniz. Hem niçin kızılıyorsunuz bana? Kendimi köleniz sayıyorum diye mi? Yararlanın bu köleliğimden. Yararlanın, yararlanın! Sizi bir gün öldüreceğimi biliyor musunuz? Size olan aşkımin söneceğinden, ya da kıskançlığa kapılıp çıldıracağımdan yapmayacağım bunu. Arada sizi yemek tutkusu içimi yaktığı için öldüreceğim. Gülüyorsunuz...

Polina, titrek bir sesle,

– Gülmüyorum, dedi. Susmanızı emrediyorum...

Öfkesinden solumaya başlamıştı. Güzel olup olmadığını inanın bilmiyorum. Ne var ki karşımda böyle dikilişini görmek her zaman hoşuma gitmiştir. Bu yüzden eskiden beri kızdırmaya bayılırım onu. Belki o da farkındaydı bunun da özellikle kızmıştı. Söyledim ona aklımdan geçeni. Nefretle,

– Ne çirkin bir şey! diye haykırdı.

– Olsun varsın, diye sürdürdüm konuşmamı. Sonra, yalnız dolaşmamızın da tehlikeli olduğunu biliyor musunuz? Kimi zaman sizi öldüresiye dövmemek, gırtlığınızı sıkıp boğmamak için güç tutuyorum kendimi. Ne dersiniz, o kadarı da olmaz mı artık? Çıldırtıyorsunuz beni. Bir rezalet çıkacağından mı korkuyorum acaba? Yoksa öfkenizden mi? Bana ne sizin öfkenizden? Bir umudum olmadan seviyorum sizi. Bir gün daha çok seveceğimi de biliyorum. Sizi bir gün öldürürsem kendimi de öldürmem gerekecek. Ne var ki bu dayanılmaz acıyı sizin yokluğunuzda içime sindire sindire çekmek için elimden geldiğince geç kıyacağım canıma. Size kesin gerçeği söyleyeyim mi: Giderek “daha çok” seviyorum sizi. Hiç kimsenin sevemeyeceği kadar... Durum böyleyken kadercî olmam da ne yaparım? Anımsıyor musunuz, Şlangenberg’de üçüncü günü yanınıza çağırmıştınız beni. “Bir sözcük söyleyin, şu uçuruma atayım kendimi”, diye fısıldamıştım. O sözcüğü söyleseydiniz atlamıştım. İnanmıyor musunuz bana?

Yüksek sesle,

– Ne budalaca şeyler söylüyorsunuz! dedi.

Ben de yükselttim sesimi:

– Söylediklerim budalaca mı, akıllıca mı, umursadığım yok. Bildiğim bir şey varsa o da yanınızda konuşmam, durmadan konuşmam gerektiğidir. Konuşuyorum işte. Tüm gururumu yitiriyorum yanınızdayken. Bunu da umursadığım yok.

Polina soğuk, alınmış bir tavırla,

– Niçin aşağı atlamaya zorlayacakmışım sizi Şlangenberg'den? dedi. Ne yararı olurdu bana bunun?

– Çok hoş! diye haykırdım. Bilerek, beni ezmek için kullanıyorsunuz bu “yarar” sözcüğünü. İçinizi okuyorum. Yararı olmaz diyorsunuz ha? Ama haz da bir yarardır! Sineğe bile olsa, sınırsız, çılgın bir hâkimiyette haz vardır. İnsanoğlu despot yaratılmıştır. Eziyet etmeyi sever. Hele siz daha çok seversiniz.

Bugünkü gibi aklımda, tuhaf bir merakla uzun uzun baktı yüzüme. O anda tüm duygularım da budalaca düşüncelerim de okunuyor olmalıydı yüzümden. Evet, şu anda çok iyi aklımda, o konuşmamız noktası noktasına anlattığım gibi geçti. Gözlerim kanlanmış, dudaklarım kurumuştum. Şlangenberg'e gelince, şimdi de yemin ederim; o anda atlamamı söyleseydi atlardım! Şakadan ya da alayla söylemiş olsaydı gene atlardım!

– İnaniyorum size, dedi.

Ama benimle konuşurken bazen takındığı o küçümser, alaylı, mağrur tavrıyla söylemişti bunu. İnanın o anda öldürebilirdim onu. Tehlikeye atıyordu kendini. Bunu da ona anlatırken yalan söylemiyordum. Birden,

– Korkmaz mısınız? diye sordu.

– Bilmiyorum, belki korkarım. Bilmiyorum... çoktandır düşünmüyorum böyle bir şeyi.

– Size birisini öldürmenizi söylesem öldürür müydünüz?

– Kimi?

– Kimi istersem.

– Fransızı mı?

– Soru sormadan yanıt verin. Kimi gösterirsem... Şu anda ciddi olup olmadığınızı öğrenmek istiyorum.

Yanıtımı öylesine ciddi, sabırsızlıkla bekliyordu ki, şaşırmıştım.

– Neler oluyor? Söyleyecek misiniz bana artık! Benden mi korkuyorsunuz yoksa? Bir kargaşalığın olduğu kaçmıyor

gözümünden. Şu Blanche şeytanının aşkıyla yanıp tutuşan, varını yoğunu kaybetmiş, deli bir adamın üvey kızıdır. Sonra şu Fransızın üzerinizdeki tuhaf etkisi... Şimdi birden böyle bir soru soruyorsunuz bana... Bari birşeyler bilsem. Yoksa çıldıracağım. Elimden bir kaza çıkacak. Bana, benimle açık konuşacak kadar değer vermekten mi utanıyorsunuz? Benden utanabilir misiniz hiç?

– Böyle bir şey söylemedim. Bir soru sordum, onun yanıtını bekliyorum.

– Öldürürüm elbette, diye haykırdım. Kimi söylerseniz öldürürüm. Ama yapabilir misiniz bunu?.. Öldürmemi söyleyebilir misiniz?

– Size acıyacağımı mı sanıyorsunuz? Söyleyip kenara çekileceğim. Dayanabilecek misiniz? Ama hayır, siz kim bunu yapmak kim! Belki öldürürsünüz emrettim diye, sonra da gelir, sizi zorladığım için beni öldürürsünüz.

O anda kafama bir balyoz indi sanki. Bu sorusunu yarı şaka yarı ciddi, bir meydan okuma kabul etmişim kuşkusuz. Ama çok ciddi konuşuyordu. Düşüncelerini açığa vurması, üzerimde böyle bir hakkı olduğunu kabul etmesi, sözünü dinleyeceğime inanması, açık açık “git mahvol, ben yana çekilip hiçbir şeye karışmayacağım”, demesi gene de şaşırtmıştı beni. Bu sözde öylesine küstah, yalın bir şey vardı ki, bence fazlaydı bu kadarı. Bundan sonra ne yüzle bakacak yüzüme acaba? Köleliğin de hiçliğin de sınırını aştı çünkü bu. Böyle bir bakış insana benliğini buldurtur. Konuşmamız son derece anlamsız, saçmaydı ama gene de yüreğimi titretmişti.

Birden kakhahayla gülmeye başladı. Oynayan çocukların yanındaki kanepede oturuyorduk. Tam karşımızda da parka dolaşmaya gelenlerin arabalardan inip parka girdikleri kapı bulunuyordu. Polina yüksek sesle,

– Şu şişman baronesi görüyor musunuz? dedi. Barones Vurmergelm'dir. Üç gün oluyor buraya geleli. Kocasına ba-

kın: Bastonlu, zayıf, uzun boylu adam. Prusyalıdır. Anım-sıyor musunuz, önceki gün gözlerini ayırmıyordu bizden? Şimdi hemen gidin, baronesin önünde durun, şapkanızı çıkarıp Fransızca bir şey söyleyin ona.

– Sebep?

– İsteseydim, kendinizi Şlangenberg'den aşağı atacağınıza, istediğim insanı öldürmeye hazır olduğunuza yemin ettiniz. Bunların yerine beni biraz güldürmenizi istiyorum o kadar. Başka söz istemem, yürüyün hadi. Baronun size bastonuyla nasıl vuracağını merak ediyorum.

– Gözdağı veriyorsunuz dedim. Bunu yapamayacağımı sanıyorsunuz öyle mi?

– Evet! Hadi yürüyün!

– Pekâlâ, delice bir şey de olsa bu istediğiniz, gideceğim. Ama bakın ne diyeceğim: General'e, dolayısıyla size bir zararı dokunmayacak ya bunun? Yemin ederim kendimi düşündüğüm yok. Bütün endişem General'le sizsiniz. Gidip tanımadığım bir kadına hakaret etmek kadar saçma bir şey olur mu?

Polina küçümser bir tavırla,

– Anlaşıldı, dedi, palavra atıyormuşsunuz. Demin gözle-riniz kanlanmıştı. Yemekte şarabı fazla kaçırdınız da ondan galiba... Bunun saçma, alçakça bir şey olduğunu, General'in kızacağını ben bilmiyor muyum sanki? Yalnızca gülmek istiyorum, o kadar! Hem ne hakla hakaret edersiniz bir kadına? Baston kafanıza iner.

Bir şey söylemeden kalktım, verdiği görevi yerine getirmek için yürüdüm. Kuşkusuz, budalaca bir şeydi bu, ama geri dönemezdim artık. Baronese yaklaştığım zaman, anım-sıyorum, bir şey dürtüyordu beni sanki, kıskırtıyordu. Kendimde değildim. Sarhoştum sanki.

VI

İşte o budalaca günün üzerinden iki gün geçti. Ne kargaşa, gürültü, patırtıydı o! Her kafadan bir ses çıkıyordu. Bendim bütün bunların nedeni. Ama doğrusu bazen gülünç kaçmadı da değil hani... hiç değilse bana öyle geldi. Ne oldu bana, şimdi de bilemiyorum. Kendimde değil miydim? Yoksa kafayı üşütmüştüm de kollarımı bacaklarımı bağlayacakları zamana dek sağa sola mı saldırıyordum? Arada bir aklımı yitirdiğimden kuşkulaniyorum. Bazen de çocuk olduğumu sanıyorum. Yaramazlık ediyordum gibi geliyor bana.

Her şey Polina'nın başının altından çıktı. Evet bütün suç onda! O olmasaydı yaramazlık falan da etmezdim belki. Kim bilir, belki de umutsuzluğumdan yapıyorum bunu (oysa ne budalaca bir düşünce bu). Ama anlayamıyorum, neresi güzeldi bu kızın, aklım ermiyor! Ama güzel galiba canım, güzel, galiba güzel. Her erkek deli divane olabilir onun için. Boyuna-bosuna diyecek yok! Yalnız çok zayıf. Olduğu gibi bir bohçaya sığar sanırım. Ya da rahatlıkla ikiye katlanır.

Ayakları ince, uzun. Koyu kıvılcık saçları var. Gözleri kedi gözünden farksız. Ama nasıl da mağrur, kibirli bakıyor onlarla! Bundan dört ay önce –ben daha yeni katılmıştım aralarına– bir akşam salonda De-Grie'yle uzun süre heyecanlı heyecanlı konuşmuştu. Öyle bakıyordu adamın gözlerinin içine ki... sonra yatmak için odama çıktığımda Fransızın yüzüne bir tokat atmış da sonra karşısına dikilip gözlerinin içine bakıyor hayal etmişim onu... İşte o akşamdan bu yana seviyorum Polina'yı.

Neyse, asıl konumuza gelelim.

Parkın iki yanı ağaçlık, dar yolunda bir süre yürüdüm. Sonra yolun tam ortasında durup baronesi beklemeye başladım. Beş adım yakınımaya geldiği zaman şapkamı çıkarıp, öne eğilerek selamladım onu.

Anımsıyorum, krem rengi, etekleri yerlerde sürünen uzun kuyruklu, ipek bir giysi vardı üzerinde. Boyu kısa son derece şişman bir kadın. Gerdanı öylesine sarkık, ensesi kalın ki, boynu gözüküyor. Yüzü kıpkırmızı. Gözleri ufak, hain bakışlı, küstah. Kurula kurula yürüyor! Baron zayıf, uzun boylu. Bütün Almanlar gibi onun da eciş bücüş, kırış kırış bir yüzü var. Gözlük takıyor. Kırk beş yaşlarında olsa gerek. Bel diye bir şeyi yok sanki. Bacakları neredeyse göğsünün hemen altından başlıyor. Soyluluk delilidir bu. Tavuskuşu gibi çalimli. Ama biraz lapacı. Yüzünde budalaca bir anlatım var sanki.

Üç saniye içinde fark ettim bütün bunları. Şapkamı çıkarmam, öne eğilerek selam vermem önce dikkatlerini pek çekmedi. Yalnız baron hafifçe çattı kaşlarını. Barones üzerime üzerime geliyordu.

Yüksek sesle, her sözcüğün üzerine basa basa:

– Madame la baronne, diye başladım, j'ai l'honneur d'être votre esclave.¹

Sonra öne eğilerek bir kez daha selam verdim, şapkamı

1 Köleniz olmaktan onur duyuyorum – Fr.

giydim. Baronun yüzüne kibarca bakıp gülümseyerek yürüdüm geçtim yanlarından.

Şapkamı çıkarmamı Polina söylemişti, ama öne eğilerek selam vermeyi, çocukluk etmeyi kendimden eklemiştım. O anda beni dürten neydi, Tanrı bilir. Dipsiz bir uçurumdan aşağı tepe taklak yuvarlanıyordum sanki.

Baron öfkeli bir şaşkınlıkla bana döndü:

– Geyn!* diye bağırdı, daha doğrusu, çığlık attı.

Dönüp durdum. Yüzüne bakmayı, gülümsemeyi sürdürerek saygılı bir tavırla beklemeye başladım. Çok şaşırdığı belliydi. Kaşlarını çatmıştı. Yüzü giderek öfkeyle kaplanıyordu. Barones de benden yana dönmüş, o da öfkeyle, şaşkınlıkla yüzüme bakıyordu. Parkta dolaşanlardan, bizi merakla izleyenler vardı. Bazıları durmuştu bile.

Baron bir kat daha öfkelenerek, bir kez daha:

– Geyn! diye haykırdı.

Yüzüne bakmayı sürdürüyordum.

– Jawohl!² dedim.

Baron biraz korkmaya başlamıştı galiba. Bastonunu sallayarak,

– Sind Sie rasende?³ diye haykırdı.

Kılığım kıyafetim pek garibine gitmişti anlaşılın. Son derece güzel, hattâ kibar giyimliydim. Serseriye benzer bir yanı yoktu.

Birden avazım çıktığına,

– Jawo –o– ohl! diye bağırdım.

Konuşurken ikide bir “jawohl” diyen Berlinliler gibi “o” harfinin üzerine basarak bağırmıştım. Berlinliler çeşitli duygularını, düşüncelerini belirtmek için az ya da çok basarlar bu harfin üzerine.

(*) Fransızca şaşkınlık ifade eden “hein” ünlemi Alman şivesiyle söylenmiş – ç.n.

2 Evet – Alm.

3 Deli misin sen? – Alm.

Baronla barones birden dönüp korkuyla kaçmaya başladılar. Kalabalıktan bazıları birşeyler söylüyor, bazıları da şaşkın şaşkın yüzüme bakıyordu. O anı pek iyi anımsamıyorum zaten.

Dönüp, bir şey olmamış gibi Polina Aleksandrovna'nın yanına yürüdüm. Ama daha yüz adım kadar vardı oturduğu kanepeye. Baktım kalktı, çocukların elinden tutup otelle doğru yürüdü.

Otelin kapısında yetiştim ona. Tam yanına geldiğim zaman,

– Yaptım... söylediğiniz budalalığı, dedim.

– Eh, ne yapalım! diye karşılık verdi. Şimdi de öcünüzü alırsınız benden.

Yüzüme bakmadan merdivenleri çıkmaya başladı.

Akşam geç saate dek parktaydım. Parkı, sonra da koruluğu geçip bilmediğim yerlere bile gittim. Bir köy evinde sahanda yumurta yedim, şarap içtim. Bu ziyafet için tam dört buçuk talerimi kestiler.

Ancak saat on birde döndüm otele. General hemen adam yollayıp çağırttı beni.

Bizinkiler iki dairede kalıyorlar otelde. Dört odaları var. Birinci oda, piyanosu da olan bir salon. Bunun bitişiğindeki büyük oda General'in. Beni orada bekliyordu. Odanın ortasında ayakta idi. De-Grie kanepeye yayılmıştı.

General bana dönerek,

– İzninizle ne yaptığınızı sorabilir miyim? diye başladı.

Çok heyecanlıydı.

– Doğrudan asıl konuya girin General, dedim. Bugün bir Almanla aramda geçen olaydan söz etmek istiyorsunuz ya nılmıyorsam.

– Bir Almanla mı? Bir Alman dediğiniz Baron Vurmergel'm'dir! Önemli bir kimsedir! Baronesle ona hakaret etmişsiniz.

– Hayır.

General bağıra, bağıra konuşuyordu.

– Korkutmuşsunuz onları, efendi!

– Yok öyle bir şey. Berlin’de sık sık duyardım şu “ja wohl” sözünü. İğrenç bir biçimde uzatırlar onu. Parkta onlarla karşılaşınca birden bu “ja wohl” geldi aklıma nedense. Sinirlerim bozuldu... Dahası var, üç kez karşılaştık baronesle. Her seferinde topukla ezilebilecek bir solucanmışım gibi üzerime üzerime geldi. Kabul edersiniz ki, benim de bir gururum var. Şapkamı çıkarıp, kibarca (inanın kibarca) şöyle söyledim: “Madame, jai l’honneur d’être votre esclave.” Baron dönüp de “geyn!” deyince, tepem attı birden; “ja wohl!” diye bağırdım. İki kez bağırdım böyle: Birincisi normaldi, ama ikinciye elimden geldiğince uzattım. Hepsi bu.

Ne yalan söyleyeyim, bu çocukça anlatışım pek hoşuma gitmişti. Bu olayı dallandırıp budaklandırmayı, alabildiğine saçma göstermeyi çok istiyordum.

Üstelik, giderek daha bir haz veriyordu bana bu. General,

– Benimle alay mı ediyorsunuz! diye haykırdı.

Fransıza döndü, durup dururken başıma bela aradığımı Fransızca anlattı ona. Fransız küçümser bir tavırla dudak bükerek gülümsedi, omuz silkti. Yüksek sesle,

– Hayır, böyle bir şey düşünemezsiniz! dedim. Elbette çirkin davranışım, bütün içtenliğimle itiraf ediyorum bunu. Budalalık, çirkin bir çocukluk diyebilirsiniz yaptığıma, ama hepsi bu kadar. Hem şunu da biliyor musunuz General, çok pişmanım yaptığıma. Ama öyle bir durum var ortada ki, pişmanlıktan bile kurtarıyor beni gözümde. Son zamanlarda, son iki, hattâ üç haftadır iyi hissetmiyorum kendimi: Hastayım, sinirlerim bozuk, bazı anlar kendimi kaybediyorum. Hattâ birkaç kez dayanılmaz bir istek doldurdu içimi: Birden markiz De-Grie’ye dönüp... Ama söylemeyeyim hadi, belki gücenir. Anlayacağınız, hasta olduğumu gösteriyor bunlar.

Barones Vurmergelm, kendisinden özür dilediğim zaman (özür dileyeyeceğim ondan, kararlıyım) bu durumu dikka- te alacak mı, bilmiyorum. Ama sanıyorum almayacak. Hem son zamanlarda bu durumu özellikle adalet dünyasında kö- tüye kullanmaya başladılar: Duruşmalarla avukatlar suçlu- ları, suçu işledikleri anda kendilerinde olmadıklarını, bu- nun bir hastalık olduğunu söyleyerek savunmaya çalışıyor- lar. Sözelimi şöyle diyorlar. “Öldürdü ama bir şey anımsa- mıyor. Kendinde değildi”. Düşünün bir kere General, tıp da “doğrudur” diyor buna. Böyle bir hastalığın var olduğunu, insanın bir an için delirebileceğini, yaptığını bilmeyeceğini, ya da yarısını, dörtte birini bileceğini söylüyor. Ama baronla barones yaşlıdırlar. Üstelik Prusya soylularından, zenginle- rindendirler... Adaletle tıp dünyasında yeni ortaya çıkan bu durumdan haberleri yoktur belki, bu yüzden açıklamalarımı kabul etmezler. Ne dersiniz General?

General öfkesini tutmaya çalışarak sert bir sesle,

– Yeter artık! dedi. Yeter! Çocukluklarınızdan kurtulma- nın zamanı geldi artık. Baronesle Barondan özür dilemeye- ceksiniz. Özür dilemek için bile olsa, sizinle yüz yüze gel- meleri küçültür onları. Yakınım olduğunuzu öğrenince gar- da konuştu benimle. İnanın az kaldı düelloya çağıracaktı be- ni. Başıma ne işler açıyorsunuz, farkında mısınız sayın ba- yım? Söz verdim barona, evet söz verdim, en kısa zamanda, hemen bugün yanımdan ayrılacaksınız.

– Bir dakika General, buyurduğunuz gibi, yanınızdan ay- rılmamı baronun kendisi mi istedi?

– Hayır. Ama onu yatıştırmak için bu sözü ona vermek zo- runda olduğumu hissettim. Elbette hoşuna gitti. Ayrılıyoruz artık, sayın bayım. Size buradaki hesaptan dört altın üç glo- rin borcum var. Buyrun para da hesap da burada. Kontrol edebilirsiniz. Güle güle. Bundan böyle yabancıyız birbirimi- ze. Sürekli sıkıntı, dert olmuşunuz bana zaten. Şimdi otel

kâtibini çağırıp, yarından sonra otel masraflarınızın benimle ilgisi olmadığını bildireceğim. Güle güle efendim.

Parayı, kurşun kalemle hesap yapılmış küçük kâğıdı aldım, öne eğilerek selamladım General'i, son derece ciddi,

– General, dedim, bu iş böyle bitemez. Baronla aranızda o tatsız olaya çok üzüldüm, ama kusuruma bakmazsanız bir şey söyleyeceğim, kabahat sizde. Barona ettiğim hakaretle niçin, ne sıfatla ilgilendiniz? Yakınınız olduğumu söylüyorsunuz, ne demektir bu yakınlık? Evinizde öğretmenim, hepsi o kadar. Ne oğlunuzum ne de vesayetiniz altındayım. Davranışlarımdan kimse sorumlu tutamaz sizi. Yasaları az çok bilen bir insanım. Yirmi beş yaşındayım. Üniversiteyi bitirdim. Soylu bir ailedenim. Üstelik akrabanız falan da değilim. Ne var ki, size karşı olan sonsuz saygım, yaptıklarımla böylesine yakından ilgilenmenizin hesabını sormama engel oluyor.

General çok şaşırmişti, kollarını iki yana sarkıttı, sonra birden Fransıza döndü, çabuk çabuk konuşarak, benim neredeyse onu düelloya çağıracağımı anlattı. Fransız kahkahayı bastı.

De-Grie'nin gülmesine hiç aldırmadan, olanca soğukkanlılığımla sürdürdüm konuşmamı:

– Ama baronun yanına komayacağım bunu. General, baronun benden yakınmasını dinleyip ona hak vermekle bu işe karıştığınıza göre söyleyeyim size: Yarından tezi yok barona gideceğim, benimle arasında geçen bir olay için, davranışlarımdan hesabını verebilecek durumda değilmişim, konuşmaya değmezmişim gibi, başkasına başvurmasının nede-nini soracağım.

Düşündüğüm gibi oldu. Yapmak niyetinde olduğumu söylediğim bu yeni çılgınlığı duyunca General dehşete kapıldı.

– “Nee?.. diye haykırdı. Bu pis işi hâlâ kurcalayacak mısınız? Aman Allahım! Beni ne durumlara soktuğunuzun farkında mısınız? Sakın canım, sakın yapmayın bunu. Yok-

sa yemin ederim!... Burada da vardır... polis... ben... kısaca söyleyeyim, rütbemden yararlanarak... baron da kuşkusuz... anlayacağınız, tutuklatırız sizi, rezalet çıkarmanıza engel olmak için sürdürürüz buradan! Duydunuz mu!

Öfkeden tıkanacak gibi oluyordu ama gene de çok korkmuştu. Adamcağızı çıldırtan bir soğukkanlılıkla,

– General, dedim, rezalet çıkaracak diye bir insanı tutuklayamazlar. Baronun karşısına çıkmış değilim henüz, bu işi nasıl, ne gibi bir durumda yapacağımı da bilmiyorsunuz. Benim için hakaret sayılacak bir yanlışlığı düzeltmek istiyorum, hepsi o kadar. Hareketlerinden başkasının sorumlu tutulabileceği iradesiz, zavallı bir çocuk yerine koyulmak istemem. Boşuna heyecanlanıyorsunuz, üzülmüyorsunuz.

General öfkeli tavrını birden değiştirdi. Yalvarmaklı bir sesle, (ellerimden bile tutmuştu)

– Allahaşkımıza, ne olur Aleksey İvanoviç, vazgeçin bu saçma düşüncenizden! diye mırıldandı. Sonu neye varır bunun, düşünebiliyor musunuz? Gene bir sürü tatsızlık! Siz de kabul edersiniz ki burada, özellikle şimdi, durumum çok naziktir!... Özellikle şimdi!... Ah, bilmiyorsunuz, içinde bulunduğum durumu tam bilmiyorsunuz! Buradan ayrıldığımız zaman gene yanıma almaya hazırım sizi. Şimdi öylece... Sözün kısası... bunun nedenlerini biliyorsunuz işte! (Umut-suzca bağırmaya başlamıştı.) Aleksey İvanoviç, Aleksey İvanoviç!...

Geri geri kapıya kadar yürüyüp üzülmemesini bir kez daha söyledim. Her şeyi yağdan kıl çeker gibi halledeceğime söz verip aceleyle çıktım.

Ruslar yurtdışında bazen pek ödlele olurlar. Aman ne diyecekler, aman onlara ne gözle bakacaklar, yaptıkları çirkin mi kaçacak diye ödleri patlar. Anlayacağınız, sıktıkça sıkarlar kendilerini. Hele toplumda bir önem kazanmaya hevesli olanları daha da ileri giderler. Alışıl gelmiş şeyleri körü kö-

rüne taklit ederler. Otellerde, gezilerde, toplantılarda, yolda kim ne yapıyorsa onlar da aynı şeyi yaparlar... Oysa General durumunun “nazik olduğunu” itiraf etmişti. Bunun için böyle birdenbire küçülmüş, kibirli tavrını değiştirevermişti. Gözümden kaçmamıştı bu kuşkusuz. Hiç kuşku yok, yarın budalalık edip polise falan başvurabilirdi. Onun için dikkatli olmalıydım.

Aslında General’i darıltmak istediğim yoktu. Amacım Polina’yı kızdırmaktı. Beni öylesine hor kullanmış, öylesine budalaca bir yola itmişti ki, şimdi onu pişman etmek, yapmayı düşündüğüm şeyi yapmamam için gelip bana yalvarmasını sağlamak istiyordum. Çılgınlığının ucu sonunda ona da dokunabilirdi. Bundan başka, birtakım duygular, düşünceler de yer etmekteydi içimde. Onun önünde kendi istediğimle küçülmem, hiçliği kabullenmem bu hakkı herkese vereceğim, baronun “bastonunu kafama indirebileceği” anlamına gelmezdi. Hepsiyle alay etmek, gururumu kurtarmak istiyordum. Göreceklerdi kim olduğumu! Rezaletten korkacaktı Polina, gene seslenip yanına çağıracaktı beni. Çağırmasa bile sünepe, silik bir insan olmadığımı anlayacaktı ya, yeterdi.

* * *

(Tuhaf bir haber: Demin merdivende bizim dadıyla karşılaştım. Mariya Filippovna’nın bu akşamki trenle yalnız başına Karlsbad’a, teyzesinin kızının yanına gittiğini söyledi. Akıl alacak şey değil! Dadı, Mariya Filippovna’nın çoktan beri yol hazırlığı yaptığını, ama bunu hiç kimsenin bilmediğini söylüyor. Belki de yalnız ben bilmiyordum. Ağzından kaçırıyor dadı: Mariya Filippovna önceki gün bağıırıp çağırmış General’e. Anlıyorum. Yüzde yüz Mlle Blanche yüzünden... Evet, yakında birşeyler olacak galiba.)

VII

Sabahleyin otel kâtibini çağurdım. Benim hesabımı ayrı tutmasını söyledim. Odam korkmamı, ya da otelden ayrılma-
mı gerektirecek kadar pahalı değildi. On altı altınım vardı,
sonra... sonra belki zengin bile olacaktım! Şaşılması şeydir,
henüz kazanmadım rulette, ama zengin bir insanmışım gi-
bi düşünüyorum, hareket ediyorum hep. Başka türlü gel-
miyor elimden.

Henüz çok erken olduğuna bakmadan hemen çıkıp pek
uzakta olmayan d'Angleterre Oteli'ne, Mister Astley'e git-
meye hazırlanıyordum ki De-Grie girdi odama. Şimdiye dek
hiç olmamıştı böyle bir şey. Ayrıca, son zamanlarda bu bay-
la çok soğuktu aramız. Hemen hemen hiç konuşmuyorduk.
Beni küçümsediğini gizlemiyordu bile. Dahası bunu belli et-
meye bile çalışıyordu. Benim de ondan hoşlanmamamı ge-
rektirecek nedenlerim vardı kendime göre. Sözün kısası,
nefret ediyordum ondan. Odama gelmesi şaşırtmıştı beni.
Bu işin içinde bir iş olduğunu hemen anlamıştım.

Güleç bir yüzle girdi içeri, odanın çok güzel olduğunu söyledi. Şapkamı elimde görünce, erken mi dolaşmaya çıkacağımı sordu. Mister Astley'e gideceğimi söyleyince bir an sustu, birşeyler düşündü, yüzü endişeyle kaplandı.

De-Grie de bütün Fransızlar gibiydi. Yani çıkarlarına olduğu, gerekli gördükleri zaman neşeli, cana yakın; neşeli, cana yakın olmalarına gerek kalmayınca da son derece can sıkıcı... Fransızlar çok seyrek içten neşeli olurlar. Çıkarları uğruna, yapmacık neşelenirler çoğu zaman. Sözelimi, duygulu, değişik, ince bir insan olarak gözükmeye gereksinim duydukları zaman son derece çirkin, anlamsız kaçar bu duygululukları. Gerçek Fransız basit, kaba yaratılışlı, yani dünyanın en tatsız, sıkıcı yaratığıdır. Bence yalnız acemiler, özellikle Rus kızları hoşlanabilir Fransızlardan. Kendini bilen, kafası çalışan bir insan bu basamakalıp salon nezaketinin, serbestliğin, neşenin hemen farkına varır.

De-Grie rahat, ama kibar bir tavırla,

– Bir iş için rahatsız ettim sizi, diye başladı, şunu da açık söyleyeyim, General'in elçisi, daha doğrusu, arabulucusu olarak geliyorum. Rusçayı iyi bilmediğim için dün akşamki konuşmanızdan bir şey anlayamamıştım. Ama sonra General durumu ayrıntılarıyla anlattı bana. Ne yalan söyleyeyim...

– Ama beni dinleyin Bay De-Grie, diye kestim sözünü. Bu işte arabuluculuk görevini üzerinize aldığınıza göre açık konuşacağım. Evet, “un outchitel”im ben, bu ailenin yakını olmak onuruna erişmeyi aklımın ucundan geçirmediğim hiçbir zaman, bana değer vererek senli benli davranmalarını da istemedim. Böyle bir şey olmadığı, olamayacağı için de birçok durumdan habersizim kuşkusuz. Ama şunu söyleyin bana: Siz bu aileye bütünüyle girdiniz mi artık? Çünkü bu işte de olduğu gibi, ailenin her şeyiyle yakından ilgileniyorsunuz...

Sorum hoşuna gitmemişti. Onun için fazla anlamlı bir so-

ruydu bu. Oysa ağızından bir şey kaçırmak istemiyordu. Soğuk bir tavırla,

– General’le beni birbirimize bir bakıma işlerimiz, bir bakıma da “bazı özel” durumlar bağlamaktadır, dedi. General beni size, dün akşamki niyetinizden vazgeçmenizi dilemek için yolladı. Düşündüğünüz çok zekice elbette. Ama General bunu başaramayacağınızı size anlatmamı istedi. Hem kabul de etmeyecektir sizinle görüşmeyi baron. Sonra, sizden gelecek her türlü kötülükten kurtulmak için olanakları da vardır elinde. Siz de kabul edersiniz bunu sanırım. Öyleyse direktmeniz, bu işi uzatmanız neye yarayacak? General, ilk fırsatta sizi gene yanına alacağına, o zamana dek aylığınızın “vos appointements”¹ işleyeceğine söz verdi. Sanırım oldukça kârlı bir durum bu sizin için. Öyle değil mi?

Soğukkanlı bir tavırla itiraz ettim. Yanıldığını söyledim.

– Belki kovmaz beni baron, dedim. Dinler anlatacaklarını. Hadi saklamayın, buraya ne yapmak niyetinde olduğumu öğrenmek için geldiniz!

– Hay Allah, General bu işle böylesine ilgilendiğine göre, ne yapacağınızı öğrenmeyi elbette ister. Olağan bir şeydir bu!

Anlatmaya koyuldum. De-Grie koltuğa yayılmış, başını hafifçe benden yana eğmiş, yüzünde gizlenmediği alaylı bir anlatımla dinliyordu beni. Zaten her zaman pek kurulur. Konuya büyük önem veriyormuşum gibi davranıyordum. Baronun, uşağıymışım gibi beni General’e şikâyet etmekle işimden atılmama neden olduğunu; sonra, yaptığından sorumlu tutulamayacak, konuşmaya değmeyecek bir çocukmuşum gibi benimle ilgili bir işi başkasıyla konuşmakla gururumu incittiğini anlattım. Haklı olarak bunu kendim için bir hakaret sayıyordum kuşkusuz. Ama baronla aramdaki yaş farkını, toplum içindeki yerinin benimkinden çok çok üstün olduğunu v.s., v.s. (bunları sayarken gülmek için

1 Ücret – Fr.

güç tutuyordum kendimi) kabul ettiğimden yeni bir düşünce-cesizlik yapmaya kalkışmayacağımı, yani baronun benden özür dilemesini istemeyeceğimi söyledim. Bununla birlikte, barondan, özellikle baronesten özür dilemeye hakkım olduğunu; sonra, son günlerde kendimi hiç iyi hissetmediğimi, sınırlarımın bozuk olduğunu v.s., v.s. anlattım.

– Öte yandan, diye sürdürdüm anlatmamı, baronünkü davranışıyla, General'den beni işimden atmasını istemekle öyle güç duruma düşmeme neden oldu ki, ondan da baronesten de özür dileyemem artık. Çünkü böyle bir şey yaparsam baron da barones de herkes de onlardan korktuğum, yeniden işe alınmama yardımcı olmalarını istediğim için özür dilediğimi sanacak. Bu durumda, önce baronun benden özür dilemesini istemek zorunda kalacağım. Bu son derece önemsiz bir özür dileme olacaktır kuşkusuz. Sözgelimi, beni küçük düşürmek istemediğini söylese yeter. Baron böyle söyleyince yerlere kadar eğilerek bütün içtenliğimle özür dileyeceğim ondan: Anlayacağınız, bağlı olan elimi kolumu çözmesini istiyorum baronun.

– Aman efendim bu ne kuruntu, bu ne duygululuk! Ne diye özür dileyecekmişsiniz? Şunu kabul edin ki mösyö... mösyö... sırf General'in canını sıkmak için yapıyorsunuz bütün bunları.. kim bilir, belki bir bildiğiniz vardır... Mon cher Monsieur pardon, “J'ai oublié votre nom, m-r Alexis? N'est-ce pas?”²

– Ama size ne bundan, “mon cher marquis”?³

– Mais le général...⁴

– General'e de ne? Dün akşam özel bir durumdan söz ediyordu... pek telaşlıydı... ama doğrusunu söyleyeyim, bir şey anlamadım söylediklerinden.

De-Grie yalvarmaklı bir sesle,

2 ...azizim... affedersiniz, adınızı unuttum, Mösyö Aleks'i'ydi, değil mi? – Fr.

3 Değerli dostum – Fr.

4 Ama General... – Fr.

– Gerçekten de durumu nazik, dedi. Mlle de Cominges’i tanırırsınız...

– Yani Mlle Blanche’yi mi?

– Evet, Mlle Blanche “de Cominges... et Madame sa mère”...⁵ kabul edin ki General.. anlayacağınız, seviyor General, hattâ... hattâ burada evlenirler belki. Düşünün ki bu arada patlak verecek bir rezalet, bir olay...

– Onların evlenmesiyle ilgili bir olay ya da bir rezalet görmüyorum ortada ben.

– Ama “le baron est si irascible, un caractère prussien, vous savez, enfin il fera une querelle d’Allemand”.⁶

– Olan bana olur, size ne bundan? Artık General’le aramda... (Elimden geldiğince saçma konuşmaya çalışıyordum.) Demek Mlle Blanche’yle General evlenmeye karar verdiler. Neyi bekliyorlar öyleyse? Yani şunu söylemek istiyorum, bizlerden, aileden niçin saklıyorlar bunu?

– Anlatamam size... zaten kesin... şey... Rusya’dan bir haber beklediklerini biliyorsunuz; General’in önce işlerini yoluna koyması gerek...

– Ha, anladım! “La baboulinka!”

De-Grie nefretle baktı yüzüme.

– Sözün kısası, diye kesti sözümü, doğuştan iyi yürekliliğinize, zekânıza güveniyorum... Sizi bir evlat gibi bağrına basan, seven, sayan General’e bu iyiliği çok görmeyeceğini zi sanırım...

– İnsaf edin, kovdu beni! Bunu, durumu kurtarmak için yaptığını söylüyorsunuz. Ama düşünün bir kere, birisi size “kulağınızı çekmek istemiyorum ama durumu kurtarmak için izin verin de çekeyim” dese ne yaparsınız?... Fark var mı arada?

5 ... ve annesi – Fr.

6 Baron çok sinirli bir insandır, tam bir Prusyalı, bildiğiniz gibi, sonunda Alman işi bir tatsızlık çıkarır – Fr.

De-Grie sert, mağrur bir tavırla,

– Öyleyse, hiçbir söz size etki etmeyecekse izninizle şunu söyleyeyim, gerekli önlemlerin alınacağından kuşkunuz olmasın. Toplum güveniyle ilgili kimseler burada da vardır. Hemen bugün sürerler sizi. “Que diable! Un blanc-bec comme vous”⁷ baron gibi önemli bir insanı düelloya çağırmak istiyor! Böyleyken sizi rahat bırakacaklarını mı sanıyorsunuz? Hem inanın, kimsenin çekindiği falan yok sizden! Ayağınızıza kadar geldiysem, bunu kendiliğimden, General’i huzursuz ettiğiniz için yaptım. Baronun sizi uşağına emir verip kapı dışarı ettirmeyeceğini düşünabiliyor musunuz?

Son derece soğukkanlı,

– Kendim gitmeyeceğim ki zaten, dedim. Yanılıyorsunuz Mr. De-Grie, sandığınızdan çok daha kibar bir biçimde olacaktır bunlar. Şimdi Mister Astley’e gidiyorum. Elçim, anlayacağınız, “Seconal”⁸üm⁸ olmasını rica edeceğim. Beni sever, bu dileğimi kabul edeceğinden kuşkum yok. O gidecek barona, onu geri çevirmez sanırım. Ben bir “outchilel, subalterne”,⁹ nihayet himayesiz bir insanım ama Mister Astley bir lordun, hem de gerçek bir lordun yeğenidir. Herkes biliyor Lord Pibrok’un yeğeni olduğunu. Lordun kendisi de burada zaten. Baronun Mister Astley’i kibar karşılayacağından, onu dinleyeceğinden kuşkunuz olmasın. Dinlemezse Mister Astley bunu kendine bir hakaret sayacak (İngilizlerin ne denli inatçı olduklarını bilirsiniz) bir dostunu yollayacaktır barona. Önemli kişilerden dostları vardır Mister Astley’in. Hiç de sizin düşündüğünüz gibi davranmayacağımı anladınız artık değil mi?

Fransız adamakıllı korkmuştu. Gerçekten de, bütün bu söylediklerim olabilecek şeylerdi. Öyleyse bir rezalet çıka-

7 Ne iş! Sizin gibi toy bir delikanlı – Fr.

8 Düello tanığı – Fr.

9 İkinci sınıf, ikinci derece, aşağı – Fr.

rabileceğim korkusuna kapılmıştı. Yalvarmaklı bir sesle,

– Ne olur vazgeçin bu işten! dedi. Bir rezalet çıkarmak maksadınız, farkındayım! Gururunuzu kurtarmak değil, olay çıkarmak için yapıyorsunuz bunu! Yapmak istediğinin zekice, eğlenceli bir şey olabileceğini söylemiştim... ama neyse –kalkıp şapkamı aldığımı görünce kısa kesti– aslında, bir bayandan şu pusulayı getirmiştim size. Buyrun okuyun. Cevabınızı beklememi söylediler.

Katlanıp mühürlenmiş küçük bir kâğıt parçası çıkardı cebinden. Bana uzattı.

“Bu işi uzatmak niyetinde olduğunuzu görüyorum. Öfkeleniniz, çocukluk etmeye başlıyorsunuz. Ama bazı özel durumlar var ortada. Belki sonra anlatırım size. Vazgeçin bu işten. Sinirlerinize hâkim olun. Ne saçma şeyler bunlar! Gereklisiniz bana, buyruğumda olduğunuzu da kendiniz söylüyordunuz. Şlangenberg'i unutmayın. Sözümü dinlemenizi istiyorum, gerekliyse emrediyorum.

Polina.

Not: Dünkü olay için bana gücendiyseniz özür dilerim, bağışlayın suçumu.”

Başım döndü birden, gözlerim karardı. Dudaklarım bembeyaz olmuştu. Zangır zangır titriyordum. Adı batasıca Fransız şaşkın, perişan durumumu fark etmemiş gibi, sakin sakin başka yana bakıyordu. O anda kahkahayla gülseydi daha iyi ederdi.

– Pekâlâ, dedim, matmazele merak etmemesini söyleyin.

Birden aklıma geldi, sert bir tavırla sordum:

– Yalnız, söyler misiniz, niçin daha önce vermediniz bana pusulayı? Sırf bu iş için geldiğinize göre, gevezelik edeceğinize... önce önemli olandan başlamalısınız.

– Ah, haklısınız şey... sabırsızlığımı bağışlayın. Niyetinizi bir an önce öğrenmek istedim de... Hem bu mektupta ne-

den söz edildiğini bilmiyordum. Ne zaman olsa veririm diye düşünüyordum...

– Anlıyorum, mektubu zorunluluk durumunda vermeniz söylenmiş size. Beni razı etseydiniz, vermeyecektiniz. Değil mi? Açık konuşun bay De-Grie!

Yüzüme tuhaf tuhaf bakarak son derece ciddi bir tavırla,
– “Peut-être”¹⁰ dedi.

Şapkamı aldım. Başıyla selamladı beni, çıktı. Dudaklarında alaylı bir gülümseme var gibime geldi. Öyle ya, başka türlü olabilir miydi?

Merdievenleri inerken “Hele dur, Fransız bozuntusu, diye mırıldanıyordum kendi kendime. Görüşeceğiz seninle!” Kafamın içi karmakarışık. Bir şey düşünemiyordum. Temiz havaya çıkınca biraz açıldım.

İki dakika sonra yavaş yavaş düşünebilmeye başladım. İki düşünce açık seçik belirmişti kafamda: “Birincisi”, böylesine saçma şeyler, bir çocuğun dün söz arasında savurduğu akıl almaz tehditler ortalığı velveleye vermişti! “İkinci” düşünce: Şu Fransızın Polina üzerindeki etkisi neydi? Adam bir sözülle her şeyi yaptırabiliyordu ona. Mektup yazıp benden “dilekte” bile bulundurabiliyordu. Aralarındaki ilişki tâ baştan beri kafamı kurcalamaktaydı aslında. Ne var ki, son günlerde Polina’nın Fransızdan nefret ettiği, hattâ onu küçümsemişti, Fransızmsa Polina’ya başını çevirip bakmadığı, hattâ ona karşı kaba davrandığı kaçmamıştı gözümden. Farkındaydım bu durumun. Fransızdan nefret ettiğini, Polina kendisi de söylemişti bana. Oldukça anlamlı bir itiraftı bu... Demek ki adam iyice avcunun içine almıştı kızı, istediği gibi oynatıyordu...

10 Belki – Fr.

VIII

Buralıların “Promenad” dedikleri iki yanında kestane ağaçları uzanan yolda benim İngilizle karşılaştım. Beni görünce,

– O, o! dedi, ben de size geliyordum. Yoksa siz de bana mı geliyordunuz? Sizinkilerden ayrıldınız demek?

Şaşırmıştım.

– Önce şunu söyleyin, dedim, nereden biliyorsunuz, ayrıldığımı? Yoksa herkes mi biliyor?

– Yo, hayır, herkes bilmiyor. Bilmesini gerektirecek kadar önemli bir şey de yok ortada zaten. Kimsenin söz ettiği bile yok bundan.

– Öyleyse siz nereden biliyorsunuz?

– Biliyorum işte. Rastlantıyla öğrendim. Şimdi nereye gideceksiniz? Severim sizi, onun için geliyordum size.

– Çok iyisiniz Mister Astley, dedim, (bir yandan da onun bu haberi nereden duymuş olabileceğini düşünüyordum). Kahvemi içmedim henüz, sanırım siz de içememişsinizdir sabah kahvenizi. Onun için hadi gara gidip gazinoda otura-

lm, hem birşeyler içelim hem her şeyi anlatayım size... siz de bana kuşkusuz...

Gazino yüz adım ötedeydi. Oturduk, kahve getirdiler bize. Ben bir sigara yaktım. Mister Astley istemedi. Gözlerini gözlerimin içine dikip dinlemeye hazırlandı.

– Bir yere gitmeyeceğim, diye başladım, burada kalacağım.

Mister Astley'i görmeye giderken, Polina'ya olan aşkımdan ona söz etmeye hiç niyetim yoktu. Hattâ bilerek söz etmeyecektim. Buraya geleli beri bu konuda hiç konuşmamıştık. Hem çok sıkılğan bir insandı. Daha ilk günden Polina'nın onu çok etkilediğini fark etmiştim. Ama gene de hiç ağzına almıyordu. Gelgelelim, gazinoda masaya oturduğumuz zaman donuk bakışlarını gözümün içine dikip, beni dinlemeye hazırlandığında, nedendir bilmem, ona her şeyi, yani Polina'ya olan aşkıyı bütün ayrıntılarıyla anlatmak isteği doğdu içimde. Tam yarım saat anlattım. Büyük bir hiaz duyuyordum anlatırken. İlk kez söz ediyordum aşkımdan! Bazı heyecanlı yerlerde yüzünün kızardığını görünce özellikle daha canlı, üzerine basa basa anlatıyordum. Bir şey için pişmanlık duyuyorum şu anda: Fransız konusunda biraz ileri gitmiştim galiba...

Mister Astley karşımda kıpırdamadan, ağzını açmadan, gözlerimin içine bakarak dinliyordu. Ama Fransızdan söz etmeye başladığımda birden durdurdu beni, sert bir sesle,

– Sizinle ilgisi olmayan bu durumdan söz etmeye hakkınız var mı? diye sordu.

Mister Astley her zaman çok tuhaf sorular sorar zaten.

– Haklısınız, dedim, korkarım ki yok.

– Şu markizle, Miss Polina üzerine, tahminden ileri giden, kesin bir şey söyleyemez misiniz?

Mister Astley gibi çekingen bir insanın böylesine açık bir soru sorması gene şaşırttı beni.

– Hayır, dedim, söyleyemem.

– Bu durumda, böyle bir şeyi aklınıza getirmekle, üstelik düşüncelerinizi bana açmakla hiç iyi etmediniz.

– Pekâlâ, pekâlâ! diye kestim sözünü. Kabul ediyorum. Ama önemli olan bu değil şimdi.

Kendi kendime şaşıyordum. Dünkü olayı, Polina'nın çıkışını, baronla serüvenimi, işime son verilmesini, General'in çok korktuğunu en küçük ayrıntısına dek anlattım. Sonra De-Grie'nin bugün odama geldiğini söyledim. Polina'nın bana yazdığı pusulayı gösterdim.

– Bundan ne anlam çıkarıyorsunuz? diye sordum. Düşüncenizi öğrenmek için geliyordum size. Bana sorarsanız, elimden gelse bir kaşık suda boğarım şu Fransız bozuntusunu. Belki de gebertirim onu.

Mister Astley,

– Ben de, dedi. Miss Polina'ya gelince... bilirsiniz ki insan bazen nefret ettiği kimselerle bile ilişki kurmak zorunda kalır. Belki de bambaşka durumlarla ilgili bilmediğiniz birtakım nedenler vardır ortada. Bence sakın olmalısınız. Elinizden geldiği kadar kuşkusuz... Polina'nın dünkü davranışına gelince, elbette tuhaf bir durumdur bu. Ama sizi başından savmak istediği, baronun bastonunun altına yolladığı için değil (baron elindeki bastonu niçin kullanmadı, orasına da aklım ermedi doğrusu) böyle bir davranış böylesine... hoş bir kıza yakışmadığı için tuhaftır. Anlaşılan, gülünç isteğini yerine getireceğinizi hiç sanmıyordu...

Mister Astley'in yüzüne dik dik baktım. Yüksek sesle,

– Bakın ne diyeceğim! dedim. Yanılmıyorsam her şeyi ben söylemeden önce de biliyordunuz. Hem de kimden öğrendiniz söyleyeyim mi? Miss Polina'nın kendinden!

Mister Astley şaşkın şaşkın baktı yüzüme. Sonra gene eski soğukkanlı tavrını takınarak, alçak sesle,

– Gözlerinizin içi parlıyor, dedi. Kuşku okuyorum gözlerinizde. Ama kuşkunuzu açığa vurmaya hiç mi hiç hakkı-

nız yok. Bu hakkı tanıyamam size. Sorunuza da yanıt vermeyeceğim.

Bu soru nereden aklıma gelmişti, bilmiyorum. Tuhaf bir heyecan sarmıştı içimi. Yüksek sesle,

– Pekâlâ, yeter artık! dedim. İstemez!

Öyle ama Polina nerede, ne zaman, nasıl anlatmıştı bütün bunları Mister Astley’e? Doğrusu, son günlerde pek ilgilenmemiştim Mister Astley’le. İzleyememiştim davranışlarını. Polina ise eskiden beri bir esrar perdesi arkasındaydı benim için... o kadar ki, şimdi aşkımın öyküsünü Mister Astley’e anlatmaya başladığımda, Polina’yla aramızdaki ilişkiler üzerine elle tutulur bir şey söyleyemeyeceğimi hayretle görmüştüm. Tam tersine, her şey hayal ürünü, tuhaf, tutarsız, hattâ saçma sapandı. Tıkanarak,

– Pekâlâ, olsun, dedim, kafam çok karışık şimdi, bir şey düşünemiyorum. Ama iyi bir insansınız siz. Başka bir konuya geçiyorum. Sizden akıl danışmak için değil ama... düşüncenizi öğrenmek istiyorum.

Bir an sustuktan sonra ekledim:

– Ne dersiniz, niçin öylesine korktu General? Budalaca bir saçmalığımı ne diye böylesine büyüttüler? O kadar ki, De-Grie bile işe karıştı (oysa en önemli işlere karışır o), odama geldi (işe bakın!) bir sürü dil döktü, yalvardı bana... De-Grie bana yalvardı! Düşünün bir kere, saat dokuz olmamıştı geldiğinde. Miss Polina’nın mektubu da cebindeydi. İnsanın aklına ister istemez şöyle bir soru geliyor: Miss Polina ne zaman yazdı bu mektubu? Belki de sırf bu iş için sabahın köründe uyandırmışlardır onu. Bundan Miss Polina’nın De-Grie’ye köle olduğu sonucu çıkıyor ya (çünkü bana yalvarıyor bile) dahası var: Ona, Polina’ya ne bütün bunlardan? Niçin böylesine ilgileniyor bununla? Bir barondan ne diye bu kadar korkuyorlar? Sonra, General’in Mlle Blanche de Cominges’yle evlenmesi de neyin nesi? Bu yüzden “özellikle” dikkatli ol-

maları gerektiğini söylüyorlar... ama kabul edin ki biraz aşırı dikkat oluyor bu! Ne dersiniz? Benim bilmediğim bazı şeyleri bildiğinizi gözlerinizden anlıyorum.

Mister Astley gülümseyerek başını salladı.

– Gerçekten de, bu konuda sizden çok şey biliyorum galiba, dedi. Bütün bunların tek nedeni Mlle Blanche'dir. Bundan kuşku yok.

Heyecanla (birden, Matmazel Blanche'yle ilgili bazı şeyler öğreneceğim umudu doğmuştu içime),

– Mlle Blanche mi? diye sordum.

– Öyle sanıyorum ki, Mlle Blanche baronla da baronesle de karşı karşıya gelmekten kaçınıyor. Hele bu böylesine bir durumda olursa...

– Ee! Sonra?

– Evvelsi yaz da burada, Rületenburg'daydı Mlle Blanche. Ben de burada bulunuyordum. O zamanlar Mlle de Cominges değildi, Mlle Blanche; annesi Madame Veuve¹ Cominges de yoktu piyasada. Hiç değilse, Mlle Blanche'nin bir annesi olduğundan söz eden yoktu. De-Brie... De-Grie de yoktu... Bence akraba olmadıkları bir yana, daha yeni tanışıyorlar. Markiz De-Grie olalı da çok olmuyor. Bir durumu göz önünde bulundurarak kesinlikle inanıyorum buna. Hattâ onun De-Grie adını bile yakında aldığı düşünülebilir. Onu başka bir adla tanıyan bir adam biliyorum burada.

– Ama oldukça kaliteli ahbabları var.

– Olabilir. Mlle Blanche'nin de olabilir kaliteli ahbabları. Ancak, önceki yıl, barones'in isteğiyle kent polisinden burayı derhal terk etmesi için bir yazı aldı ve terk etti.

– Nasıl?

– Tarihi bir adı olan bir İtalyan prensiyle gelmişti. Barberiniydi galiba adamın adı. Çok zengin olduğu belliydi. Pırlanta –hem de sahici– yüzükleri, kol düğmeleri vardı. Çok hoş

1 Dul – Fr.

bir kupa arabasıyla dolaşırlardı. Mlle Blanche önceleri güzel “trente et quarente” oynuyordu, sonra birden değişti şansı. Öyle anımsıyorum. Bir gece hayli yüklü bir para kaybetti. Ama “un beau matin”² Prensın kayıplara karışması fena oldu. Atlar da, kupa arabası da yok olmuştu. Otele çok borcu vardı. Mlle Zelma (Barberini adını bırakıp birdenbire Mlle Zelma oluvermişti) son derece umutsuz bir durumdaydı. Otelin içinde ağlayıp sızladı, saçını başını yoldu. Aynı otelde bir de Lehli kont kalıyordu (yurtdışına çıkan bütün Lehli kontturlar zaten) üstünü başını paralayın, lavantalı o güzelim elleriyle yüzünü gözünü tırmalayan Mlle Zelma’yı görünce duygulandı adam. Oturup konuşmaya başladılar. Akşam yemeğinde yatışmıştı Mlle Zelma. Gece kolkola gara geldiler. Mlle Zelma’nın kahkahaları her zamanki gibi salonu çınlatıyordu gene. Eskisinden daha bir rahat hareket ediyordu. Bir anda, rulet masasına yaklaşın oyunculara omuz atarak kendine yer açın kadınlardan oluvermişti. Bu tür kadınların burada her zaman yaptıkları şeydir bu. Sanırım siz de fark etmişsinizdir onları?

– Evet.

– Aslında fark etmeye değmezler. Ağırbaşlı, temiz aileler onlardan iğreniyorlarsa da, buradan eksik olmuyorlar bu kadınlar. Hele masada her gün bir bin franklık bozduklarına dokunamıyorlar. Ama paraları suyunu çekince hemen sepetliyorlar onları. Mlle Zelma’nın şimdilik parası vardı. Öte yandan, şansı da giderek bozuluyordu. Dikkatini çekti mi bilmiyorum, bu kadınlar çoğunlukla kazanırlar oyunda, şanslıdırlar. Son derece kuvvetlidir iradeleri. Hikâyem bitiyor artık. Günün birinde prens gibi kont da kayıplara karıştı. Mlle Zelma akşam yalnız geldi oyun salonuna. Bu kez hiç kimse ilgilenmedi onunla. İki gün içinde bütün parasını verdi. Son meteliğini de oynayın kaybettikten son-

ra şöyle bir sağına soluna bakındı. Hemen yanında, dikkatle, büyük bir öfkeyle ona bakan Baron Vurmergelm'i gördü. Ama baronun bakışındaki öfkeyi fark edemedi Mlle Zelma. O tip kadınların her zamanki gülümseyişiyle, onun yerine kırmızıya on altın oynamasını söyledi. Bunun üzerine, baronesin isteği üzerine polisten, bir daha gara gelmemesini bildiren bir yazı aldı. Bütün bu ayrıntıları nereden bildiğimi merak ediyorsunuzdur. Anlatayım: Bir akrabamdan, Mister Fieder'den öğrendim. O akşam Mlle Zelma'yı kendi arabasıyla Ruletenburg'dan alıp Spa'ya götürdü. Şimdi anlıyorsunuz durumu, değil mi? Mlle Blanche önceki yıl olduğu gibi polisten bir daha öyle kâğıt almak istemediğinden olacak, General'le evlenmeye çalışıyor. Artık oynamıyor. Rulet oynayanlara faizle para veriyor. Her halinden belli bu. Çok daha kârlıdır böylesi. Yanılmıyorsam zavallı General bile borçlu ona. Belki De-Grie de. Kim bilir, belki De-Grie'yle ortaklırlar. Kabul edersiniz ki, bu durumda hiç değilse düğüne kadar herhangi bir nedenle baronesle baronun dikkatini çekmekten kaçınması olağandır. Anlayacağınız, içinde bulunduğu koşullar bu çeşit skandallara elverişli değildir. Onların yanında bulunuyorsunuz, davranışlarınız bir olayın patlak vermesine neden olabilir. Üstelik Mlle Blanche her gün General'le ya da Miss Polina'yla kolkola dolaşiyor. Şimdi anlıyorsunuz değil mi?

– Hayır, anlamıyorum! diye haykırdım.

Yumruğumu masaya öylesine kuvvetli vurmuştum ki, garson korku içinde, koşarak gelmişti yanımıza. Öfkeyle sürdürdüm konuşmamı:

– Söyler misiniz Mister Astley, olanları, dolayısıyla Mlle Blanche'nin ne mal olduğunu biliyordunuz da niçin General'i, en önemlisi Mlle Blanche'yle burada herkesin önünde kolkola dolaşan Miss Polina'yı, hiç değilse beni uyardınız? Doğru mu bu yaptığınız?

Mister Astley sakın bir tavırla,

– Sizi uyarmanı gerektirecek bir neden yoktu ortada, dedi. Çünkü bir şey gelmezdi elinizden. Hem ne diye uyarcaktım sizi? General, Mlle Blanche üzerine belki benim bildiğimden çok şey biliyor. Ama gene de dolaşüyor onunla, Miss Polina'yla gezmesine de izin veriyor. Zavallının tekidir General. Dün gördüm, Mlle Blanche çok hoş bir ata binmiş, yanında Mister De-Grie bir de şu bücür Rus Prensi, gezmeye gidiyordu. General de pis renk bir atla arkalarından yetişmeye çalışıyordu. Sabah, bacaklarının ağrıdığını söylüyordu, oysa ata binişi rahattı. İşte o anda bu adamın artık mahvolmuş bir zavallı olduğu düşüncesi yer etti içimde. Hem sonra beni hiç ilgilendirmez bunlar. Miss Polina'yı tanımak mutluluğuna daha yeni eriştim. (Mister Astley birden toparladı kendini.) Daha önce de söylemiştim size, sizi yürekten seviyorum ama, bazı konularda bana soru sormanıza izin vermem...

Ayağa kalkarak,

– Yeter, dedim, şimdi çok iyi anlıyorum durumu. Mlle Blanche'yle ilgili her şeyi Miss Polina da biliyor, ama Fransızından ayıramadığı için dolaşmaya razı oluyor Mlle Blanche'nin yanında. İnanın, başka hiçbir şey Mlle Blanche'yle kolkola dolaşmaya, barona sataşmam için bana yalvarmaya razı edemedi onu. Her şeyin önünde boyun eğdiği o etkiden başkası olmaz bu!... Kendisi salmıştı beni baronun üzerine çünkü! Hay Allah, amma da karışık bir durum!

– İki şeyi unutuyorsunuz: Önce, bu Mlle de Cominges General'in nişanlısı sayılır. Sonra, ailenin üvey kızı olan Miss Polina'nın, General'in öz çocukları olan biri kız öteki erkek iki küçük kardeşi var. Yarı deli babaları hiç ilgilenmiyor bu çocuklarla. Hem sanırım annelerinden kalan paralarını da har vurup harman savurdu.

– Evet, evet! Haklısınız! Çocukları bırakıp gitmesi zaval-

lıları kimsesiz bırakmak demek olurdu. Kalırsa koruyabilir onları. Belki onlara bir parça bir şey kalmasını sağlayabilir. Evet, evet, haklısınız! Ama gene de, gene de! Ah, şimdi hepsinin büyükanneyle niçin böylesine ilgilendiklerini anlıyorum!

Mister Astley:

– Kimle? diye sordu.

– Moskova’daki, bir türlü ölmek bilmeyen şu kocakarıyla. Öldü haberini sabırsızlıkla bekliyorlar.

– Elbette onunla ilgilenecekler. Her şey mirasa dayanıyor! Bu iş halledilince General evlenebilecek. Miss Polina kurtulacak, De-Grie de...

– Evet, De-Grie de?

– De-Grie de alacağını alacak kuşkusuz. Zaten yalnız para için bekliyor burada!

– Yalnız mı? Yalnız bunun için mi bekliyor sanıyorsunuz?

Mister Astley inatçı bir tavırla:

– Benim bildiğim bu kadar, deyip sustu.

Ben öfkeyle:

– Ama benim başka bildiklerim var! diye bağırdım. Mirası bir de, Polina kendi payına düşen parayı alır almaz onun boynuna atılacağı için bekliyor. Bütün kadınlar böyledir! En mağrurları bile aşağılık birer köle olurlar sonunda! Polina’nın elinden çıldırmasıyla sevmekten başka bir şey gelmez! Onun üzerine düşüncem budur işte! Özellikle yalnız başına oturup düşüncelere daldığı zaman bakın ona uzaktan. Kaderin elinde tutsak, lanetlenmiş bir bedbahta çok benzer o anda! Yaşamın, tutkunun her çeşit felaketini tadacaktır... o... kim çağırıyor beni? (Birden yükseltmişim sesimi.) Kim çağırıyor? Rusça “Aleksy Ivanoviç!” diye seslendi birisi, duydum. Bir kadın sesi bu, duyuyor musunuz? duyuyor musunuz?

Bizim otele yaklaşıyorduk. Farkına varmadan gazinodan çıkmış, otele doğru yürümüştük. Mister Astley,

– Bir kadın sesi duydum, ama, kimi çağırıldığını bilmiyorum; dedi, Rusçaydı. Şimdi fark ettim sesin nereden geldiğini.

Parmağıyla göstererek ekledi:

– Kocaman bir koltukta oturan şu kadın sesleniyor size. Bakın, bir sürü uşak merdivenlerden çıkarıyorlar onu. Arkasından da bavullarını taşıyorlar. Demek tren yeni geldi.

– Peki ama ne diye bana sesleniyor? Gene bağıyor, görüyor musunuz, el sallıyor bize!

Mister Astley,

– Görüyorum, dedi.

Merdivenin başında avaz avaz bağıyordu kadın:

– Aleksey İvanoviç! Aleksey İvanoviç! Hay Allah, ne salak adam!..

Koşarak çıktık merdivenleri... şaşkınlıktan donup kaldım olduğum yerde.

IX

Büyükanneydi bu! Büyük bir gürültüyle gelen, merdivenleri koltuğunda, çevresinde kadınlı erkekli bir sürü hizmetçisiyle çıkan –bavulları da arkasından geliyordu– bu zengin müşteriyi otelin baş garsonundan en küçük hizmetçisine kadar herkes kapıda karşılamıştı. Evet, oydu bu. Moskova hanımefendilerinden, toprak sahibi, zengin, sert, yetmiş beşlik Antonida Vasilyevna Tarasyeviçevna... Sağlık durumu telgraflarla izlenen, bir türlü ölmeyen “la boboulinka”... Tepeden inme bir baskın yapmıştı bize! Gerçi beş yıldan beri olduğu gibi bacakları tutmadığı için gene koltuğunda oturuyordu, ya, her zamanki gibi canlıydı. Gene dimdikti, bağırıp çağırıyor, herkesi haşlıyordu... General’in evinde öğretmenliğe başladığımdan bu yana iki kez görmüştüm onu. İkisinde de tıpkı böyleydi. Hiç değişmemişti. Karşısında şaşkınlıktan aptallaşmış durmakta haklıydım. Koltuğunda merdivenleri çıkarken o keskin bakışlarıyla daha yüz adımdan tanımıştı beni, adımla çağırıştı.

(Bir kez duyduğu adı bir daha unutmaz zaten.) “Bunun mu ölmesini bekliyorduk! diye geçirdim içimden. Mirasına konacaklar ha!.. Hepimiz, otelde kim var kim yok herkes ölür de ona bir şey olmaz! Tanrım, şimdi ne yapacak bizimkiler? General’in hali ne olacak? Otelin altını üstüne getirir bu kadın!”

Büyükanne bağırılmayı sürdürüyordu bana:

– Ne o, şapşal şapşal bakıyorsun yüzüme! Selam vermek, “hoş geldiniz” demek yok mu? Yoksa burnun büyüdü de te-nezzül mü etmiyorsun? Belki de tanımadın, ha?

Sonra, beraberinde getirdiği, hemen yanı başında duran kâhyasına; fraklı, beyaz kravatlı, ak saçları başının tepesinde pembe bir boşluk bırakmış ihtiyara döndü:

– Gördün mü Potapıç, gördün mü, tanımadı beni! Öteki dünyaya yolladılar, tabii! Telgraf üstüne telgraf çekip ne zaman öleceğimi soruyorlardı! Her şeyi biliyorum, her şeyi! Gördüğün gibi sapasağlamım.

Kendime gelmiştim biraz, neşeli,

– Rica ederim Antonida Vasilyevna, dedim, ne diye öyle bir şey isteyeyim? Sizi birden karşımda görünce şaşırdım da... Şaşırmamak elde mi, böyle ansızın...

– Şaşılacak ne var bunda? Trene binip geldim işte. Çok rahat tren yolculuğu, hiç sarsmıyor insanı. Sen dolaşmaya mı çıkmıştın bakalım?

– Evet, gara kadar şöyle bir yürüyeyim dedim de...

Büyükanne çevresine bakındı.

– Burası çok güzel, hava sıcak, ağaçlar da gür. Hoşuma gider böyle yerler! Bizimkiler içeride mi? Ya General?

– Ah! Evet içeride, bu saatte sanırım hepsi içeridedirler.

– Demek burada da saatle kalkıp oturuyorlar? Ağırdan satıyorlar kendilerini desene... İşittiğime göre bir de arabaları varmış, “les seigneurs russes”!¹ Sıfırı tüketince soluğu Avru-

1 Rus kişizadeleri – Fr.

pada alırlar! Praskovya* da onlarla mı?

– Evet, Polina Aleksandrovna da burada.

– Ya o Fransız bozuntusu? Neyse, hepsini gidip kendim görür, anlarım. Aleksey Ivanoviç, yol göster, doğru General'in yanına götür bizi. Sen nasılsın burada, rahat mısın?

– Şöyle böyle işte, Antonida Vasilyevna.

– Sen de, Potapıç, şu alık kâtibe söyle, güzel, rahat bir daire ayarlasın bana. Pek yukarıda olmasın. Eşyaları hemen oraya taşıyın. Bunlar da ne diye başıma üşüştü? Kaç kişi taşıyacak beni? Amma da köle ruhlu insanlar!

Gene bana döndü:

– Kimdir şu yanındaki?

– Mister Astley.

– Ne Mister Astley'i?

– Gezmeye gelmiş buraya, iyi ahbabımdır. General'le de tanışıyorlar.

– İngiliz olduğu, gözlerini bana dikip dut yemiş bülbül gibi susmasından belli. Ama severim İngilizleri. Hadi götürün beni, doğru General'in yanına. Neredeler?

Kaldırdılar büyükannenin koltuğunu. Ben önden gidiyordum. Otelin geniş merdivenlerinden çıkarken pek etkili bir görünüşümüz vardı. Gelip geçen herkes duruyor, büyük bir şaşkınlık içinde bize bakıyordu. Bu içmelerin en iyi, en pahalı, en "aristokrat" oteli bizimki sayılıyor. Merdivenlerde, koridorlarda göz kamaştırıcı, kibar hanımefendilerle, önemli insanlar oldukları hallerinden belli mağrur İngilizlerle sık sık karşılaşılıyor insan.

Bizi görenlerin çoğu gidip aşağıda otel kâtibine soruyorlardı gelenin kim olduğunu. Oysa o da şaşırmıştı. Soranlara bunun önemli bir yabancı, "une russe, une comtesse, grande dame"² olduğunu, geçen hafta "la grande duchesse

(*) Praskovya adı "Polina"nın basit halk arasında kullanılan biçimidir – ç.n.

2 Bir Rus, bir kontes, hanımefendi – Fr.

de N.”nin kaldığı daireyi tuttuğunu söylüyordu. Koltuğuy-
la taşınan büyükannenin her zaman emretmeye alışık bir
insan olduğunu belli eden dış görünüşüydü asıl bu etkiyi
uyandıran. Her karşılaştığı kimseyi meraklı bir bakışla yu-
karıdan aşağı süzdükten sonra, kim olduğunu yüksek sesle
bana soruyordu. İri yarı bir kadındı. Koltuğunda otururken
bile uzun boylu olduğu belliydi. Sırtı tahta gibi dümdüzdü.
Koltuğun arkalığına yaslanmadan oturuyordu. Ak saçlı, ko-
caman başını dik tutuyordu. Yüz çizgileri sertti. Bakışların-
da kendine sonsuz bir güven, bir meydan okuma vardı. Ba-
kışının da davranışlarının da doğal olduğu belliydi. Yetmiş
beş yaşında olmasına karşın yüzü pek bozulmamıştı. Dişle-
ri bile oldukça sağlamdı. Siyah, ipek bir entari vardı üzerin-
de. Başında da beyaz bir başörtü.

Merdivenleri yanım sıra çıkan Mister Astley bana,
– Çok ilginç bir kadın, diye fısıldadı.

“Telgraflardan haberi var, diye düşünüyordum. De-Grie’yi
de tanıyor, ama Mlle Blanche üzerine henüz pek az şey bili-
yor galiba.” Düşüncemi hemen açtım Mister Astley’e.

Ne saklayayım, ilk şaşkınlığım geçince, biraz sonra Gene-
ral’in odasına bomba gibi düşmemizin uyandıracacağı etkiyi
düşündükçe sevinmeye başlamıştım. İçimden bir şey kıskır-
tıyordu beni sanki, en önde neşeye yürüyordum.

Bizimkiler üçüncü katta kalıyorlardı. Geldiğimizden içe-
ridekileri haberdar etmeden, kapıyı ansızın ardına dek aç-
tım. Büyükanneyi törenle içeri taşıdılar. Sözleşmiş gibi,
hepsi General’in odasında toplanmıştı. Saat on ikiydi. Sanı-
rım bir gezinin planlarını hazırlıyorlardı. Bazıları arabalara,
bazıları atlara binecekti. Tanıdıklardan çağrılanlar da vardı.
Odada General’den, Polina, çocuklar ve çocukların dadısın-
dan başka şunlar vardı: De-Grie, Mlle Blanche –gene bini-
ci kıyafetiyleydi,– annesi Madame veuve Cominges, bücür
Prens, bir de o zamana kadar onlarda hiç görmediğim bili-

madamı bir Alman. Büyükanenin koltuğunu odanın tam ortasına, General'in üç adım önüne koydular. Tanrım, o anı hiç unutmuyacağım! Biz içeri girerken General bir şey anlatıyor, De-Grie de onu doğruluyordu. Şunu de belirtmeliyim, son iki üç gündür Mlle Blanche de De-Grie de bücür Prense "à la barbe du pauvre général"³ nedense pek ilgi gösteriyorlardı. Grupta –belki de yapmacık– neşeli, candan bir aile havası vardı. Büyükanneyi görünce General birden irkildi. Sözü yarım kaldı. Bir yılanın bakışıyla büyülenmiş gibi ağzı açık, öyle kalakaldı. Büyükanne de hiç kıpırdamadan, bir şey söylemeden ona bakıyordu. Ama o ne mağrur, meydan okur, alaylı bir bakıştı! Derin bir sessizlik içinde en azından on saniye öyle baktılar birbirine. De-Grie ilk anda şaşkınlıktan donup kalmıştı. Sonra büyük bir telaş kapladı yüzünü. Mlle Blanche kaşlarını kaldırmış, ağzı bir karış açık, tuhaf tuhaf büyükanneye bakıyordu. Prense bilimadamı büyük bir şaşkınlık içindeydiler. Polina'nın bakışında aşırı bir garipseme, şaşkınlık vardı. Birden kireç gibi bembeyaz olmuştu yüzü. Bir dakika sonra kıpkırmızı kesilmişti. Evet, herkes için bir felaketti bu! Ben bir büyükanneye, bir ötekilere bakıyordum. Mister Astley her zamanki gibi bir köşeye çekilmiş, sakın bekliyordu.

Sonunda büyükanne bozdu sessizliği:

– İşte geldim! Telgrafın yerine kendim geldim. Ne o, hiç beklemiyordunuz, değil mi?

Zavallı General,

– Antonida Vasilyevna... halacığım, diye kekeleydi. Peki ama nasıl oldu bu?

Büyükanne birkaç saniye daha sussaydı adama belki de inme inecekti.

– Ne demek, nasıl oldu? Tren ne güne duruyor! Atladım geldim. Nalları dikip, sizlere miras bırakacağımı sanıyordu-

3 Zavallı General'in yüzüne karşı – Fr.

nuz, değil mi? Buradan çektiğin telgrafların hepsinden habirim var. Hayli para döktün telgraf üstüne telgraf çekmekten, farkındayım. Buradan oraya kim bilir ne kadar pahalıdır bir telgraf. Ben de ayakları vurdum omza, çıkıp geldim işte. Bu o Fransız mı? Mr. De-Grie'ydi galiba...

De-Grie atıldı hemen:

– Oui, madame, et croyez, je suis si enchanté... votre santé... c'est un miracle... vous voir ici... une surprise charmante...⁴

– Charmante⁵ ha? Bilirim ben senin ne yaltakçı olduğun; –küçük parmağını gösterdi– nah şu kadar inanmam sözlerine!

Mlle Blanche'yi göstererek:

– Bu da kim? dedi.

Binici kıyafetiyle, elinde kırbacıyla alımlı Fransız bayan besbelli şaşırtmıştı onu.

– Buralı falan mı? diye ekledi.

Büyükannenin sorusunu ben yanıtladım:

– Mlle Blanche de Cominges, bu da annesi, Madame de Cominges; onlar da bu otelde kalıyorlar.

Büyükanne teklifsizce sormayı sürdürüyordu:

– Evli mi?

Elimden geldiğince saygılı, bilerek yüksek sesle:

– Mlle de Cominges kızdır, diye karşılık verdim.

– Neşeli mi?

Soruyu anlayamamıştım.

– Surat asıp durur mu yani demek istiyorum. Rusça biliyor mu? De-Grie Moskova'da çat pat birşeyler öğrenmişti.

Mlle Cominges'in Rusya'da hiç bulunmadığını söyledim.

Büyükanne birden Mlle Blanche'ye döndü:

4 Evet, madam, inanın çok sevindim. Sağlık durumunuz... bu bir mucize... sizi burada görmek... ne hoş bir sürpriz... – Fr.

5 Hoş – Fr.

– Bonjour!

Mlle Blanche kibar bir tavırla öne eğilerek selamladı büyükanneyi.

– Bonjour, Madame.

Ama aşırı bir alçakgönüllülük, kibarlık perdesi arkasında, yaşlı kadının sorularını, tavırlarını çok yadırgadığını belli etmekten kaçınmıyordu. Büyükanne,

– Ah, sevsinler! Gözlerini de önüne indirdi, kırıttıyor, dedi, ne mal olduğu belli, aktrist falan galiba...

Birden General'e döndü:

– Ben de bu otelde kalacağım, alt katta ama... komşu olacağız, hoşuna gitti mi?

– Aman halacığım! Bu da ne biçim soru... İçtenliğime, çok sevdiğime inanın...

General'in ilk şaşkınlığı geçmiş, biraz kendine gelmişti. Gerektiği zaman yerli yerinde, mağrur bir tavırla, etkili konuşmasını iyi becerdiği için, şimdi açılmıştı çenesi:

– Sağlığımızın kötü olduğu haberi bizi öylesine şaşırtmıştı, perişan etmişti ki... Hiç umut olmadığını bildiren telgraflardan sonra ansızın...

Büyükanne hemen kesti sözünü:

– Hadi yalan söyleme. Yalan söylüyorsun!

General, büyükannenin “yalan söylüyorsun” dediğini duymazlıktan gelerek sesini yükseltti, çabuk çabuk konuşarak,

– Peki ama böyle bir yolculuğu nasıl göze alabildiniz? dedi. Kabul edin, sizin yaşınızda, sizin gibi yaşlı bir insan... bu öylesine beklemediğimiz bir şey ki, sanırım şaşkınlığımızın nedenini anlatabiliyorum... Ama ne yalan söyleyeyim, çok sevindim... hepimiz el ele verip (içten, sevinç dolu bir gülümseme belirmişti yüzünde) var gücümüzle, burada çok çok güzel günler geçirtmeye çalışacağız size...

– Hadi yeter, bırak artık şu boş lafları. Her zamanki gibi düştü çenen gene. Ben kendim bilirim nasıl yaşayacağımı.

Ama sizden de kaçacak değilim. Kin gütmem ben. Nasıl geldiğimi soruyorsun. Bunda şaşacak ne var? Basbayağı geldim işte. Niçin şaşırdınız anlamadım. Merhaba Praskovya. Nasıl-sın bakalım?

Polina yaşlı kadına yaklaştı.

– Merhaba büyükanne. Yolculuğunuz uzun sürdü mü?

– Bak işte en akıllıca soruyu bu sordu. Hepiniz ah vah etmekten başka bir şey bilmiyorsunuz! Anlatayım da dinle yavrum: Yattım, yattım, artık burama geldi, kovdum doktorları, bizim Nikola Kilisesinin zangocunu çağırdım. Kuru ot tozuyla köylü bir kadını iyi ettiğini söylüyorlardı. Bana da iyi geldi. Üçüncü günü bir ter bastı, iyileşiverdim. Arkasından gene benim Almanlar toplandı başıma. Gözlüklerini takıp başladılar akıl vermeye: “Efendim, şimdi bir de Avrupaya içmelere gidip şöyle bir hava alırsanız bir şeyciğiniz kalmaz!” Kendi kendime “Niçin gitmeyeyim?” diye düşündüm. Bizim Dur Zajigin’ler kıyameti kopardılar: “Nasıl olur efendim? Dayanamazsınız o uzun yolculuğa!” Laf mı bu yani! Bir günde hazırlandım. Geçen hafta cuma günü kızı, Potapıç’ı, Fedor’u alıp yola çıktım. Fedor’u Berlin’den geri çevirdim. Baktım bu kadar kalabalığın gereği yok, geri yolladım onu. Yalnız başıma bile gelebilirdim çünkü. Ayrı bir kompartman tutardım. Her istasyonda dünya kadar hamal var. Yirmi kopek verdin mi istediğin yere taşırlar seni. (Odanın içinde göz gezdirdi.) Doğrusu daireniz pek güzel! Bu kadar parayı nereden buluyorsun, sorabilir miyim? Her şeyin ipotekli çünkü. Yalnız şu Fransıza bir sürü borcun var! Biliyorum, hepsini biliyorum!

General birden fena bozuldu.

– Şey...halacığım... diye kekeleydi, doğrusu şaşıriyorum halacığım... aklı başında bir insanım... hem gelirimden çok harcamıyorum ki. Biz burada...

– Gelirinden çok harcamıyor musun? Kuyruklu yalan di-

ye buna derler işte! Allah bilir, çocukların da bir şeyini bırakmamışsındır. Sözde vasisi olacaksın yavrucakların!

General öfkeli,

– Siz böyle konuştuktan sonra... dedi, doğrusu, ne söyleyeceğimi bilemiyorum.

– Bilemezsin tabii! Rulet masasının yanından ayrılmadığına kalıbımı basarım. Bütün paranı verdin mi, nasıl?

General çok bozulmuştu. Öfkesinden tıkanacak gibi,

– Rulet mi dediniz? diye haykırdı. Ben mi? Ben, bir General ha?... Kendinize gelin halacığım, hâlâ hastasınız galiba...

– Hadi yalan söyleme canım. Geri alamıyorlar seni masadan. Yalan söylüyorsun! Bugün ben de bir bakacağım, şu rulet ne biçim bir şeymiş. Praskovya, sen buranın gezilecek, görülecek yerlerini anlat bana, Aleksey İvanoviç gezdirir beni. Gidilecek yerleri not et Potapıç. (Birden gene Polina'ya döndü.) Görmeye değer neler var burada?

– Bir şato harabesi var, sonra Şlangenberg...

– Nedir bu Şlangenberg? Koruluk falan mı?

– Hayır, koruluk değil, dağ: “pointe”si var.

– Ne demek “pointe”?

– Dağın doruğu, etrafı çevrili bir yer. Eşsiz bir görünüm var oradan.

– Koltukla mı çıkacağım dağın tepesine? Çıkarabilirler mi beni?

– Taşıyacak adam buluruz, dedim.

Bu arada “hoş geldiniz” demek için dadı Fedosya yaklaştı büyükannenin yanına. General'in çocukları da beraberindeydi.

– Yoo, bırak, istemem. Elimi falan öpme! Çocuklarla öyle şapur şapur öpüşmeye de gelemem. Salyaları akar, bilirim. Sen ne alemdesin Fedosya?

Fedosya,

– Burada çok, çok iyiyim anacığım Antonida Vasilyevna, diye karşılık verdi. Siz iyi misiniz anacığım? Çok merak ediyorduk sizi, üzülüyorduk!

– Bilirim, temiz yüreklisindir sen.

Büyükanne gene Polina'ya döndü:

– Bunlar da kim? Hepsi konuk mu? Şu gözlüklü bacaksız da neyin nesi?

Polina büyükanne'nin kulağına eğildi.

– Prens Nilski, büyükanne, dedi.

– Rus mu? Rusça bilmiyor sanmıştım! Belki duymamıştır söylediğimi! Mister Astley'i tanıyorum.

Köşede görmüştü onu. Birden seslendi:

– Merhaba Mister Astley!

Mister Astley öne eğilerek selamladı büyükanneyi, ama bir şey söylemedi.

– Bana hoş, güzel bir şey söylemeyecek misiniz? Hadi birşeyler söyleyin! Polina, İngilizceye çevir söylediğimi.

Polina çevirdi. Mister Astley vereceği yanıtı önceden hazırlamış gibi, ama ciddi bir tavırla,

– Sizinle tanıştığımıza çok sevindiğimi, sağlığınızın iyi olduğunu görmekle mutlu olduğumu söyleyecektim, dedi.

Büyükanneye Rusçaya çevirdiler söylediğini; İngilizin sözlerinden çok hoşlandığı belliydi.

– Her İngiliz gibi bu da hoş konuşuyor, dedi. Nedense her zaman sevmişimdir İngilizleri. Şu mendebur Fransızlara hiç benzemezler!

Gene Mister Astley'e döndü:

– Uğrayın bana. Sizi fazla sıkınamaya çalışırım. Çevir bu söylediklerimi ona, bu otelde, aşağıda kaldığımı da söyle, bu otelde, aşağıda; anlıyor musunuz, aşağıda, aşağıda...

Parmağıyla Mister Astley'e alt katı göstererek “aşağıda, aşağıda” diye yineliyordu.

Bu çağrıya çok sevinmişti Mister Astley.

Büyükanne dikkatli, keyifli bir bakışla tepeden tırnağa süzdü Polina'yı. Birden.

– Seni sevebilirdim Praskovya, dedi, iyi kızsın, bunların hepsinden iyisin, ama huyun kötü biraz, çok aksisin! Ben de senden aşağı kalmam ya!.. Şöyle dön bir bakayım sana. Saçın takma mı senin?

– Hayır büyükanne, kendi saçım.

– Çok iyi. Şu yeni modadan nefret ediyorum, ne saçma bir şey! Çok güzel bir kızsın. Erkek olsaydım abayı yakardım sana. Ne o, evlenmeye niyetin yok mu? Eh, ben gideyim artık. Şöyle biraz dolaşmak istiyor canım. Trende canım çıktı...

General'e döndü:

– Hâlâ geçmedi mi sinirin?

Kendisiyle ilgilenilmesi sevindirmişti General'i.

– Rica ederim halacığım, diye atıldı, neler söylüyorsunuz öyle! Yaşlısınız, elbette...

De-Grie kulağına fısıldadı:

– Cette vieille est tombée en enfance.⁶

Büyükanne General'le konuşmayı sürdürüyordu:

– Burada her şeyi görmek istiyorum. Aleksey Ivanoviç'i bana bırakırsın sanırım.

– Ah, istediğiniz kadar... ama ben de... Polina da, Mr. De-Grie de... hepimiz size arkadaşlık etmeyi çok isteriz...

De-Grie son derece tatlı bir gülümsemeye,

– Mais, madame cela sera un plaisir...⁷ diye atıldı.

– “Plaisir” olduğu belli. Gülesim geliyor sana canım.

Büyükanne birden General'e döndü:

– Ama para bekleme benden. Hadi şimdi benim daireye: Bakalım nasıl bir yer. Sonra dolaşmaya çıkarız. Kaldırın.

Kaldırdılar büyükannenin koltuğunu. O önde, biz arkada

6 Bunamış bu kocakarı – Fr.

7 Bizim için zevktir bu, madam – Fr.

inmeye başladık merdivenleri. General, başına bir balyoz yemiş gibi yürüyordu. De-Grie düşüncelere dalmıştı. Mlle Blanche önce kalmak istiyor gibiydi, ama nedense bize katılmaya karar verdi sonra. Arkasından Prens yürüdü. General'in odasında yalnızca Almanla Madame veuve Cominges kalmıştı.

X

İçmelerde –sanırım bütün Avrupada böyledir– otel yöneticileri, kâtipler müşterilere, onların isteklerine göre değil, kişisel görüşlerine, müşterinin onlar üzerinde bıraktıkları izlenime göre daire ayırmıyorlar. Şunu da söylemek gerekir, bunda da yanılmıyorlar pek. Ama büyükanneye nedense öylesine pahalı, güzel bir daire ayırmışlardı ki, biraz ileri gittiler bile denebilirdi: Dayalı döşeli dört oda, banyo, hizmetçiler için ayrı bir yer, oda hizmetçisi için küçük bir oda v.b., v.b.... Gerçekten de, bir hafta önce bilmem hangi “grande-duchesse” kalıyordu burada. Kendisine ayrılan yerin değerini bilsin diye yeni müşteriye bu durum hemen anlatılmıştı kuşkusuz. Büyükanneye bütün odaları gezdirdiler. Yaşlı kadın dikkatle inceledi hepsini. Bu ilk denetimde dazlak kafalı, orta yaşlı otel kâtibi saygılı bir tavırla büyükanne yanından ayrılmamıştı.

Büyükanneyi ne sanıyorlardı, bilmiyorum, ama son derece önemli, üstelik çok zengin bir kimse olduğuna inandıklarından kuşku yok. Otel defterine hemen “Madame la généra-

le princesse de Tarassevitcheva” diye yazmışlardı. Oysa büyükanne prenses falan değildi. Bu izlenimi yaratan sanırım trende özel kompartman, büyükannenin beraberinde getirdiği bir sürü valiz, çanta, hattâ küçük sandık vb. idi. Gerisini de koltuğu, yaşlı kadının sert tavırları, sesi, büyük bir rahatlıkla sorduğu, itiraz kabul etmedikleri soruluşlarından belli tuhaf soruları, kısacası, büyükannenin her şeyi, duruşundan konuşuşuna kadar her hali tamamlamıştı. Denetim sırasında büyükanne arada bir birden yere koymalarını söylüyordu koltuğunu. Eşyalardan birini göstererek, ona saygıyla gülümseyen, ama için için korkmaya da başlamış otel kâtibine beklenmedik sorular soruyordu. Büyükanne sorularını Fransızca soruyordu. Ama bu öylesine bozuk bir Fransızcaydı ki, ben sık sık yeniden Fransızcaya çevirmek zorunda kalıyordum söylediğini. Kâtibin yanıtları çoğunlukla hoşuna gitmiyordu büyükannenin. Yeterli bulmuyordu onları. Zaten sordukları da pek ipe sapa gelir şeyler değildi. Sözgelisi, konusunu mitolojiden almış ünlü bir tablonun oldukça zayıf bir kopyasının önünde ansızın durmuş,

– Kimindir bu portre? diye sormuştu.

Otel kâtibi, bir kontesin falan olabileceği yanıtını verdi.

– Nasıl bilmezsin? Buranın adamı değil misin sen? Ne işin var burada öyleyse? Ne diye taşıyorsun o şaşı gözleri?

Bu sorulara uygun yanıtları bulup veremedi otel kâtibi, şaşırıp kaldı. Büyükanne bu kez Rusça,

– Amma da salak adam! dedi.

Yürüdüler. Aynı şey bir Saksonya heykelciğinin önünde yinelenildi. Büyükanne heykelciği uzun uzun inceledikten sonra nedense, onu dışarı çıkarmalarını emretti. Sonra gene otel kâtibini sıkboğaz etti: Yatak odasındaki halıların değerlerinin ne olduğunu, nerede dokunduklarını sordu. Otel kâtibi bunu öğrenip ona bildireceğine söz verdi. Büyükanne,

– Eşekler! diye söylendi.

Bu kez bütün dikkatini karyolaya çevirdi.

– Şu örtünün süsüne bakın hele! Kaldırın onu.

Örtüyü kaldırdılar.

– Daha, daha, iyice kaldırın. Yastıkları da... yastık kılıflarını da. Döşeği de kaldırın.

Her şeyi altüst ettiler. Büyükanne hepsini bir bir gözden geçirdi.

– Tahtakurusu olmaması iyi, dedi. Yatak takımını olduğu gibi kaldırıp benimkini sersinler! Benim yastıklarımı getirin. Ama benim gibi yaşlı bir kadına böyle şatafatlı daire çok. Aleksey Ivanoviç, çocuklarla ders yapmadığın zamanlar sık sık gel bana.

– Dünden bu yana General'in çocuklarının öğretmeni değilim, dedim. Otelde kendi hesabıma kalıyorum.

– O da neden?

– Birkaç gün önce Berlin'den bir Alman baronuyla baronesi geldi buraya. Dün parkta karşılaştık. Almanca konuştum onlarla. Ne var ki Berlinliler gibi kibar konuşmamışım...

– Eee, sonra?

– Bunukendisine bir hakaret saymış baron, gidip General'e yakınmış, o da dün işime son verdi.

– Barona küfürfalan mı ettin? (Etsen de ne önemi var ya!)

– Hayır efendim. Tam tersine, baron bana bastonunu kaldırdı.

Büyükanne birden General'e döndü:

– Sen de öğretmenine böyle davranılmasına göz yumdun ha, pısrık! Üstelik işinden de kovdun onu! Hepiniz aptalsınız, hepiniz!

General bir ölçüde mağrur, senli-benli bir tavırla,

– Siz üzülmeysin halacığım, dedi, ben ne yapacağımı bilen bir insanım. Hem Aleksey Ivanoviç olayı biraz yanlış anlattı size.

Büyükanne bana döndü:

– Peki sen nasıl katlandın bu hakarete?

Elimden geldiğince alçakgönüllü, soğukkanlı,

– Baronu düelloya çağıracaktım, dedim, ama General razı olmadı.

Büyükanne gene General'e döndü:

– Neden razı olmadın?

Sonra otel kâtibine döndü:

– Hadi sen çek arabanı canım, dedi. Çağırduğumuz zaman gelirsin. Ne o ağzını açmış dinliyorsun! Şu adamın Nürenberg'li suratı da bir sinirime dokunuyor ki!

Adam selam verip çıktı. Büyükannenin “kompliman”ını anlamamıştı kuşkusuz.

General gülümseyerek,

– İnsaf edin halacığım, dedi, düello olur mu?

– Neden olmazmış? Erkeklerin horozlardan farkı yoktur zaten. Habire döğüşürler. Ama siz Allahhksınız. Rusluğu da rezil ediyorsunuz. Hadi kaldırın bakalım! Potapıç, iki hamal bul sen. Konuş anlaş onlarla. İki taneden fazla istemez. Yalnız merdivenlerde taşıyacaklar beni, düz yerde, yolda itecekler... böyle anlat onlara. Paralarını da peşin ver. Daha saygılı olurlar. Sen de hiç ayrılmayacaksın yanımdan. Aleksey İvanoviç, şu baronu bir göster bana sen: Bakalım nasıl bir fon-baronmuş. Rulet oynanan yer nerede?

Rulet salonlarının gar binasında olduğunu söyledim. Arkasından sorular başladı: “Kaç rulet masası var? Oynayanlar çok mu? Oyun bütün gün devam ediyor mu? Nasıl oynanıyor bu rulet?” Sonunda, bunları anlatmanın güç olduğunu, gidince göreceğini söyledim.

– Öyleyse doğru oraya gidiyoruz! Düş önümüze Aleksey İvanoviç!

General endişeli,

– Nasıl olur halacığım, yoldan geldiniz, dinlenmeyecek misiniz? diye sordu.

Biraz telaşlanmıştı General. Daha doğrusu, nedense hepsi bozulmuş, bakışp duruyorlardı. Büyükanneyle gara gitmekten biraz çekiniyor, hattâ utanıyor olmalıydılar. Orada, herkesin önünde gene bazı tuhaflıklar yapacağından korkuyorlardı sanırım. Oysa ona her yerde arkadaşlık edeceklerini kendileri söylemişlerdi.

– Ne diye dinlenecekmişim? Yorulmadım ki. Tam tersine, beş gündür oturuyorum. Sonra kaynakları gider görürüz. Buranın şifalı sularına bakarız. Daha sonra... neydi adı... sen söylemiştin hani Praskovya... puant miydi?

– “Pointe”, büyükanneçğim.

– Ha puant, ha “pointe”, ne fark eder. Daha neler var burada?

Polina birden yanıt veremedi, kararsız,

– Çok şey var büyükanneçğim, dedi.

– Senin de bir şey bildiğin yok.

Oda hizmetçisine döndü:

– Marfa, sen de benimle geleceksin.

General birden telaşlandı.

– Onun ne işi var orada hala? Olmaz öyle şey. Belki Potapıç'ı bile almazlar içeri.

– Saçma! Hizmetçi diye odaya tıklılı mı kalsın! O da insan. Bir haftadır yollardayız. Onun canı da şöyle bir hava almak, birşeyler görmek ister. Benden başka kiminle gidebilir böyle yerlere? Yalnız başına sokağa çıkmaya korkar.

– Ama, halacığım...

– Bizimle gelmekten utanıyor musun yoksa? Öyleyse gelme, kal burada. Yalvaran yok sana. General'e bakın hele! Ben de General karısıyım. Hem kuyruk gibi peşime takılmasanız bence daha iyi olur. Aleksey Ivanoviç'le dolaşırız...

Ama De-Grie hep birlikte büyükanneyle gidilmesinde diretiyordu. Onun yanında bulunmanın kendileri için ne büyük bir mutluluk olduğunu duygulu birkaç tümceyle anlat-

tı. Sonunda hep birlikte yola çıkıldı. De-Grie bir ara General'e döndü.

– Elle est tombée en enfance... seule, elle fera des betises...¹ diye fısıldadı.

Gerisini duymadım; ama bir niyetinin olduğu belliydi. Belki yeniden bazı umutlara bile kapılmıştı.

Gar, yedi sekiz yüz metre ötedeydi. İki yanında kestaneye ağaçları olan yoldan gidiyorduk. Küçük parkın dışından dolaşarak gara varacaktık. Gidişimiz son derece tuhaf olmakla birlikte, ağırbaşlı ve ciddi olduğu için General biraz rahatlamıştı. Evet, ciddiydik. Aslında, bacakları tutmayan, hasta bir insanın içmelere gelmesinde bir gariplik yoktu. Ne var ki General gara gitmekten çekiniyordu. Kötürüm, üstelik yaşlı bir kadının rulet salonunda ne işi vardı? Polina'yla Mlle Blanche tekerlekli koltuğun iki yanında yürüyorlardı. Mlle Blanche gülüyordu. Neşesi yerindeydi. Arada içtenlikle cilve bile ediyordu büyükanneye. Öyle ki, yaşlı kadın sonunda gönül alıcı şeyler söyledi ona. Öte yandan Polina, büyükanenin ardı arkası gelmeyen sorularına yanıtlar yetiştirmek zorundaydı. Soruyordu büyükanne: “Kimdi şu geçen? Şu kadın kim? Kent büyük mü? Bahçe ne kadar? Şunlar ne ağacı? Şu dağların adı ne? Kartal olur mu buralarda? Ne acayip bir damı var şu evin, değil mi?” Mister Astley'le yan yana yürüyorduk. Bir ara, bugün çok şeylerin olacağını sandığını söyledi. Potapıç'la Marfa koltuğun hemen arkasından gidiyorlardı. Potapıç fraklı, beyaz kravatlıydı. Ama kasketi de başındaydı. Kırk yaşlarında, al yanaklı, ama saçlarına yavaş yavaş ak düşmeye başlamış bir kız olan Marfa da basma bir entari giymiş, başına başörtü bağlamıştı. Ayaklarında keçi derisinden, gıcır gıcır öten pabuçlar vardı. Büyükanne onlarla pek az ilgileniyordu, konuşuyordu. General'le De-Grie biraz geride kalmışlar, heyecan-

1 Bunamış artık bu kadın... Bir münasebetsizlik eder – Fr.

lı heyecanlı konuşuyorlardı. General pek keyifsiz, De-Grie kararlıydı. Belki de General'i cesaretlendirmeye çalışıyordu. Ona bazı öğütler verdiği belliydi. Gelgelelim, büyükanne söyleyeceğini söylemişti: "Para bekleme benden!" Kim bilir, De-Grie inanmıyordu buna belki. Ne var ki General tanıyordu halasını. De-Grie'yle Mlle Blanche'nin birbirine birkaç kez göz kırptıkları kaçmamıştı gözümden. Prensle Almanı tâ arkada, yolun en sonunda gördüm. Geri kalmışlar, bir yere gidiyorlardı.

Gara büyük bir törenle girdik. Kapıcılar, garsonlar otelde olduğu gibi burada da saygıyla karşıladılar büyükanneyi. Ama bakışlarında bir garipseme de yok değildi doğrusu. Büyükanne önce bütün salonları dolaşmak istedi. Bazılarını beğendi. Bazılarıyla hiç ilgilenmedi. Her şeyi inceden inceye sordu. Sonunda oyun salonlarına geldik. Kapalı kapının önünde nöbet tutan garson şaşırılmış gibi birden ardına kadar açtı kapıyı.

Büyükannenin rulet salonuna girmesi, oradaki kalabalık üzerinde olağanüstü bir etki uyandırdı. Rulet masalarının, salonun öteki ucundaki "trente et quarante" oynanan masanın çevresinde birkaç sıra olmuş belki yüz elli, iki yüz kişi vardı. Ön sırayı kapmış olanlar –her zaman olduğu gibi– sıkı duruyor, tüm paralarını verinceye dek yerlerini kimseye kaptırmamaya çalışıyorlardı. Zira oynamayanların ön sırada durması yasaktı. Masaların çevresinde sandalyeler vardır gerçi, ama oyuncuların pek azı oturur. Özellikle kalabalık olduğu zamanlar hemen hiç kimse oturmaz. Çünkü ayakta durduklarında daha sıkışılır, yerden kazanırlar. Hem daha da kolay oynarlar böyle. İkinci, üçüncü sıradakiler birinci sıradakilere iyice yanaşırlar. Sıranın kendilerine gelmesini beklerken, arada bir dayanamazlar, kollarını aradan uzatıp bir numaraya oynarlar. Üçüncü sıradan bile kolunu uzatanlar vardır. Bu yüzden beş dakikada, bilemediniz on dakika-

da bir, para senindi benimdi diye tartışmalar olur. Ama gar polisi iyidir. Sıkışıklığın önüne geçilemez kuşkusuz. Aslında kurum ister bile kalabalık olmasını, çünkü ne kadar kalabalık olursa o kadar çok kazanır. Her masanın çevresinde oturan sekiz krupiye oynanan paralardan ayırmazlar gözlerini: Hesabı onlar görürler, çıkan anlaşmazlıklarda kararı onlar verirler. Olmazsa polisi çağırırlar. İş hemen orada kapanır. Polis memurları salonda bulunurlar. Sivildirler. Müşteri gibi dolaşırlar salonlarda. Özellikle hırsızları, açığızleri kollarlar. Çünkü böyleleri, rulette “icra-i sanat” etmeleri çok kolay olduğu için rulet salonlarında çok bulunurlar. Gerçekte, her yerde yapılır hırsızlık. Cepten, kilit altından çalarlar. Ne var ki burada hırsız bir aksilik olur da yakayı ele verirse sonu çok kötü olur. Oysa burada çok kolaydır çalmak: Rulet masasına yaklaşp oynamaya başlarsınız. Sonra hiç çekinmeden, rahatlıkla alır cebe indirirsiniz bir başkasının kazandığı parayı. Tartışma çıkarsa yalancık-tan heyecanlanır, bağırıp çağırmaya, paranın sizin olduğunu iddia etmeye başlarsınız... Bu işin ustasıysanız, tanıklar da kesin bir şey söyleyemiyorlarsa para –elbette büyük bir para değilse– çoğunlukla size kalır. Çünkü büyük paralara daha bir dikkat eder krupiyeler. Hiç değilse masa başındakilerden birinin gözünden kaçmamış olur. Para küçükse, paranın gerçek sahibi, adının çirkin bir olaya karışmasını istemediğinden tartışmayı sürdürmez. Uzaklaşır oradan. Hırsız ele geçirirlerse, bunun cezası hemen salondan dışarı atılmaktır.

Büyükanne uzaktan, yabani bir merakla izliyordu oynayanları. Hırsızların dışarı atılışı pek hoşuna gitmişti. “Trente et quarente”yle o kadar ilgilenmedi. Ama ruleti, yuvarlanan küçük topu, çok sevdi. Sonra oyunu biraz daha yakından görmek istediğini söyledi. Nasıl oldu bilmiyorum, salonda görevli garsonlar, başka birtakım adamlar (daha çok, para-

ları suyunu çekmiş, şanslı oyunculara hizmet ederek günlerini geçiren Lehlilerdi bunlar) masanın çevresinin kalabalık olmasına bakmadan tam orta yerde, baş krupiyenin yanında yer buldular büyükanneye, koltuğunu oraya çektiler. Oynamayan, ama kenardan oyunu seyreden birçok müşteri (özellikle, aileleriyle birlikte gelmiş İngilizler) büyükanneyi izlemek için toplandılar. Saplı gözlüklerin hemen hepsi ondan yana çevrilmişti. Krupiyelerin içine bir umut düşmüştü: Böylesine garip bir oyuncudan olağanüstü şeyler beklebilirdi. Kötürüm, yetmiş beşlik bir kadının oynamak istemesi burada her zaman görülen bir şey değildi. Ben de sokuldum masaya. Büyükannenin yanında durdum. Potapıç'la Marfa uzaklarda, kalabalığın arasında kalmışlardı. General, Polina, De-Grie, Mlle Blanche de masa başındaki seyirciler arasındaydılar.

Büyükanne önce oynayanları incelemeye başlamıştı. Kulağına kısa kısa sorular fısıldıyordu: "Şu adam kim? Ya şu kadın?" Özellikle masanın ucundaki çok genç bir adamdan hoşlanmıştı. Genç, büyük oynuyor, durmadan kazanıyordu. Yanımızdakilerin alçak sesle birbirleriyle konuşmalarından anlaşıldığına göre, önündeki altın, banknot yığnında en azından kırk bin frank vardı. Hepsi de kârdı. Genç adamın yüzü bembeyazdı. Gözleri parlıyor, elleri titriyordu. Hiç düşünmeden oynuyor, önündeki para yığnından avuçladığı parayı alıp bir yere koyuyor, her seferinde de kazanıyordu. Önündeki yığın giderek büyüyordu. Garsonlar çevresinde fır dönüyorlar, altına sandalye koyuyorlar, daha rahat oynasın, sıkıştırılmasın diye kimseyi yanına yaklaştırmıyorlardı... büyük bir bahşiş koparmak umuduyla yapıyorlardı bunu kuşkusuz. Oyunda kazanan bazı oyuncular saymadan bahşiş verirler onlara çünkü. Elini cebine sokup, avcuna gelen paranın hepsini verirler. Genç adamın yanına bir de Lehli sokulmuştu. Telaşlanıp duruyor, adamın kulağına birşey-

ler fisıldıyordu: Kaç numaraya oynaması gerektiğini söylüyor olmalıydı... o da sonunda birşeyler koparabilmek umuduyla yapıyordu bunu kuşkusuz! Ama genç adamın ona aldırdığı bile yoktu. Gelişigüzel oynuyor, kazanıyordu. Kendinde değildi sanki.

Büyükanne birkaç dakika izledi onu. Sonra birden dürttü beni dirseğiyle. Heyecanlı,

– Söyle ona, dedi, çabuk söyle bıraksın oyunu, parayı alıp gitsin. (Yaşlı kadın heyecandan tıkanacak gibi oluyordu.) Kaybedecek, hepsini kaybedecek. Potapıç nerede? Potapıç'ı yollayın yanına. Koş söyle, koş söyle. (Dirseğiyle dürtüyordu beni.) Şu Potapıç da hangi cehennemin dibine gitti?

Sonra genç adama seslendi:

– Sortez! Sortez!²

Kulağına eğilip, burada böyle bağırmanın, biraz yüksek sesle konuşmanın bile yasak olduğunu, çünkü hesap yapanların şaşıracağını, böyle bağırırsa bizi hemen dışarı atacaklarını söyledim.

– Hay Allah! İşe bak! Mahvolacak zavallı! Kendi düşen ağlamaz... bakamıyorum ona, sinirlerim bozuluyor. Ne aptal adam!

Büyükanne öfkeyle öte yana çevirdi başını. O yanda, masanın öte ucunda genç bir bayan çekiyordu dikkati. Yanında da bir cüce vardı. Kimdi bu cüce, akrabası mıydı, yoksa dikkati çekmek için mi almıştı onu yanına, bilmiyorum. Daha önce de gözüme ilişmişti bu bayan. Her gün saat birde geliyordu masanın başına, tam ikide de gidiyordu. Her gün yalnızca bir saat oynuyordu. Herkes tanıyordu onu artık. Geldiği zaman hemen bir sandalye getiriyorlardı ona. Oturup birkaç altın, birkaç bin franklık çıkarıyordu cebinden. Sakin, soğukkanlı oynamaya başlıyor, bir yandan da önündeki deftere kurşun kalemle birtakım rakamlar yazıyor, o an-

da şansın hangi sayılarda olduğunu hesaplamaya çalışıyordu. Oldukça büyük oynuyordu. Her gün bin, iki bin, en çok üç bin frank kazanıp bırakıyordu oyunu. Hemen gidiyordu. Büyükanne uzun süre izledi onu.

– Bak işte bu kaybetmez! Kaybedecek göz yok onda! Kimin nesidir biliyor musun?

– Fransız, diye fısıldadım. O cins kadınlardan olsa gerek.

– Yüzünden belli zaten. Anasının gözü bir kadın. Şimdi sen bana her dönüşün ne anlama geldiğini, paranın nasıl sürüleceğini anlat.

Büyükanneye, “rouge et noire, pair et impair, manque et passe” deyimlerini, sayılar sistemindeki bir sürü ayrıntıyı elimden geldiğince anlattım. Beni büyük bir dikkatle dinliyor, bazı şeyleri tekrar tekrar soruyor, aklında tutmaya çalışıyordu. Zaten her söylediğim şeyi oyunda da gösterdiğim için öğrenmesi kolay oluyordu. Anlattıklarımı yeterli buldu.

– Peki ama şu “zéro” da nedir? Baş krupiye, şu kıvırcık saçlı olanı, şimdi “zéro” diye bağırdı. Neden masanın üzerindeki bütün paraları önüne çekti? Bu kadar parayı hep kendine mi alıyor yani? Ne demek oluyor bu?

– “Zéro” demek, bank kazandı demektir büyükanne. Top “zéro”ya düşerse masanın üzerindeki bütün para bankın olur. Gerçi bir el daha çevrilir ama bank ödemez bunun parasını.

– Bak hele! Kazanan bir şey almaz mı yani?

– Hayır, büyükanne, ama o el paranızı “zéro”ya koymuşsanız, koyduğunuz paranın otuz beş katını kazanırsınız.

– Otuz beş katını mı dedin? Sık sık çıkar mı bu “zéro”? Aptal bunlar öyleyse, hiç “zéro”ya oynamıyorlar.

– “Zéro”nun kazanma şansı otuz altıda birdir, büyükanne.

– Saçma! Potapıç, Potapıç! Dur, yanımda var para... işte!

Cebinden tıka basa dolu bir para çantası çıkardı. Bir altın aldı içinden.

– Şunu “zéro”ya koy, hemen.

– Büyükanne, daha şimdi çıktı “zéro”, dedim, uzun süre çıkmaz bir daha. Hem çok oynuyorsunuz, biraz bekleyin bari.

– Bırak gevezeliği de ne diyorsam onu yap!

– Siz bilirsiniz, ama akşama kadar bir daha çıkmaz belki de, bin kez oynasanız gene çıkmaz. Çok görülmüştür böyle olaylar.

– Bırak gevezeliği! Boğulmaktan korkan suya girmez. Ne o? Kayıp mı ettik? Bir daha koy!

İkinci altını da kaybettik. Üçüncüyü koyduk. Büyükanne oturduğu yerde oturamıyor, dönen yuvarlağın çıkıntılarına vurup zıplayan küçük toptan gözlerini ayırmıyordu. Üçüncüyü de kaybettik. Çok heyecanlanmıştı büyükanne, kıpır kıpırdı. Beklediği “zéro” yerine krupiye “trente six”³ dediği zaman masaya bir yumruk bile indirdi. Kızmıştı artık.

– Vay canına! dedi, ne zaman çıkacak şu “zéro” denilen şey? Öleceğimi bilsem “zéro” çıkana kadar bekleyeceğim burada! Baş krupiye denilen şu kıvrıcık saçlı, uğursuz herif birşeyler yapıyor bence! Aleksey Ivanoviç, iki altın birden koy! O kadar az koyuyorsun ki, “zéro” çıksa bile bir şey kazanmayacağız.

– Büyükanne!

– Koy, koy dedim! Kendi paranı koymuyorsun.

İki altın koydum. Küçük top uzun süre döndü, sonunda yuvarlağın üzerindeki çıkıntıların üzerinde zıplamaya başladı. Büyükanne soluk almıyor, elimi iki elinin arasında sıkıyordu. Birden pat diye vurdu elimin üstüne.

Krupiye,

– Zéro! diye bağırıyordu.

Büyükanne sevinçle bana döndü:

– Gördün mü! Gördün mü! Söylemiştim sana! İki altın birden Tanrı oynattı beni! Ne kadar alacağım şimdi? Niçin

vermiyorlar? Potapıç, Marfa! Nereye gitti bunlar? Nerede bizimkiler? Potapıç, Potapıç!

– Büyükanne, bırakın onları şimdi, diye fısıldadım kulağına. Potapıç kapının yanında bekliyor. İçeri bırakmadılar onu. Bakın büyükanne, paranızı veriyorlar, alın!

Büyükannenin önüne mavi kâğıda sarılı, mühürlü elli altınlık ağır bir rulo attılar, ayrıca yirmi altın daha saydılar. Hepsini kepçeyle büyükannenin önüne çektim.

Krupiye:

– Faites le jeu, messieurs! Faites le jeu, messieurs! Rien ne va plus!⁴ diyordu.

Büyükanne heyecanlanmıştı.

– Aman Tanrım! Geç kalacağız! Döndürecekler şimdi! Koy, hadi çabuk koy! Sallanmasana, hadi çabuk!

Var gücüyle dürtüyordu beni.

– Kaça koyayım, büyükanne?

– “Zéro”ya, “zéro”ya! Gene “zéro”ya koy! Çok koy! Bütün paramız ne kadar? Yetmiş altın mı? Önemli değil, yirmisini birden koy.

– Kendinize gelin, büyükanne! Bazan iki yüz elde bir kez bile çıkmaz “zéro”! İnanın, böyle oynarsanız bütün paranızı verirsiniz.

– Bırak gevezeliği, saçmalama! Koy! Amma da düştü çenen! Ne yaptığımı biliyorum ben.

Büyükanne heyecandan titremeye başlamıştı.

– “Zéro”ya bir elde on iki altından fazla oynanamaz, büyükanne... işte koydum.

– Nasıl oynanamazmış? Yalan söylüyorsun?

Ruleti döndürmeye hazırlanan, solundaki baş krupiyeyi dirseğiyle dürttü.

– Mösyö, mösyö! Combien zéro? Douze? Douze?⁵

4 Oynayın beyler! Oynayın beyler!

5 Ne kadar sıfır... On iki.. On iki? – Fr.

Büyükannenin ne söylemek istediğini Fransızca anlattım krupiyeye. Adam kibarca doğruladı beni:

– Oui, Mademe.⁶

Sonra, öteki numaralara da bir elde dört bin florinden fazla oynanamayacağını ekledi.

– Ne yapalım, sen de on iki altın koy öyleyse.

Krupiye,

– Les jeu est fait!⁷ dedi.

Yuvarlak döndü, otuz kazandı. Kaybetmiştik! Büyükanne,

– Bir daha! Bir daha! Bir daha koy! diye bağıriyordu.

Artık itiraz etmedim. Omuz silkip on iki altın daha koydum. Yuvarlak uzun süre döndü. Büyükanne zangır zangır titriyordu. Şaşkınlık içinde ona bakarak “Gene “zéro”nun çıkacağını mı sanıyor acaba?” diye geçiriyordum içimden. Kazanacağına, şimdi “zéro” diye bağıracaklarına inandığı yüzünden belliydi. Küçük top kafese girdi. Krupiyeye,

– “Zéro!” diye bağırdı.

Büyükanne sonsuz bir gururla bana döndü:

– Gördün mü!!!

Ben de bir kumarbazım. Bunu o anda anladım. Ellerim ayaklarım titriyordu, başım dönüyordu. Pek seyrek görülen bir rastlantıydı bu kuşkusuz. On elde üç kez “zéro” kazanmıştı! Aslında son derece olağan bir şeydi. Önceki gün “zéro”nun peşpeşe üç el kazandığına tanık olmuştum. Her kazanan numarayı dikkatle önündeki kâğıda not eden bir oyuncu bu olay üzerine “Dün koca gün topu topu bir kez kazandı ‘zéro’!” diye bağırmıştı.

En büyük parayı kazanan o olduğu için, büyükannenin hesabını titizlikle, saygıyla yaptılar. Tam dört yüz yirmi altın, yani dört bin florin, bir de yirmi altın alacaktı. Dört bin florini banknot, geri kalanını da altın olarak verdiler.

6 Evet madam – Fr.

7 Oyun oynandı – Fr.

Artık Potapıç'ı aramıyordu büyükanne. Onu düşünecek durumu yoktu şimdi. Beni dürtmeyi bile bırakmıştı. Titremiyordu da. Deyim yerindeyse, için için titriyordu. Silahını hedefe doğrultmuş, nişan alıyormuş gibi hareketsiz, dikkatliydi.

– Aleksey Ivanoviç! Bir elde dört bin florin oynanabileceğini söylemişti, değil mi? Al şu dört bini, hepsini kırmızıya koy.

İtiraz etmemin bir şeye yaramayacağını biliyordum. Yuvamlak dönmeye başladı.

Biraz sonra krupiye,

– “Rouge!” dedi.

Dört bin florin daha kazanmıştık, hepsi sekiz bin olmuştu. Büyükanne bir komutan tavrıyla,

– Dört bini buraya, bana ver, öteki dört bini gene kırmızıya koy.

Koydum. Krupiye,

– “Rouge!” dedi.

– Hepsi on iki bin eder! Hepsini ver bana. Altınları çanta-
ma doldur, banknotları sen sakla. Bugünlük bu kadar! Yeter!
Şimdi otele gidiyoruz.

XI

Koltuğu salonun öte ucundaki kapıya doğru sürdüler. Büyükannenin yüzü ışıltılı oldu. Bizimkiler kutlamak için hemen yanına koşmuşlardı. Büyükannenin davranışları ne denli tuhaf olursa olsun, başarısı birçok şeyi örtmüştü. Bu yüzden General de, böylesine tuhaf bir kadının akrabası olduğunu gizlemeyi artık gerekli görmüyor, küçük düşmekten korkmuyordu. Karşısındaki bir çocukmuş gibi alçakgönüllü, aşırı senli-benli bir tavırla gülümseyerek kutladı onu. Bununla birlikte, izleyiciler gibi onun da şaşkınlık içinde olduğu belliydi. Salonunda herkes büyükanneden söz ediyor, onu gösteriyordu. Çoğu, yüzünü yakından görmek için önünden geçiyordu. Mister Astley bir köşede, arkadaşı iki İngilizle ondan söz ediyordu. Birkaç kibirli bayan, büyükanne görülmemiş bir yaratılmış gibi mağrur bir şaşkınlıkla bakıyorlardı ona. De-Grie tebrikler, tebessümler yağdırıyordu:

– “Quelle victoire!”¹

1 Bu ne büyük bir zafer! – Fr.

Mlle Blanche cilveli cilveli gülümseyerek atıldı:

– “Mais, Madame, c’était du feu!”²

– Evet, bir oturuşta on iki bin florin kazandım. Ne on iki bini... altınlar da var. Altınlarla birlikte on üç bini bulur. Bizim parayla ne kadar eder bu? Altı bin falan mı?

Yedi bini geçeceğini, şimdiki parayla sekiz binden bile çok olduğunu söyledim.

– Şaka değil, sekiz bin ruble bu! Siz boş boş oturun burada Allahlıklar! Potapıç, Marfa, gördünüz mü?

Marfa ezilip büzülerek,

– Anacığım nasıl oldu bu? dedi. Sekiz bin ruble ha!..

– Alın, ikinize beşer altın.

Potapıç’la Marfa büyükannenin ellerine sarıldılar.

– Hamallara da birer altın vermeli. Aleksey Ivanoviç, birer altın ver şunlara. Şu garson ne diye yerlere kadar eğiliyor önümde? Ya öteki? Kutluyorlar mı beni yoksa? Onlara da birer altın ver bakalım.

Bıyıklı bir adam sokuldu koltuğun yanına. Üzerinde eski püskü bir redingot vardı. Yeleği alacalı bulacalıydı. Şapkasını arkasında saklayarak, dalkavukça bir gülümsemeyle, kırılarak:

– “Madame la princesse... un pauvre expatrié... malheur continuel... les princes russes sont si généraux...”³ diye keliyordu.

– Ona da bir altın ver. Hayır, hayır, iki tane ver. Yeter artık, bu gidişle arkası kesilmeyecek galiba. Kaldırın, gidiyoruz.

Birden Polina Aleksandrovna’ya döndü:

– Praskovya, yarın sana bir giysilik kumaş alırım. Şuna da... Mlle... neydi adı, Mlle Blanche mi? Neyse işte! Ona da alacağım. Söylediğimi Fransızca’ya çevir Praskovya!

Mlle Blanche De-Grie’yle General’e bakarak, dudakların-

2 Fakat madam bu ateşti – Fr.

3 Prenses... zavallı bir sürgün... sürekli keder... Rus prensleri çok cömerttir – Fr.

da alaycı bir gülümseme,

– “Merci, Madame,” dedi.

General yavaş yavaş bozulmaya başlamıştı. Dışarı çıktığımızda rahat bir soluk aldı.

Büyükannenin aklına General’in çocuklarının dadısı geldi birden.

– Şimdi ne kadar şaşırarak Fedosya, kim bilir! Bir entarilik para da ona vermeli. Aleksey Ivanoviç, şıştt Aleksey Ivanoviç, şu dilenciye sadaka ver.

Karşıdan eskiler içinde, sırtı kambur bir adam geliyordu. Bize bakıyordu.

– Belki dilenci değil, serserinin biridir, büyükanne.

– Ver! Bir gulden ver ona!

Adama yaklaştım, parayı uzattım. Şaşkın şaşkın baktı yüzüme, ama bir şey söylemeden aldı bir guldeni. Pis pis şarap kokuyordu.

– Aleksey Ivanoviç, sen şansını denemedin mi henüz?

– Denemedim, büyükanne.

– Gözlerinin içi alev alev yanıyordu ama... gördüm.

– Deneyeceğim, büyükanne, bir kez kesin deneyeceğim.

– Hep “zéro”ya koy paranı! Göreceksin, kazanacaksın! Ne kadar paran var?

– Hepsi yirmi altın, büyükanne.

– Az. İstersen elli altın borç veririm sana. Şu rulonun hepsini al.

Birden General’e döndü:

– Sana yok anam babam, boşuna heveslenme!

Yıldırım çarpmış gibi oldu General. Ama tuttu kendini, bir şey söylemedi. De-Grie kaşlarını çattı, General’in kulağına öfkeyle,

– Quel diable, c’est une terrible vielle!⁴ diye fısıldadı.

Büyükanne,

4 Kör şeytan! Korkunç bir ihtiyar bu – Fr.

– Dilenci, bak bir dilenci daha! diye haykırdı. Aleksey İvanoviç, şuna da bir gulden ver.

Bu kez tahta bacaklı, etekleri yerlerde sürünen mavi bir redingot giymiş, elinde upuzun bir baston, ak saçlı bir ihtiyarla karşılaşmıştık. Yaşlı asker emeklisine benziyordu. Ama parayı ona uzattığımda bir adım geri çekilip yüzüme öfkeyle baktı.

– Was ist's, der Teufel!⁵ diye bağırdı.

Bir sürü küfür daha sıraladı peşinden. Büyükanne “boş ver” der gibi salladı kolunu.

– Aptal herif! dedi. Hadi yürüyün! Çok acıktım! Şimdi yemeğimizi yiyelim, sonra biraz uzanacağımı, kalkınca gene oraya gideceğiz.

– Gene mi oynayacaksınız büyükanne? diye haykırdım.

– Ne sandındı ya? Siz aptal aptal oturuyorsunuz diye ben de mi oturayım istiyorsun?

De-Grie yaklaştı koltuğa:

– Mais Madame, dedi, les chances peuvent tourner, une seule mauvaise chance et vous perdrez tout... surtout avec votre jeu.. c'était terrible!⁶

Mlle Blanche o ince sesiyle atıldı:

– Vous perdrez absolument.⁷

– Size ne bundan canım? Sizin paranızla mı oynuyorum?

Kaybedersem kendi paramı kaybedeceğim!

Birden bana döndü büyükanne:

– Şu Mister Astley nerede?

– Garda kaldı, büyükanne.

– Yazık. Çok iyi bir insana benziyor.

Otele geldiğimizde merdivenlerde otel kâtibiyle karşılaş-

5 Bu ne şeytan! – Alm.

6 Ama şans değişebilir madam, bir aksilik, kazandığınız paranın hepsini kaybettirebilir size.. hele sizin oyununuzla... müthiş bir şeydi bu! – Fr.

7 Yüzde yüz kaybedersiniz – Fr.

tık. Büyükanne hemen yanına çağırıldı onu, rulette kazandığıyla öğündü. Sonra Fedosya'yı çağırıldı. Üç altın verdi ona. Yemeği getirmesini söyledi. Yemekte Fedosya'yla Marfa büyükanneye nasıl hizmet edeceklerini bilemiyorlardı. Marfa durmadan dil döküyordu:

– Orada size bakıyordum da anacığım, Potapıç'a bizim hanımın niyeti ne diye soruyordum. Masanın üzerinde ne çok para vardı öyle, aman Allahım! Ömrümde o kadar para görmedim. Masaların başına üşüşmüştü herkes, bazıları oturuyordu. Bunca efendinin buraya nereden geldiğini sordum Potapıç'a. “Tanrım, hanımına sen yardım et!” diye dua ediyordum içimden. Durmadan dua ediyordum sizin için anacığım, ama yüreğim öyle hızlı çarpıyordu ki, korkudan titriyordum. “Tanrım, şansını aç!” diyordum. Gördünüz mü, kazandınız işte. Hâlâ elim ayağım titriyor, anacığım.

– Aleksey Ivanoviç, yemekten sonra saat dörtte hazır ol, gideceğiz. Şimdilik güle güle. Bir doktor yollamayı unutma bana. İçmelere geldik, biraz da su içelim. Unutma sakın.

Sarhoş gibi çıktım büyükanne'nin yanından. Şimdi bizimkilerin durumu ne olacak, onu düşünüyordum. Olaylar nasıl geliştirecekti? Hepsinin (özellikle General'in) henüz ilk şaşkınlıktan bile kurtulamadıklarının farkındaydım. Her saat beklenen telgraf yerine – onun ölümünü, dolayısıyla mirasa konduklarını haber verecekti bu telgraf-büyükanne'nin çıkagelmesi işleri öylesine altüst etmiş, umutlarını öylesine yıkmıştı ki, büyükanne'nin rulette göstereceği başarıları derin bir şaşkınlık, ansızın hepsini birden saran bir durgunluk içinde düşünüyorlardı. Hem bu ikinci durum birincisinden önemliydi. Büyükanne General'e para vermeyeceğini iki kez yinelemiş olsa bile, kim bilir, belki hâlâ bir umut vardı... General'in bütün işleriyle yakından ilgilenen De-Grie yitirmemişti umudunu henüz. Hiç kuşkum yok, De-Grie gi-

bi her şeyle yakından ilgilenen Mlle Blanche de (ilgilenirdi kuşkusuz: General karısı olmak, üstelik büyük bir mirasa konmak vardı işin sonunda!) evet, Mlle Blanche de umudunu yitirmiş olsaydı, anlayışsız, soğuk, burnu Kafdağında Polina'nın aksine, büyükannenin gözüne girmek için her türlü cilveyi yapardı. Gelgelelim şimdi, evet şimdi, büyükanne rulette böylesine büyük bir başarı kazandıktan, onun inatçı, kendi başına buyruk, dediğim dedik, "et tombée en enfance"⁸ bir kadın olduğu anlaşıldıktan sonra belki her şey mahvolur demekti artık. Varını yoğunu kumara verebilirdi çünkü... Kendi kendime şöyle düşünüyordum (Tanrı günahımı affetsin, hem de alaylı alaylı gülümseyerek düşünüyordum): Demin büyükannenin masaya attığı her altın General'in yüreğine bir bıçak gibi saplanıyordu, De-Grie'yi çileden çıkarıyordu, yakaladığı yağlı kuyruğu elinden kaçıracağından korkmaya başlayan Mlle de Cominges'i öfkeliendiriyordu. Dahası vardı: Büyükanne kazanmanın verdiği sevinçle ona buna para dağıtırken, yoldan her geçeni dilenci belleyip sadaka vermeye kalkışırken bile General'e şöyle diyordu: "Sana yok, anam babam, boşuna bekleme!" Bu da, büyükannenin kararlı olduğunu gösteriyordu. Durum tehlikeliydi! Çok tehlikeli!

Büyükannenin yanından ayrılıp en üst kata, odama çıkarırken düşünmüştüm bütün bunları. Merak içindeydim. Gerçi oyunun kahramanlarını birbirine bağlayan en önemli, güçlü bağların neler olduğunu anlamıştım, gelgelelim oyunun bütün ayrıntılarını, sırlarını bilmiyordum henüz. Polina hiç açık yüreklilikle konuşmamıştı benimle. Doğrusu, bazen –farkına varmadan– açıldığı olmadı değil. Ama çoğunlukla, hemen hemen her zaman sözünü bitirdikten sonra anlattıklarını şakaya boğar, ya da yalan söylemiş gibi bir tavır takınırdı. Biliyorum, çok şey sakladı benden! Ne olursa olsun,

8 Bunamış – Fr.

bu esrarlı, gergin durumun sonunun yaklaştığını hissediyordum artık. Bir sarsıntı daha her şeyi bitirecek, ortaya dökülecekti. Bütün bu olaylarla yakından ilgili olmama karşın, geleceğimi hiç düşünmüyordum bile. Çok tuhaf bir ruhsal durumum var: Bütün param yirmi altın. Yurdumdan uzakta, işsiz, evsiz barksızım. Hiçbir umudum da yok. Gene de umursadığım yok bir şeyi! Ortada Polina olmasaydı olayların beklenen çözümünün gülünç yanıyla ilgilenirdim yalnızca, kahkahalarla gülerdim. Ama Polina düşündürüyor beni. Hissediyorum, kaderi çiziliyor kızın. Ancak ne yazık ki onun kaderi değil beni endişelendiren. Onun sırrını öğrenmek istiyorum. Ne hoş olurdu bana gelip “Seni seviyorum” deseydi. Bu olmazsa, bir çılgınlıksa bu... Ne isteyebilirim başka? Kendim biliyor muyum acaba ne istediğimi? Aklim başımda değil. Onun yanında olmak, ömrümün sonuna dek dizinin dibinden ayrılmamak istiyorum. Başka bir bildiğim yok! Onu bırakıp gidebilir miyim hiç!..

Onların kaldığı üçüncü katta bir şey dürttü beni sanki. Döndüm, yirmi, yirmi beş adım ötede Polina’yı odadan çıkarken gördüm. Beni bekliyor gibi bir hali vardı. Elini sallayarak yanına çağırdı beni.

– Polina Aleksandrovna...

– Sessiz ol!

– Şaşılacak şey, diye fısıldadım, ansızın bir şey dürttü beni sanki, dönüp bakınca sizi gördüm! Bedeninizden elektrik dağılıyor sanki!

Polina –galiba söylediğimi duymamıştı– telaşlı, ciddi,

– Alın şu mektubu, hemen götürüp Mister Astley’e verin, dedi. Lütfen çabuk olun. Yanıt istemez. Kendisi...

Sözünün sonunu getirmedi. Şaşırmıştım.

– Mister Astley’e mi? diye sordum.

Ama Polina çoktan odasına girmiş, kapıyı kapamıştı.

“Bak hele! demek mektuplaşıyorlar!” diye geçirdim içim-

den. Hemen Mister Astley'in kaldığı otele koştum kuşkusuz. Yoktu. Gara geldim, bütün salonları bir solukta dolaştım, gene yoktu. Sonunda canım sıkkın, umutsuzluk içinde otele dönerken, atla dolaşmaya giden kadınlı erkekli bir İngiliz grubu arasında gördüm onu. İşaret ettim, yanıma geldi, mektubu verdim. Birbirimizin yüzüne bakamamıştık. Sanırım Mister Astley özellikle hemen sürdürdü atını.

Kıskançlık ateşi miydi içimi yakan? Bilmiyorum. Ama perişan bir ruhsal durum içindeydim. Ne üzerine mektuplaştıklarını öğrenmek istemiyordum. Demek bir sırdaşı vardı artık Polina'nın! "Mister Astley arkadaşıdır belki" diye düşünüyordum. Açıkta bu zaten (peki ama Polina'nın güvenini böylesine nasıl kazanabilmişti?) Aşk var mıydı arada? Aklım "kesin yok" diyordu. Ama bu gibi durumlarda yalnız aklın söylediği yetersizdir. Ne olursa olsun, bu durumun da aydınlığa kavuşturulması gerekiyordu. İşler gide-rek çatallaşıyordu.

Tam otele giriyordum ki kapıcıyla, odasından çıkan kâtip yolumu kestiler, General'in dairesinden beni aradıklarını, üç kez adam yollayıp nerede olduğumu sordurduklarını, hemen General'in odasına gitmem gerektiğini bildirdiler. Son derece bozuk bir ruhsal durum içindeydim. General'in odasında General'den başka De-Grie'yle Mlle Blanche de vardı. Annesi yoktu yanında Mlle Blanche'nin. Zaten annesi ikinci plandaydı hep. Yalnızca süs için kullanılıyordu. Önemli işlerde Mlle Blanche dilediği gibi davranıyordu. Kadının, sözde kızının işlerinden haberi olduğunu hiç sanmam.

Heyecanlı heyecanlı konuşuyorlardı. Odanın kapısını bile kilitlemişlerdi. (daha önce hiç yapmadıkları bir şeydi bu). Kapıya yaklaştığımda içeride yüksek sesle konuştuklarını duydum: De-Grie'nin küstah, alaylı sesi, Mlle Blanche'nin arsız, öfkeli bağırışı, General'in acıklı –galiba kendini bir konuda temize çıkarmaya çalışıyordu– sesi...

Ben içeri girince toparlandılar. De-Grie saçlarını düzeltti, yüzündeki öfkenin yerini bir gülümseme aldı. Öylesine nefret ettiğim o iğrenç, kibar Fransız gülümseyişiydi bu... Perişan bir durumda olan General şöyle bir kuruldu. Ne var ki bir şey düşünerek yapmamıştı bunu. Yalnız Mlle Blanche yüzündeki öfkeyi gizlemedi. Bir şey söylemeden, sabırsızlık okunan bakışlarını gözlerimin içine dikmekle yetindi. Sırası gelmişken şunu da söyleyeyim: O güne dek son derece ilgisizdi bana karşı. Selamımı bile almaz, varlığımdan habersizmiş gibi davranırdı.

General, sesinde ince bir sitemle,

– Aleksey Ivanoviç, diye başladı, izninizle şunu söyleyeyim, doğrusu tuhaf, çok tuhaf... kısacası, bana, aileme karşı olan davranışlarınız... çok acayip...

De-Grie öfkeyle, küçümsemeyle kesti sözünü. (Her şeyi onun yönettiğinden kuşum yok.)

– Eh! ce n'est pas ça, mon cher monsieur, notre cher général se trompe,⁹ size şunu söylemek istiyor... (De-Grie'nin sözlerini artık Rusça geçeceğim buraya.) daha doğrusu, uyararak istiyor sizi, rica ediyor... onu mahvetmemenizi diyor... evet, mahvetmemenizi! Bu deyim bile bile kullanıyorum...

– Peki ama nasıl? diye kestim sözünü.

– Rica ederim, şu kocakarıya, “cette pauvre terrible vieille”¹⁰ –De-Grie'nin dili dolaşıyordu– önder oldunuz, ama kaybedecek. Bütün parasını, varını yoğunu verecek rulette! Kendiniz de gördünüz nasıl oynadığını. Yanındaydınız! Kaybetmeye başlarsa inadından, öfkesinden sürdürür oynamayı, sonuna dek oynar. Bu gibi durumlarda insan geri çekemez kendini, sonra da... sonra...

De-Grie'nin ağzından General kaptı sözü:

9 Aziz mösyo bu değildir. General'iniz yanılıyor – Fr.

10 Bu zavallı ihtiyar – Fr.

– Sonra bütün aileyi mahvetmiş olursunuz! Ailem onun mirasçısıdır, bizden daha yakın akrabası yok. Açık söylüyorum size: Durumum bozuk, hem çok bozuk. Siz de bir ölçüde biliyorsunuz bunu zaten... Büyükanne rulette büyük para, ya da bütün parasını kaybederse (Tanrı korusun!) çocuklarımın durumu ne olur! (General De-Grie'ye baktı.) Benim durumum da! (Başını küçümser bir tavırla öte yana çeviren Mlle Blanche'ye baktı.) Aleksey İvanoviç, kurtarın bizi, kurtarın!..

– Peki ama nasıl? Söyleyin General, nasıl?.. Benim elimden ne gelir?

– Yalnız bırakın onu, oyunda yardım etmeyin!..

– O zaman bir başkasını bulur!

Gene De-Grie girdi araya:

– Ce n'est pas ça, ce n'est pas ça, que diable!¹¹ Hayır, bırakmayın, bırakmayın da, yola getirmeye çalışın onu. Oyundan geri çekin... Hiç değilse, çok para kaybetmesine fırsat vermeyin. Birşeyler yapıp dikkatini başka yana çekin.

– Peki ama nasıl yapacağım bunu?

Elimden geldiğince saf bir tavırla ekledim:

– Bu işi siz alsaydınız üzerinize iyi olurdu Mr. De-Grie.

O anda Mlle Blanche'nin soru dolu, ateşli, çabuk bakışını De-Grie'ye doğrulttuğunu hissettim. De-Grie'nin yüzünde tuhaf, içten bir anlatım belirmişti. Kolunu sallayarak,

– Şimdi istemez beni yanına! diye haykırdı. Eğer... sonra...

De-Grie birden dönüp Mlle Blanche'ye anlamlı anlamlı baktı.

Mlle Blanche tatlı tatlı gülümseyerek yanıma geldi, iki elimi tutup kuvvetlice sıktı.

– O, mon cher Mr. Alexis, soyes si bon.¹²

Allah kahretsin! O şeytan yüzü bir anda nasıl da değişiver-

11 Bu değil, bu değil, kör şeytan – Fr.

12 Canım Bay Aleksis, ne olur bu iyiliği yapın bize – Fr.

mişti. Öylesine yalvaran, sevimli, çocukça gülümseyen, hat-tâ afacan bir yüzdü ki bu! Sözünün sonunda gizliden çapkınca bir de göz kırptı bana... öldürmek mi istiyordu beni? Gerçi iğrenç, hem çok iğrenç bir şeydi yaptığı ama, ben yadırgamadım bunu o anda.

Arkasından General atıldı. Evet, tam anlamıyla atıldı:

– Aleksey Ivanoviç, demin sizinle öyle konuştuğum için bağışlayın beni. Aslında söylemek istediğim başkaydı.. Rica ediyorum size, yalvarıyorum, önünüzde yerlere kadar eğiliyorum... yalnız siz kurtarabilirsiniz bizi! Ben de Mlle de Cominges de yalvarıyoruz size. Anlıyorsunuz, değil mi, anlıyorsunuz?

Gözleriyle Mlle Blanche'yi göstererek yalvarıyordu bana. Pek zavallı bir görünümü vardı.

Tam o anda kapıya dışarıdan yavaşça, üç kez vuruldu – pek saygılı bir vuruştur bu – açtılar kapıyı. Koridora bakan garsondu. Birkaç adım arkasında da Potapıç duruyordu. Büyükanne yollamıştı onu. Acele beni çağırıyordu. Potapıç “kızdılar” diye bildirdi.

– Saat daha üç buçuk ama!

– Bir türlü uykuya dalamadılar, o yana bu yana dönüp durdular. Sonra birden kalkıp koltuğu istediler, sizi bulmamızı söylediler. Dışarıdalar şimdi...

De-Grie, yüksek sesle,

– “Quelle mégère!”¹³ dedi.

Gerçekten de, büyükanneyi kapıda, ben yokum diye sabırsızlık içinde buldum. Saat dörde kadar dayanamamıştı. Beni görünce,

– Hadi kaldırın! diye haykırdı.

Gene rulet salonunun yolunu tuttuk.

13 Ne cadı! – Fr.

XII

Büyükanne çok sinirliydi. Sabırsızlanıyordu. Aklını rulete fena taktığı belliydi. Ruletin dışında her şeye son derece ilgisiz, umursamazdı. Sözgelimi, sabahki gibi her gördüğünü sormuyordu yolda. Yanımızdan hızla geçen güzel, zengin bir kupa arabası gördü bir ara, kolunu uzatıp arabayı göstererek kimin olduğunu sordu... Oysa öyle dalgındı ki, yanıtımı bile duymadı. Sık sık sabırsız, sert el kol hareketleri yapıyordu. Gara yaklaşırken uzaktan baronla barones Vurmergelmeleri gösterdim ona. Dalgın baktı o yana, "A!" deyip, koltuğun arkasından yürüyen Potapıç'la Marfa'ya döndü.

– Siz de ne diye takıldınız peşimize? Her zaman alamam ya sizi yanıma! Hadi geri dönün!

Potapıç'la Marfa aceleyle selam verip geri döndüler. Büyükanne,

– Yalnız sen yetersin bana, dedi.

Garda bekliyordular onu. Krupiyenin yanındaki yeri onun için hemen açtılar gene. Sanıyorum her zaman ağırbaş-

lı, bankın kazanıp kazanmamasıyla ilgilenmiyorlarmış gibi davranan bu krupiyeler aslında hiç de ilgisiz değildiler bu konuda. Kuşkusuz, oyuncu çekerek, oyunu kızıştırarak kurumun daha çok kâr etmesini sağlamaları için birtakım primler, ödüller veriyorlardı onlara. Ne olursa olsun, büyükanneye kurbanlık koyun gözüyle baktıkları belliydi. Bizimkilerin yanılmadığı anlaşıldı sonunda.

Nasıl olduğunu anlatayım:

Büyükanne hemen “Zéro”ya saldırdı. Oturur oturmaz on iki altın koymamı söyledi. Koydum, bir kez, bir kez daha koydum, “Zéro” çıkmıyordu. Büyükanne sabırsızlık içinde habire dürtüyordu beni: “Koy, gene koy!”

Sonunda öfkeden dişlerini gıcırdatarak,

– Kaç kez oynadık kaybettik? diye sordu.

– On iki kez, büyükanne. Yüz kırk dört altın kaybettik. Söylüyorum size, büyükanne, belki akşama kadar...

– Sus! diye kesti sözümü. “Zéro”ya oyna, kırmızıya da bin gulden koy. Al şu parayı.

Kırmızı kazandı, “Zéro” gene hava aldı. Bin gulden kurtarmıştık. Büyükanne,

– Gördün mü, gördün mü! diye fısıldadı, kaybettiğimiz paranın hemen hepsini geri aldık sayılır. Gene “Zéro”ya koy. On el daha oynayıp bırakalım.

Ama beşinci elde canı sıkıldı büyükannenin.

– Bırak şu Allahın belası “zéro”yu, dedi. Kırmızıya dört bin gulden koy.

– Büyükanne! Çok olur bu. Ya kaybedersek?

Yalvarıyordum. Ama az kaldı dövecekti beni. (Zaten öyle itip kakıyordu ki, dövüyordu da denebilirdi.) Yapacak bir şey yoktu. Sabah kazandığımız dört bin guldenin tümünü kırmızıya koydum. Yuvarlak dönmeye başladı. Büyükanne, sakın sakın, mağrur, kazanacağından kuşku etmeden oturuyordu.

Krupiyenin sesi duyuldu:

– “Zéro!”

Büyükanne önce ne olduğunu anlayamadı. Krupiyenin masanın üzerindeki bütün paralarla birlikte onun dört bin guldenini de önüne çektiğini görünce; uzun süre çıkmayan, hemen hemen iki yüz altın koyduğumuz “Zéro”nun inadınaymış gibi ancak şimdi, büyükanne ondan vazgeçtiği, ona küfrettiği zaman çıktığını anlayınca ellerini birbirine vurarak “Ah!” diye bir çığlık attı. Salonun her yerinden duyulmuştu bu çığlığı. Gülenler bile oldu. Büyükanne,

– Hay Allah! diye bağıırıyordu. Şu uğursuz “Zéro”ya bak hele, durdu durdu da ne zaman çoktı! Allahın belası şey!

Sonra öfkeyle bana saldırdı:

– Hep senin yüzünden! Senin yüzünden oldu! Sen vazgeçirdin beni!

– Ben doğru yolu göstermek istedim size büyükanne, şansınız yoksa benim elimden ne gelir?

– Şansı gösteririm ben sana şimdi! Defol yanımdan.

– Hoşça kalın büyükanne.

Döndüm gidiyordum.

– Aleksey İvanoviç, Aleksey İvanoviç, diye seslendi arkamdan, gel buraya! Nereye gidiyorsun? Ne oldu? Hemen kızdın! Aptal Hadi kızına artık! Budalalık bende! Söyle bakalım ne yapayım şimdi?

– Söyleyemem büyükanne, çünkü sonra beni suçlayacaksınız. Kendi bildiğiniz gibi oynayın. Söyleyin, istediğiniz yere koyayım.

– Peki öyleyse, kırmızıya dört bin gulden daha koy! Al cüzdanımı. –Cüzdanını cebinden çıkarıp bana verdi.– Çabuk al, yirmi bin ruble var içinde.

– Büyükanne, diye fısıldadım, bu kadar para...

– Ya ölürüm, ya da paramı geri alırım! Koy!

Koyduk, kaybettik.

– Koy, koy, sekiz bin koy!

– Olmaz büyükanne, en çok dört bin koyabiliriz!...

– Dört bin koy öyleyse!

Bu kez kazandık. Büyükannenin keyfi yerine geldi. “Gördün mü, gördün mü! diye dürtüyordu beni. Dört bin daha koy!”

Koyduk, kaybettik, iki kez daha koyduk, ikisinde de kaybettik.

– Büyükanne, dedim, on iki bin kaybettik.

Öfkeli bir durgunluk içinde,

– Görüyorum, diye mırıldandı, hepsi gitti...

Bir şey düşünüyormuş gibi önüne bakıyordu.

– Eh! Ya batarım ya çıkarım! Dört bin gulden daha koy.

– Para kalmadı, büyükanne, cüzdanınızda sadece yüzde beş faizli tahvillerle birtakım kâğıtlar var.

– Çantamda?

– Ufaklıklar var yalnız, büyükanne.

Kararlı bir sesle,

– Tahvili paraya çeviren yerler yok mu burada? diye sordu. Burada her çeşit tahvili paraya çevirebileceğimi söylemişlerdi.

– Var elbette! Ama öyle zarara uğrarsınız ki bunda...

– Boş ver! Verdiğim parayı geri alacağım! Götür beni. Çağır şu ahmakları!

Büyükannenin koltuğunu geri çektim, hamallar geldiler, çıktık gardan. Büyükanne,

– Çabuk, çabuk! Daha çabuk! diyordu. Yol göster Aleksey İvanoviç, en yakındakine gidelim... Çok uzak mı?

– Şurası işte büyükanne.

Ama parkın köşesini döndüğümüzde bizimkilerle karşılaştık: General, De-Grie, Mlle Blanche, annesi. Polina'yla Mister Astley yanlarında yoktu. Büyükanne,

– Hadi, hadi, durma! diye bağırdı. Ne istiyorsunuz? Sizinle, uğraşacak zamanım yok!

Ben arkadan yürüyordum. De-Grie yanıma sokuldu. Aceleyle fısıldadım ona:

– Sabah aldıklarından başka on iki bin gulden daha verdi. Şimdi yüzde beş faizli tahvilleri bozdurmaya gidiyoruz.

De-Grie ayağını öfkeyle yere vurdu. Durumu bildirmek için General'in yanına koştu. Biz yürüyorduk.

General yanıma geldi, son derece sinirli,

– Durdurun, durdurun onu! diye fısıldadı.

Ben de alçak sesle,

– Siz deneyin! dedim.

General büyükannenin yanına sokuldu.

– Halacığım! halacığım... şimdi biz... şimdi şey... –sesi titriyordu– at kirilayıp kent dışına gideceğiz... Çok hoş yerler var orada... “Pointe” sizi çağırılmaya geliyorduk!

Büyükanne öfkeyle öte yana çevirdi başını.

– Sana da “pointe”ne de dedirtme beni şimdi!

General sürdürüyordu konuşmasını:

– Öyle güzel ağaçlar var ki orada... çay içeceğiz...

lyice umutsuzluğa kapılmıştı zavallı. De-Grie öfkesini belli etmemeye çalışarak,

– Nous boirons du lait, sur l'herbe fraiche,¹ dedi.

Du lait, de l'herbe fraiche...² Paris burjuvası için en büyük mutluluk budur. Bilindiği gibi, “la nature et la vérité”³ üzerine bütün bildikleri budur!

– Sütün de sen de yerin dibine batın e mi! O kadar hoşuna gidiyorsa git kendin zıkkımlan! Ne diye toplandınız başıma?! Dedim ya, işim var, bırakın beni!

Büyükanne bağırılmaya başlamıştı.

– Geldik, büyükanne, dedim, burası işte!

Bir bankerin bürosunun önündeydik. Ben tahvilleri boz-

1 Taze ot üzerinde süt içeriz.

2 Süt, taze ot.

3 Gerçek ve tabiat.

durmak için içeri girdim. Büyükanne dışarıda kaldı. De-Grie, General, Mlle Blanche bir kenarda şaşkın duruyorlardı. Büyükanne sert sert baktı onlara, onlar da dönüp gara doğru yürüdüler.

Tahvilleri öylesine düşük bir fiyata alıyorlardı ki, karar veremedim, büyükanenin ne diyeceğini sormak için dışarı çıktım. Yaşlı kadın ellerini birbirine vurarak,

– Ah haydutlar! diye bağırdı. Neyse, önemli değil! Bozdur sen! Dur, şu bankeri çağır sen bana!

– Kâtiplerden birini mi istiyorsunuz, büyükanne?

– Kâtip olsun bari, ne yapalım. Ah haydutlar!

Kâtip, dışarıda onunla yaşlı, kötürüm bir kontesin görüşmek istediğini söyleyince çıkmaya razı oldu ancak. Büyükanne bağırip çağırdı adama. Fransızca, Rusça, Almanca karışık, uzun uzun pazarlık etti onunla. Arada Rusça söylediğini Fransızcaya çevirerek ben de yardım ediyordum ona. Ciddi tavırlı kâtip bir bana bir büyükanneye bakıyordu. Başını sallıyordu. Büyükanneye biraz aşırı bir merakla bile bakıyordu –oldukça kaba bir davranıştı bu;– sonunda gülümsedi. Büyükanne,

– Defol karşımdan! diye bağırdı. Param gözüne dizine dursun! Bozdur Aleksey İvanoviç, ne yapalım. Zamanımız yok, olsaydı başka birine giderdik...

– Kâtip başka yerlerde daha düşük fiyata aldıklarını söylüyor, büyükanne.

Tahvilleri kaçta aldıklarını anımsamıyorum şimdi. Ama korkunç bir fiyattı verdikleri. Altın para ve banknot olarak on iki bin florin verdiler. Hesap pusulasını da alıp büyükanenin yanına çıktım. Kolunu sallayarak,

– Peki, peki! dedi. Saymaya gerek yok! Hadi çabuk gidelim, çabuk!

Gara yaklaşırken,

– O uğursuz “zéro”ya da kırmızıya da hiç oynamayacağım bir daha, diyordu.

Bu kez elimden geldiğince küçük oynatıyordum onu. Şansı dönerse o zaman istediği kadar büyük oynayabileceğini söylüyordum. Gelgelelim öylesine heyecanlıydı ki, başlangıçta beni dinlerken, küçük oynarken oyun biraz ilerleyince gemi azıya aldı gene. On, yirmi altın koyup kazandığında dürtmeye başlıyordu beni: “Gördün mü işte! Ya! Kazandık işte, on altın değil de dört bin florin oynasaydık, dört bin kazanacaktık! Neye yarar ki bu? Hep senin yüzünden, hep!”

Oyununu gördükçe sinirlerim bozuluyordu ama sesimi çıkarmamaya, ona yol göstermemeye karar vermiştim.

Birden De-Grie geldi yanımıza. Üçü de oradaydı. Mlle Blanche annesini de yanına almış, bir köşede bücür Prense cilveleşiyordu. General’i açıkça kenara itmişti. Yüzüne bile bakmıyordu. Adamcağız çırpınıp duruyordu ama, ilgilenmiyordu onunla. Zavallı General! Kızarıp bozariyor, titriyor, büyükannenin oyunuyla bile ilgilenmiyordu. Sonunda Blanche’yle Prencik dışarı çıktılar. General de peşlerinden.

Büyükannenin tam dibine sokulan De-Grie sesini elinden geldiğince tatlılaştırarak, Rusçanın kafasını gözünü yara yara, – Madame, madame, böyle oynamak olmaz... hayır, hayır, kötü... hayır! diye kekeliyordu.

Büyükanne birden ona döndü.

– Nasıl olur ya? Hadi öğret biliyorsan!

De-Grie hemen Fransızca anlatmaya başladı. Çabuk çabuk konuşuyor, birtakım öğütler veriyor, şansın gelmesini beklemenin gerektiğini söylüyor, bazı sayılar söylüyordu... büyükannenin bir şey anladığı yoktu söylediklerinden. De-Grie anlattıklarını Rusçaya çevireyim diye ikide bir yüzüme bakıyordu. Parmağıyla masada bazı yerlere vuruyor, gösteriyordu. Sonra eline bir kurşun kalem aldı, kâğıt üzerinde birtakım hesaplar yapmaya başladı. Büyükanne sonunda dayanamadı artık.

– Hadi çek arabanı, çek! Saçmalayıp duruyorsun! “Madame, madame” demekten başka bildiğin yok, defol!

De-Grie ince sesiyle anlatmayı, kâğıt üzerinde birşeyler göstermeyi sürdürüyordu.

– Mais, madame...

Büyükanne,

– Nasıl diyorsa bir de öyle oyna bakalım, dedi, belki sahidenden tutar.

De-Grie'nin tek amacı, yaşlı kadının büyük oynamasına engel olmaktı. Aynı anda birkaç sayıya birden oynamayı salık veriyordu. Söylediği gibi, on ikiye kadar olan tek sayılara birer altın, on ikiden on sekize kadar olanlara beş, on sekizden yirmi dörde kadar olanlara da beş altın koydum. Böylece on altı altın koymuş oluyorduk.

Yuvarlak döndü. Krupiyeye “Zéro” diye bağırdı. On altı altının hepsini kaybetmiştik.

Büyükanne De-Gri'ye döndü.

– Aptal! diye bağırdı. Pis Fransız! Aklı sıra oyun oynattı bize! Defol, defol! Bir şey bildiğin yok, burnunu sokma bari!

Fena bozulan De-Grie omuz silkti, büyükanneye küçümser bir tavırla baktı, uzaklaştı yanımızdan. Dayanamayıp bu işe karıştığı için kendine kızıyordu.

Ne denli uğraştık, didindiysek de bir saat sonra bütün paramızı vermiştik. Büyükanne,

– Otele! dedi.

İki yanında kestane ağaçları olan yola varana dek ağzını açmadı. Yolda, otele yaklaştıkça arada bir kendi kendine söylenmeye başladı:

– Hay aptal karı! Ne akılsızım! Koca budala!..

Odasına çıktığımızda,

– Çay getirin bana! dedi. Hemen de hazırlanın! Gidiyoruz! Marfa,

– Nereye gidiyoruz, anacığım? diye sordu.

– Sana ne? Haddini bil bakalım sen! Potapıç, her şeyi topladı. Moskova'ya dönüyoruz! On beş bin gümüş rublenin altından girip üstünden çıktım!

Potapıç, besbelli hanımına yaranmak isteğiyle, üzgün bir tavır takınarak ellerini birbirine vurdu:

– On beş bin mi dediniz anacığım! Aman Allahım, aman!
– Şu aptala bak hele! Zırlamaya başlayacak neredeyse! Kes sesini! Çabuk toplanın! Hesabı hemen getirsinler, hemen!

Büyükanneyi biraz olsun yatıştırmak için,
– İlk tren saat dokuzda büyükanne, dedim.
– Şimdi kaç saat?
– Yedi buçuk.
– Şu işe bak! Neyse, olsun varsın! Aleksey İvanoviç, bir kopek para yok bende. Al iki tahvil daha sana, koş orada bozdur, gel. Yol parası bile kalmadı cepte.

Gittim. Yarım saat sonra döndüğümde bizimkilerin hepsini büyükanenin odasında buldum. Büyükanenin Moskova'ya gideceği haberi, kumarda kaybetmesinden çok şaşırtmıştı onları. Turalım ki buradan gitmekle varını yoğunu kumara vermekten kurtulmuştu büyükanne, peki ama General'in hali ne olacaktı şimdi? De-Grie'ye kim ödeyecekti parasını? Mlle Blanche büyükanenin ölümünü beklemezdi kuşkusuz. Şu bacaksız Prense ya da başka birisiyle çekip giderdi. Hep birlikte büyükanenin karşısına oturmuş, yatıştırmaya çalışıyorlardı onu. Polina gene yoktu görünürlerde. Büyükanne bağırp çağırıyordu.

– Çekilin yanımdan, mendeburlar! Size ne gidiyorsam?

De-Grie'ye döndü:

– Şu keçi sakallı da ne diye bırakmaz peşimi?
Mlle Blanche'ye,
– Ya sana ne oluyor, sürtük? diye bağırdı. Kırıtıp duruyorsun karşımda!

Mlle Blanche'nin gözleri öfkeyle parladı.

– Diantre!⁴ diye mırıldandı.

Sonra birden kahkahayla gülmeye başladı. Kapıdan çıkar-ken General'e seslendi:

– Elle vivra cent ans!⁵

Büyükanne General'e döndü,

– Demek benim ölmemi bekliyorsun? diye bağırdı. Defol! Hepsini at dışarı, Aleksey İvanoviç! Siz ne karışıyorsunuz? Verdimse kendi paramı verdim, sizinkini değil.

General omuz silkti, hafifçe öne eğilerek çıktı, De-Grie de arkasından.

Büyükanne Marfa'ya döndü:

– Praskovya'yı çağır.

Marfa beş dakika sonra Polina'yla döndü. Meğer o zaman- dan beri çocuklarla odasında oturuyormuş, özellikle dışarı çıkmıyormuş. Ciddi bir hali vardı. Kederli, endişeliydi. Büyükanne;

– Praskovya, diye başladı, demin kulağıma bir şey çalındı. Söylesene, üvey baban olacak o sersemın şu aptal Fransız şıfıntısıyla evlenmek istediği doğru mu? Aktrist galiba? Belki daha kötü bir şeydir! Söyle, doğru mu bu?

– Kesin bir şey bilmiyorum büyükanne. Ne var ki, bunu gizlemeyi gerekli görmeyen Mlle Blanche'nin sözlerinden anladığım kadarıyla...

Büyükanne, Polina'nın sözünü öfkeyle kesti:

– Yeter! Anladım! Zaten her zaman beklemişimdir ondan böyle bir şeyi. Eskiden beri bomboş, kafasız bir insan görmüşümdür onu karşımda. Albaylıktan emekliye ayrılırken nasılsa bir Generallik verdiler ona diye kendini bir şey sanıyor. Her şeyi biliyorum, iki gözüm, Moskova'ya peşpeşe çektiğiniz telgrafların hepsinden haberim var. “Kocakarı-

4 Vay canına! – Fr.

5 Yüz yıl yaşayacak o! – Fr.

nın nalları dikmesi yakın mı?” Miras bekliyordunuz demek? Parasız şu aşığılık karı, neydi adı, de Cominges mi ne karın ağrısıysa işte... hizmetçi diye bile almaz onu yanına. Hele o takma dişleriyle! Duyduğuma göre çok para varmış kadında. Faizle ona buna veriyormuş. Sende kabahat bulmuyorum Praskovya. Sen çekmedin o telgrafları. Geçmişi de anmak istemiyorum. Huyunun kötü olduğunu biliyorum. Eşek arısından farksızsın. Soktuğun yerden hayır gelmez. Ama acıyorum sana, toprağı bol olsun annen Katerina'yı çok severdim çünkü. İstersen benimle gel. Gidecek başka yerin yok. General olacak adamın yanında kalman yakışık almaz artık. Dur! (Büyükanne, karşılık vermeye hazırlanan Polina'nın konuşmasına fırsat vermedi.) Söyleyeceklerimi bitirmedim daha. Hiçbir şey istemiyorum senden. Biliyorsun, Moskova'daki evim saraydan farksızdır. İstersen bütün bir kat senin olsun. Hoşlanmazsan haftalarca uğrama yanıma! Ne diyor-sun, gelecek misin?

– Önce şunu sormama izin verin: Hemen gidiyor musunuz?

– Şaka mı ediyorum ya! Gidiyorum dedim, gidiyorum işte. Yere batasınca ruletinize bugün on beş bin gümüş ruble verdim. Beş yıl önce, Podmoskovnaya'daki ahşap kiliseyi kâgire çevirmeye adanmıştım, burada batırdık parayı. Şimdi gidip kiliseyi yaptırmalıyım canım.

– Şifalı su içmeyecek misiniz büyükanne? İçmelere bunun için gelmemiş miydiniz?

– Hay senin suyuna! Kızdırma beni Praskovya! İnadına mı yapıyorsun? Çabuk söyle, geliyor musun, gelmiyor musun?

Polina duygulu bir sesle.

– Beni evinize almak istediğiniz için size çok teşekkür ederim büyükanne. Baba evindeki durumumun nasıl olduğunu anlamışsınız. Size minnettarım. İnanın geleceğim size, hem belki çok yakında. Ancak şimdi bazı... önemli nedenle-

rim var... hiemen, şu anda kararımı veremem. Hiç değilse iki hafta daha kalsaydınız...

– Demek gelmek istemiyorsun.

– Hayır, gelemiyorum. (Polina heyecanlı konuşmaya başlamıştı.) Hem kardeşlerimi bırakamam, çünkü... çünkü... çünkü yapayalnız, kimsesiz kalır zavallılar... büyükanne, beni onlarla birlikte kabul edersen gelirim kuşkusuz... Hem inanın istediğiniz gibi bir kız olurum! Çocukları bırakıp gelmem büyükanne...

– Hadi ağlama, ağlama! (Polina'nın ağladığı falan yoktu. Hiç ağlamazdı.) Kümesimiz geniştir, civcivlere de yer vardır. Sonra, okula gidecekler artık. şimdi gelmiyorsun demek, öyle mi? Bak Praskovya! Senin iyiliğini istiyorum ben, neden gelmek istemediğinin farkındayım. Her şeyi biliyorum Praskovya! O Fransız domuzundan hayır gelmez sana!

Polina'nın yüzü kıpkırmızı oldu. Ben de ürpermiştim birden. (Herkes biliyor! Yalnız benim bir şeyden haberim yok galiba!)

– Hadi surat asma. Azarlamayacağım seni. Dikkat et de sonunda kafanı taşa vurma. Anlatabiliyor muyum? İyi, akıllı bir kızsın. Üzülürüm sonra. Eh, yeter artık, hiçbirinizin yüzünü görmek istemiyorum! Hadi git, hoşça kal!

Polina,

– Sizi yolcu edeceğim büyükanne, dedi.

– İstemez, dolanma artık ayağımın dibinde. Hepinizden bıktım.

Polina büyükannenin elini öpmek istedi, ama beriki elini çekti, onu yanağından öptü.

Polina önümden geçerken yan gözle bana baktı, hemen kaçırdı bakışını.

– Hadi sen de hoşça kal Aleksey Ivanoviç! Trenin kalkmasına bir saat var. Galiba çok yordum seni. Al şu elli altını.

– Çok teşekkür ederim büyükanne, ama...

– Hadi, hadi!

Büyükanne öyle sert bağırmıştı ki, karşı koyamadım, aldım parayı.

– Moskova’ya geldiğinde işsiz kalırsan bana uğra: Bir yere yerleştiririm seni. Hadi git şimdi!

Odama çıkıp karyolaya uzandım. Ellerim başımın altında, sırtüstü yarım saat kadar yattım galiba. Olaylar çözülmeye başlamıştı artık. Düşünecek çok şey vardı. Ertesi gün Polina’yla kesin bir konuşma yapmaya kararlıydım. Yaa! Demek şu Fransız bozuntusu ha! Kuşkulanmam yersiz değilmiş! Peki ama ne olabilirdi aralarında? Polina’yla De-Grie! Bu ne terslikti, Tanrım!

İnanılacak gibi değildi bütün bunlar. Hemen gidip Mister Astley’i bulmak, ne pahasına olursa olsun, onu konuşturmak için birden fırladım yatağımdan. Hiç kuşku yok, benden çok şey biliyordu. Mister Astley ha! Bu adam da bir muammaydı benim için.

Ama birden kapı vuruldu. Açtım, Potapıç’tı gelen.

– Aleksey İvanoviç, dedi, hanımım sizi çağırıyor.

– Ne oldu? Gidiyor mu? Trenin kalkmasına daha yirmi dakika var.

– Çok telaşlı, efendim, durduğu yerde duramıyor. “Çabuk, çabuk!” diye bağıırıyor, sizi istiyor. Ne olur hemen gelin efendim.

Koşarak indim merdivenleri. Büyükanneyi koridora çıkarılmışlardı bile. Cüzdanı elindeydi.

– Düş önümüze Aleksey İvanoviç, gidiyoruz!..

– Nereye büyükanne?

– Paramı geri almadıkça yaşayamam ben! Hadi marş marş! Soru sormak yok. Gece yarısına kadar devam ediyor oyun, değil mi?

Şaşırıp kalmıştım. Bir an düşündükten sonra verdim kararımı.

– Kusura bakmayın Antonida Vasilyevna, ben gelemeyeceğim.

– Nedenmiş o? Daha da neler? Hepiniz aklınızı yitirdiniz galiba?

– Bağışlayın beni, sonra vicdan azabı çekeceğim. Gelemem. Oyununuza ne tanık, ne de ortak olmak istiyorum Antonida Vasilyevna. Kusuruma bakmayın. Buyrun elli altınızı. Hoşça kalın!

Elli altınlık ruloyu büyükannenin koltuğunun hemen yanındaki küçük masaya bıraktım. Selam verip uzaklaştım.

Arkamdan bağıırıyordu:

– Deliye bak! Canın isterse gel, yolu bilmiyor değilim! Potapıç, benimle gel! Hadi, kaldırın!

Mister Astley'i bulamadan döndüm otele. Büyükannenin ne yaptığını geç saatte, gecenin birinde Potapıç'tan öğrendim. Akşam üzeri tahvil bozdurup ona getirdiğim paranın hepsini, yani bizim parayla on bin ruble daha vermişti. Orada o Lehli –sabah iki altın verdiği– sokulmuş yanına, oyununu hep o yönetmiş. Daha önce Potapıç'a söylüyormuş, o kuyuyormuş parayı, ama sonra kovalamış onu. Potapıç gidince Lehli sokulmuş yanına. İşe bakın ki adam Rusça çat-pat biliyormuş. Üç dili birbirine karıştırarak şöyle böyle anlaşıyorlarmış. Büyükanne durmadan haşlıyormuş onu, adam “Hanımefendilerinin ayağının toprağı olayım!” diyormuş. Potapıç “Siz nerede, o herif nerede!...” diyordu. Hanımım sizinle “bir beyle” konuşuyormuş gibi konuşuyordu. Ama o namussuz –Allah çarpsın gözlerimle gördüm– masadan parasını çalıyordu hanımımın. İki kez yakaladı onu zaten. Rezil etti, ağzına geleni söyledi. Bir keresinde saçlarına bile yapıştı. Valahi yalan söylemiyorum. Masa başındakiler gülüştüler bile. Ama adamda utanacak surat yoktu ki! Bütün parasını verdi, tahvil bozdurup getirdiğinizin hepsini... Buraya getirdik anacığımı, yalnız bir su istedi, içtikten sonra haç çıkardı, he-

men yattı. Çok bitkin düşmüştü galiba. Başını yastığa koyar koymaz uyudu. Tanrı güzel düşler versin ona! Ah şu Avrupa! Bunun sonunun iyi olmayacağını biliyordum zaten. Bir an önce gitseydik Moskova'mıza! Neyimiz eksikti evimizde? Bahçemiz, bahçemizde çiçeklerimiz –burada ne gezer öyle çiçekler!– ağaçlarımız... O kokular! Ille de Avrupa'ya gidecekmişiz! Aaah, ah!...

XIII

Karışık olsa da, güçlü izlenimlerin etkisiyle başladığım bu notlarıma elimi sürmeyeli handiyse bir ay olacak. Yaklaşmakta olduğunu hissettiğim felaket gerçekten de geldi. Ne var ki sandığımdan yüz kat yaman, beklenmedik bir gelişti bu. Bütün bunlar –hiç değilse benim için– pek tuhaf, çirkin, dahası acıklı şeylerdi. Mucize denebilecek bazı olaylar geçti başımdan –öyle olmasa bile ben hâlâ öyle düşünüyorum;– başkası için –hele içinde bulunduğum burgaç göz önüne alınacak olursa– mucize bir yana, olağan bile sayılabilir bu olaylar. Ama benim için asıl mucize olan, bütün bu olaylar karşısında benim tutumumdur. Hâlâ kendime gelebilmiş değilim! Her şey bir düş gibi gelip geçti. Aşkım bile... oysa gerçek, güçlü bir aşkı benimki, ama... nereye gitti o sevgi? Ne yalan söyleyeyim, arada bir şöyle düşünüyorum: “Deli miydim acaba o zaman? Akıl hastanesinde mi yatıyordum? Kim bilir, belki hâlâ yatıyorumdur da... ‘Düş görüyordum’ belki, hâlâ da ‘görüyorum’...”

Yazdığım notları toplayıp yeni baştan okudum. (Kim bilir, belki de onları akıl hastanesinde yazıp yazmadığımı anlamak için.) Şimdi yapayalnızım. Güz yaklaşıyor, yapraklar sararıyor yavaş yavaş. Bu kasvetli kasabada (bütün Alman kasabaları kasvetlidir zaten) pinekliyorum. Ne yapacağıma bir karar verecek yerde, kısa bir zaman önceki duygularımın, beni kaparak çevirip çevirip bir kenara fırlatan o burgacın tazeliğini henüz yitirmemiş izlenimlerinin verdiği duyguların etkisi altında kafa patlatıp duruyorum. Arada bir hâlâ o burgaç beni gene kapacak, çevirecek, çevirecek gibi geliyor bana.

Bununla birlikte, son bir ayda olanları şöyle bir gözden geçirir, kesin bir sonuca varırsam, sanıyorum kurtarırım kendimi. Çeviremez beni artık o girdap. Yazmak istiyor canım gene. Bazı akşamlar boş oturmaktan sıkılıyorum. Çok tuhaf, bir şey yapmış olmak için kasabanın pis kitaplığından Pol de-Çok'un kitaplarını (Almancaya çevirilerini kuşkusuz) alıp okuyorum. Oysa nefret ederim bu yazardan. Ama gene de okuyorum... şaşıyorum kendime: Henüz taptaze anılarımın çekiciliğini ciddi bir kitapla ya da uğraşla bozmaktan korkuyorum sanki. Bu acayip düş de onun bende bıraktığı tüm izlenimler de benim için öylesine değerli ki, her şey bir anda uçup gitmesin diye ona yeni bir şeyle dokunmaktan çekiniyor gibiyim. Sahi değerli mi benim için bunlar? Elbette değerli. Belki kırk yıl sonra gene anımsayacağım...

Yazmaya başlıyorum artık. Zaten kısa anlatabileceğim her şeyi. İlk etki geçti çünkü...

* * *

Önce büyükanne konusunu tamamlamalıyım.

Ertesi gün iyice soyuldu. Olacağı da buydu zaten: Onun gibiler kendilerini bir kez kaptırmaya görsünler bu tutkuya, karlı bir yamaçtan aşağı başıboş inen bir kızak gibi art-

tıkça artar hızları. Sabahtan akşamın sekizine kadar oynadı. Ben yanında değildim. Ama anlatılanlardan biliyorum nasıl oynadığını.

Potapıç bütün gün nöbet tutmuş yanında. Büyükannenin oyununa yardım eden Lehliler o gün birkaç kez değişmişler. Önce, bir gün öncekini kovmuş, başkasını almış yanına. Gelgelelim bu ötekinden de kötü çıkmış. Onu kovup gene birinciyi almış. Adam kovulmuş olmasına karşın gitmemişmiş zaten, büyükannenin koltuğunun arkasında dikiliyormuş, ikide bir başını uzatıp büyükanneye görünüyormuş. Zavallı kadın sonunda iyice umutsuzluğa düşmüş. Kovduğu ikinci Lehli de gitmiyormuş. Biri sağ yanında, öteki sol yanındaymış. Oynanacak para üzerine, parayı koyacakları yer üzerine durmadan tartışıyorlarmış. Kavga ediyorlar, birbirlerine Lehçe küfürler ediyorlar, sonra gene barışıyorlar, gelişigüzel, baştan savma oynuyorlarmış. Kavgalı oldukları zaman ikisi de istediği gibi, sözgelimi biri kırmızıya, biri siyaha oynuyormuş. Sonunda büyükanneyi öyle bir duruma sokmuşlar ki, kadıncağıza ağlamaklı, baş krupiyeye dönmüş, “kovun şunları, kurtarın beni ellerinden”, demiş. Bağırıp çağırmalarına bakmadan dışarı atmışlar onları: İkisi birden büyükannenin onlara borçlu olduğunu, onları aldattığını, kandırdığını söylüyorlarmış bağıra bağıra. Zavallı Potapıç olanları hemen o akşam bana anlatırken ağlıyordu. “Gözlerimle gördüm efendim, ikisi de parayla doldurdular ceplerini. Durmadan cebe indiriyorlardı paraları” diyordu. Sözgelisi, büyükanneden yaptığı iyiliğe karşılık beş altın istiyormuş. Sonra masaya, büyükannenin oynadığı paranın yanına koyuyormuş bu beş altını. Büyükanne kazanırsa kendi koyduğu paranın kazandığını, büyükannenin kaybettiğini söylüyormuş. Dışarı atıldıklarında Potapıç gidip, Lehlilerin ceplerinin altın dolu olduğunu söylemiş büyükanneye. Büyükanne krupiyeye bildirmiş. Lehliler (bacaklarından yakalan-

mış iki horoz gibi) ne kadar çırpındıysalar da para etmemiş, polis gelip ceplerindeki bütün parayı alıp büyükanneye vermiş. Bütün parasını verene dek krupiyeler de yöneticiler de yaşlı kadına son derece kibar davranmışlar. Ünü yavaş yavaş bütün kente yayılmıştı zaten. İçmelere gelen her ulustan yoksul, zengin herkes, daha şimdiden “birkaç milyon” veren “une vieille comtesse russe, tombée en enfance”¹ görmek için akın ediyordu gara.

Gelgelelim, o iki Lehliden kurtulmak da düzeltmemiş büyükannenin durumunu. Onların arkasından üçüncü bir Lehli türemiş. Çok güzel Rusça konuşuyormuş. Pek şık giyimliymiş. Ne var ki uşak ruhlu olduğu davranışlarından belliymiş gene de. Uzun bıyıkları varmış. Pek havalıymış. O da büyükannenin “ayağının toprağı” oluyormuş ama çevresindekilere küstahça davranıyormuş, büyükannenin oyununu istediğı gibi yönetiyormuş. Sözün kısası, büyükannenin uşağı değil de efendisiymiş gibiymiş. Her elden sonra büyükanneye dönüyor, yemin billah ederek, kendisinin “onurlu” bir Leh olduğunu, onun parasından bir kopek almayacağını söylüyormuş. Bu yeminleri öylesine sık yineliyormuş ki, büyükanne korkmaya başlamış. Bu Leh başlangıçta büyükanneye biraz para kazandırdığı için kadıncağız ayrılmak istemiyormuş ondan. Salondan kovulan iki Lehli bir saat sonra gene çıkagelmişler. Büyükannenin yanına sokulup, ona yardım etmek istediklerini bildirmişler. Potapıç, “onurlu Leh”in onlara göz kırptığını, gizliden ellerine bir şey bile sıkıstırdığını gördüğünü yemin ederek anlatıyordu. Büyükanne öğlen yemeğı yemediğı, masanın başından ayrılmadığı için Lehlilerden biri gerçekten işe yaramıştı: Garın yemek salonuna koşmuş, büyükanneye bir kâse çorba, sonra da çay getirmişti. Aslında öteki de onunla gidip gelmişti. Ama akşama doğru, büyükannenin artık son banknotlarını çıkardı-

1 Bunamış ihtiyar. Rus kontesi – Fr.

ğını herkes anladığı zaman, yaşlı kadının koltuğunun arkasında daha önce hiç kimsenin orada görmediği beş altı Lehli daha türemiş. Son bozukluklarını da verirken artık sözüne aldırış bile etmiyorlarmış büyükannenin. Üstelik üzerinden uzanıp, onun parasıyla istedikleri gibi oynuyorlarmış. “Onurlu Leh”le yüksek sesle konuşuyor, bağırıp çağırıyorlarmış. “Onurlu Leh” büyükanne orada yokmuş gibi davranıyormuş. Büyükanne bütün parasını verdikten sonra saat sekizde otele dönerken üç dört Lehli hâlâ bırakmak istemiyorlarmış onu. Koltuğunun çevresinde dolanıp duruyorlarmış. Avazları çıktığıınca bağırıp çağırıyor, çabuk çabuk konuşarak, büyükannenin onları aldattığını, onlara borçlu olduğunu söylüyorlarmış. Otele kadar peşinden gelmişler. Oradan tekme tokat kovmuşlar onları.

Potapıç’ın hesabına göre büyükanne o gün, bir gün önce kaybettiğinin üstüne, doksan bin ruble daha kaybetmişti. Yüzde beş faizli tahvillerini, hisse senetlerini art arda bozdurmuş. Beni asıl şaşırtan, onun yedi sekiz saat masa başından ayrılmadan oyuna dayanabilmesiydi. Potapıç büyükannenin üç kez durumunu düzeltir gibi olduğunu söylüyordu. Böylece gene umuda kapılıp ayrılmamış. Kumarbazlar, insanın oyun masasında hiç kalkmadan, gözlerini kâğıtlardan ayırmadan yirmi dört saat oturabileceğini bilirler.

Öte yandan, o gün bizim otelde de hayli önemli şeyler olmuştu. Daha sabahleyin, saat on birde –büyükanne henüz oteldeyken– bizimkiler, yani General’le De-Grie kesin kararlarını vermişler. Büyükannenin Moskova’ya gitmekten vazgeçtiğini, üstelik gene gara gidip oynayacağını öğrenince onunla kesin, hattâ “açık açık” konuşmak için hep birlikte (yalnız Polina yoktu aralarında) büyükannenin yanına gelmişler. General, sonucun kötüye varmasından çok korktuğu için ne söylediğini bile bilmiyormuş. Önce yarım saat kadar yalvarmış yakarmış büyükanneye. Açık yüreklilikle her

şeyi itiraf etmiş. Yani gırtlığına kadar borç içinde yüzdüğünü, Mlle Blanche'ye olan tutkusunu bile saklamamış (iyice şaşırılmış). Sonra birden değişivermiş, sert bir tavır takınmış, hattâ bağırip çağırılmaya, ayaklarını yere vurmaya başlamış. Bağıra bağıra, büyükannenin aileyi rezil ettiğini, kentte herkesin diline düştüğünü söylüyormuş. “Sonra... hem Rus adını da bir paralık ettiniz, hanımefendi!” diye bağıriyormuş. “Böyle durumlarda polis!...” Sonunda sopayla dışarı atmış onu büyükanne... (evet, sopayla!) General'le De-Grie o sabah bir, hattâ iki kez kafa kafaya vermişler. Bir şey takılmıştı akıllarına: Gerçekten de, bu işte polisten yararlanamazlar mıydı? Zavallı, ama saygıdeğer yaşlı bir kadının aklını yitirdiğini, bu gidişle varını yoğunu rulete vereceğini söyleyebilirlerdi. Böylece, hiç değilse biraz engel olamazlar mıydı büyükannenin paraları oyunda kaybetmesine?... Ama De-Grie sadece omuz silkiyormuş. Çenesi düşen, odanın içinde bir aşağı bir yukarı koşarcasına dolaşan General'in gözlerinin içine bakarak alaylı alaylı gülümsüyormuş. Sonunda “adam sen de” der gibi sallamış kolunu De-Grie, çıkıp gitmiş. Akşam, onun Mlle Blanche'yle gizli gizli uzun süre konuştuğundan sonra otelden ayrıldığını öğrendik. Mlle Blanche'ye gelince, kesin kararını daha sabah vermişti: General'i elinin tersiyle bir kenara itmişti. Yüzünü bile görmek istemiyordu. General, arkasından gara koşup da onu orada bücür Prense kol kola gördüğünde Mlle Blanche de madame veuve Cominges de tanımadılar General'i. Prenscik selam bile vermedi ona. O gün Mlle Blanche durmadan işledi Prensi. Onu sevdiğini söylemesi için uğraştı. Ama nerede! Prense bel bağlamakla fena aldanmıştı! Bu küçük rezalet patlak verdiğinde akşam olmuştu. Prensin beş parasız olduğu, Mlle Blanche'nin peşinde, ondan senetle para almak için dolaştığı anlaşılmıştı. Mlle Blanche nefretle kovdu onu yanından. Odasına kapandı.

O sabah Mister Astley'e gittim. Daha doğrusu, bütün sabah durmadan onu aradım, ama bir türlü bulamadım. Ne otelinde vardı, ne garda ne de parkta. Öğle yemeğini otelinde yememişti. Saat beş sularında demiryolu istasyonundan l'Angleterre Oteli'ne doğru yürürken gördüm onu. Gerçi bir endişesi ya da acelesi olduğunu yüzünden anlamak pek güçtü, ama acele ettiği, telaşlı olduğu belliydi. Her zamanki gibi "A!" diyerek sevinçle uzattı bana elini. Ama durmamıştı. Oldukça gülünç olan yürüyüşünü sürdürüyordu. Peşine takıldım. Ama sorularıma öyle tuhaf yanıtlar veriyordu ki, bir şey soramıyordum ona. Hem Polina'dan söz açmaktan utanıyordum. Mister Astley de söz etmiyordu ondan. Büyükanneden söz ettim. Dikkatle dinledi beni, omuz silkti.

– Hep kaybediyor, dedim.

– Ah, evet. Ben yola çıkarken o gara gidiyordu. Kaybedeceğini anlamıştım zaten. Zamanım olursa gidip seyrederim biraz. Eğlenceli oluyor doğrusu.

– Nereye gittiniz? diye haykırdım.

Bunu daha önce sormadığıma şaşırmıştım.

– Frankfurt'a.

– İş için mi?

– Evet.

Daha ne sorabilirdim artık? Gene de yanı sıra yürüyordum. Ama birden döndü, yolun üzerindeki Des quatre saisons Oteli'ne girerken başıyla selamladı beni. Otele dönerken, Mister Astley'le iki saat bile konuşsaydım ondan bir şey öğrenemeyeceğimi, çünkü... ona soracak bir şeyim olmadığını yavaş yavaş anlamaya başlamıştım! Evet, hiç kuşkusuz öyleydi! Ne olursa olsun, kendimi ne denli zorlarsam zorlasaydım soruma uygun bir biçim veremezdim.

O gün Polina bütün gün kâh çocuklarla parkta dolaştı, kâh odasında oturdu. General'den çoktan beri kaçıyordu zaten. Hemen hemen hiç konuşmuyordu onunla –hiç değilse

önemli bir konuda.– Gözümünden kaçmamıştı bu. Ama General'in o günkü durumunu bildiğim için, Polina'yı bir yerde sıkıştırmadan edemeyeceğini, yani aralarında aileyle ilgili önemli konularda bir konuşma geçeceğini düşünüyordum. Ne var ki, Mister Astley'le konuştuktan sonra otele dönerken yolda Polina'yla karşılaştım. Çocuklar da yanındaydı. Yüzünde, fırtına geçmiş gibi bir durgun anlatım vardı. Selamımı, başını hafifçe eğerek aldı. Canım çok sıkkın, odama çıktım.

Polina'yla konuşmaktan kaçıyordum kuşkusuz. Vurmergelmler olayından sonra hiç konuşmamıştık. Bunu biraz da kendimi ağırdan satmak için yapıyordum. Gelgelelim, zaman geçtikçe gerçek bir öfke sarıyordu içimi. Bu kız beni hiç sevmeseydi bile, duygularımı böylesine ayaklar altına alamazdı. Ona açtığım sevgimi böylesine küçümsemezdi. Onu gerçekten sevdiğimi biliyordu. Onunla böyle konuşmama kendisi izin vermişti! Ne yalan söyleyeyim, biraz tuhaf bir başlangıcı olmuştu bunun. İki ay önce, benimle dost olmak istediğini, dahası bazı davranışlarıyla bunu saklamaktan çekinmediğini hissetmiştim. Ama olmamıştı işte nedense. Dostluğun yerini şimdiki tuhaf ilişkilerimiz almıştı. O gün bu gündür hep böyle konuşuyordum Polina'yla. Peki ama, benim aşkımdan iğreniyorsa, niçin düpedüz yasaklamıyordu onu sevdiğimi kendisine söylememi?

Yasak değildi aşkımdan ona söz etmem. Üstelik kimi zaman kendi istiyordu konuşmamızı.. bunu benimle eğlenmek için yapıyordu kuşkusuz. Şunu kesinlikle biliyorum, anlattıklarımı dinledikten, beni iyice duygulandırdıktan sonra aşırı bir küçümsemeye ya da önemsememeyle beni şaşırtmayı çok seviyordu. Her zaman dikkatimi çekiyordu bu. Onsuz yaşayamayacağımı biliyordu. Baron olayının üzerinden iki gün geçmişti. “Ayrılığa” dayanamıyordum ar-

tık. Biraz önce onunla yolda karşılaştığımda kalbim öyle hızlı çarpmaya başlamıştı ki, yüzüm bembeyaz olmuştu. Ama o da bensiz edemezdi, biliyorum. Gerekliydim onun için... acaba bir Balakirev* gibi mi yalnızca?

Bir sırrı vardı bu kızın... apaçık ortadaydı bu! Büyükanneyle konuşması yüreğimi parçalamıştı. Bana açılması için yüz kez yalvarmıştım ona. Onun uğruna hiç düşünmeden canımı bile verebileceğimi de biliyordu. Gelgelelim, her zaman neredeyse küçümser bir tavır takınıyordu bana karşı. Ya da, ayaklarının dibine serdiğim canımı isteyeceğine, o gün baronla aramızda geçen olay gibi tuhaf şeylere sürüyordu beni! Dayanılabilir bir durum muydu bu? Onun için her şey şu Fransız mıydı acaba? Yoksa Mister Astley mi? Doğrusu çok karışıktı kafam... bir yandan da öylesine acı çekiyordum ki!

Çok bozuk bir ruhsal durum içinde odama çıkınca hemen kaleme sarıldım, şöyle bir mektup yazdım ona:

“Polina Aleksandrovna, olayların, sizi de sarsacağından kuşku etmediğim çözülüşünün gelip çattığını görüyorum. Son kez söylüyorum: Yaşama gereksiniminiz var mı? “Ne için” olursa olsun, böyle bir gereksinim duyarsanız hemen bildirin bana. Şimdilik –hiç değilse çoğunlukla– odamdayım. Bir yere gitmeyeceğim. Bana gereksiniminiz olduğu anda mektup yazın, ya da çağırın”.

Zarfı kapayıp, bizim kata bakan hizmetçiyle yolladım. Mektubu Polina’dan başka birisine vermemesini sıkı sıkı tembihlemeyi de unutmamıştım. Yanıt falan beklediğim yoktu. Ama uşak üç dakika sonra “küçük hanımın selamlarıyla” döndü.

Saat yediye doğru General’in yanına çağırdılar beni.

Odasındaydı. Bir yere gidecekmiş gibi giyinmişti. Şapkasıyla bastonu kanepenin üzerindeydi. Ben içeri girdiğimde

(*) Deli Petro'nun soytarısı – ç.n.

odanın ortasında, ayaklarını iki yana açmış kıpırdamadan duruyordu. Kendi kendine birşeyler konuşuyor gibi geldi bana. Beni görünce, neredeyse haykırarak birden üzerime atıldı. Öyle ki elimde olmadan geri çekildim, bir an kaçmayı düşündüm. İki elimden tutup kanepenin yanına götürdü beni. Kendi kanepeye oturdu, beni tam karşısındaki koltuğa oturttu. Ellerimi bırakmadan, dudakları titreyerek, gözlerinde birer damla yaş, yalvarmaklı bir sesle,

– Aleksey İvanoviç, kurtarın, kurtarın beni, acıyın! diye başladı.

Uzun süre bir şey anlamadım söylediklerinden. Durmadan konuşuyor, konuşuyor, “acıyın, acıyın!” diye yineliyordu. Sonunda, benden bir konuda ona akıl vermemi istediğini anladım. Daha doğrusu, yapayalnız kaldığı anda beni anımsamış, çağırtmıştı. Konuşmak, konuşmak, uzun uzun konuşmak için...

Aklı başında değildi. Ellerini yalvarır gibi önünde birleştirmişti. Hemen Mlle Blanche'ye gitmem, gene ona dönme-ye, onunla evlenmeye onu razı etmem için ayaklarıma kapanmaya hazırdı. (İnanmayacaksınız ama doğrudur bu söylediğim!)

– Nasıl olur, General! diye haykırdım. Mlle Blanche belki tanımıyor bile beni. Ne gelir elimden?

Gelgelelim, itiraz etmenin bir şeye yaradığı yoktu. Söylediğimi anlamıyordu. Büyükanneden söz etmeye koyuldu. Karmakarışık söyledikleri. Hâlâ polise haber vermeyi düşünüyordu.

Birden öfkeleni:

– Bizde, bizde, kısacası Rusya gibi bir yasa devletinde böyle kocakarıları hemen vesayet altına alırlar!

Ansızın ayağa kalktı, odanın içinde bir aşağı bir yukarı doluşmaya başladı. Şimdi sitem eder bir tavır takınmıştı,

– Evet, beyefendi, ya işte böyle, diye ekledi. –Köşede bir

beyefendi varmış da onunla konuşuyordu sanki.– Sizin haberiniz yoktu bundan, değil mi? Öğrenin işte... evet, bizde böyle kocakarıların işini hemen görüverirler, soluk aldırmazlar onlara... Hay aksi şeytan!..

Gene kanepenin üzerine attı kendini. Aradan bir dakika geçtikten sonra ağlamaklı, sık sık soluyarak, Mlle Blanche'nin onunla belki de telgraf yerine büyükanne çıkageldi, mirasa konması artık söz konusu değil diye evlenmek istemediğini anlatmaya koyuluyordu. Konuşmasından, benim bir şeyden haberim olmadığını sandığı belliydi. De-Grie'den söz edecek oldum, kolunu sallayarak susturdu beni.

– Gitti! Neyim var neyim yok, hepsini rehin etmiştim ona. Sipsivri kaldım ortada şimdi! Sizin getirdiğiniz o para... o paradan ne kadar kaldı, bilmiyorum. Belki yedi yüz frank falan vardır... sonra ne olacak, bilmiyorum... bilmiyorum!..

Dehşet içinde, yüksek sesle,

– Otel paranızı nasıl ödeyeceksiniz? dedim. Hem sonra... ne olacak?

Dalgın bakıyordu yüzüme. Söylediğimden bir şey anlamadığı, belki sesimi bile duymadığı belliydi. Polina Aleksandrovna'dan, çocuklardan açtım, çabuk çabuk “evet! evet!” dedi, ama hemen Prens konusuna geçti. Şimdi Mlle Blanche'nin belki de onunla gideceğini söyledi. “O zaman... o zaman.. yemin ederim!... Ne yapabilirim o zaman? Söyleyin, alçaklık değil de nedir bu?”

Sonunda şıpır şıpır yaşlar akmaya başlamıştı gözlerinden.

Bu durumda bir adamın yanında yapabileceğim bir şey yoktu. Oysa yalnız bırakmak da tehlikeliydi onu. Belki bir hal gelirdi başına. Sonunda kurtulabildim ondan. Ama dadıya bildirdim durumu. General'in yanına sık sık girip ne yaptığına bakmasını tembihledim. Ayrıca, oldukça söz anlar bir adama benzeyen o koridorun hizmetçisiyle de konuştum. O da göz kulak olacağına söz verdi.

Odama yeni çıkmıştım ki, Potapıç gelip büyükannenin beni çağırdığını bildirdi. Saat sekizdi. Yaşlı kadın garda bütün parasını verdikten sonra otele döner dönmez beni çağırılmıştı. Odasına gittim. Koltuğunda bitkin bir durumda oturuyordu. Hastaydı galiba. Marfa bir bardak çay getirmişti ona, zorla içirmeye çalışıyordu. Büyükannenin sesi de tavırları da değişmişti. Başını yavaş yavaş öne eğerek,

– Hoş geldin Aleksey İvanoviç oğlum, dedi, gene rahatsız ettiğim için bağışlayın beni. Yaşlıların kusuruna bakılmaz. Bütün paramı verdim anam babam, hemen hemen yüz bin ruble gitti... Dün benimle gelmemekte haklıydın. Şimdi meteliksizim. Artık burada kalmak istemiyorum. Sekiz buçuk treniyle gidiyorum. Senin şu İngilize –Mister Astley mi neydi– adam yolladım. Bir haftalığına üç bin frank borç iste-yeceğim ondan. Söyle kendisine de, aklına kötü bir şey gelmesin, versin parayı. Hâlâ çok zenginim, Aleksey İvanoviç. Üç köyüm, iki konağım var. Başka param da var kuşkusuz. Hepsini yanıma almamıştım. Adamın aklına bir şey gelmesin diye söylüyorum bunu... Ah, işte kendisi! İyi adam sözünün üzerine gelir derler.

Mister Astley, büyükannenin onu çağırdığını öğrenince hemen kalkıp gelmişti. Hiç düşünmeden, uzun boylu da konuşmadan, büyükannenin imzaladığı bir senede karşılık hemen üç bin frangı saydı eline. İşini bitirdikten sonra beklemedi. Selam verip çıktı.

– Şimdi sen de git Aleksey İvanoviç. Bir saat kadar bir zamanım kaldı. Biraz uzanacağımı. Kemiklerim sızlıyor. Hoş gör bu kocakarının bunaklığını. Bundan sonra gençleri düşüncesizliklerinden ötürü suçlamayacağım. Senin zavallı General'i de suçlamak gelmez içimden artık. Ama gene de para vermeyeceğim ona. Yalvarsa yakarsa, gene yok... Çünkü anladığım kadarıyla aptal bir insan. Ne var ki ben, bu bunamış kocakarı da ondan akıllı değilim. Tanrı yaşa başa bak-

mayıp cezalandırır insanı işte böyle! Hadi hoşça kal. Kaldır beni Marfa'cığım!

Daha büyükanneyi yolcu etmem gerekiyordu. Huzursuz bir bekleyiş içindeydim. Hep bir şey olacak diye bekliyordum. Odamda duramıyordum. İkide bir koridora çıkıyordum. Bir ara parka bile gidip geldim. Polina'ya yazdığım mektup açıktı. Yaklaşmakta olan felaket de kesin, kuşkusuz... De-Grie'nin otelden ayrıldığını duymuştum. Hem Polina bana, kendisine arkadaş olabilecek kadar değer vermeseyse bile, uşaklığa kabul ederdi beni belki. Gerekiydim onun için. Biliyordum bunu. Hiç olmazsa işlerini gördürecekti bana. Başka türlü olamazdı!

Trenin kalkış saati yaklaşınca istasyona koştum. Büyükanneyi yerleştirdim. Hep birlikte özel bir aile kompartmanına bindiler. Ayrılırken bana,

– Bu içten ilgine teşekkür ederim yavrum, dedi. Dün kendisine söylediğim şeyleri bir de sen anımsat Praskovya'ya. Bekleyeceğim onu.

Otele döndüm. General'in odasının önünden geçerken dadıyı gördüm. General'in nasıl olduğunu sordum. Kadın mahzun,

– Eh işte efendim, dedi.

Gene de girdim yanına. Ama kapıda şaşkınlıktan donup kaldım. Mlle Blanche'yle General kahkahalarla gülüyorlardı. Veuve Cominges kanepede oturuyordu. General –besselli sevinçten ne söylediğinin farkında değil– saçma sapan şeyler söylüyordu. Sinirli kahkahalarla gülüyordu. Gülerken yüzünü kaplayan bir sürü kırışık arasında gözleri kayboluyordu. Sonra Blanche'nin kendisinden öğrendim: Prensi sepetledikten sonra, General'in ağladığını duyunca onu avutmak istemiş, bir dakika uğramış yanına. Gelgelelim zavallı General bir şeyin farkında değildi. Bu bir dakika içinde kaderinin kesinleştiğini, Blanche'nin ertesi gün sabah ilk trenle

Paris'e gitmek için aralarındaki tüm bağları koparmakta olduğunu bilmiyordu.

Odanın kapısında bir an durduktan sonra, girmekten vazgeçtim. Kimseye görünmeden gerisin geri çıktım. Odamın kapısını açınca yarı karanlıkta, köşedeki pencerenin yanındaki sandalyede oturan birisi ilişti gözüme. Ben girince ayağa kalkmamıştı. Hemen yanına gidip baktım... Birden soluğum kesildi, Polina'ydı bu!

XIV

Bir ığlık atmıştım.

Polina tuhaf bir tavırla,

– Ne oldu? Ne var? diye sordu.

Yüzü bembeyazdı, çok üzgün görünüyordu.

– Ne oldusu var mı? dedim. Siz ha? Siz burada, benim odamda!

– Gelirsem “bütün” gelirim ben. Huyum böyledir. Şimdi göreceksiniz bunu. Mumu yakın.

Yaktım. Polina ayağa kalktı, masanın yanına geldi. Önüme zarfı açık bir mektup bıraktı.

– Okuyun, dedi.

Mektubu elime aldım.

– Bu De-Grie'nin elyazısı! diye haykırdım.

Ellerim titriyordu. Satırlar gözlerimin önünde sallanıyordu. Mektubu tam anımsamıyorum. Ama genel anlamı aklımda. Şöyle yazıyordu De-Grie:

“Mademoiselle, birtakım aksilikler yüzünden hemen ay-

rılmak zorundayım buradan. Her şey açıklığa kavuşunca-ya dek sizinle kesin konuşmaktan kaçındığımı sanırım farkındasınız. Yaşlı akrabanızın (de la vieille dame)¹ gelişi, o anlamsız davranışı bütün kararsızlığımı silip attı içimden. Kendi işlerimin de bozukluğu, bir süre hazla bağlandığım tatlı umutları yasaklıyor bana artık. Olanlar için üzülüyorum. Ama bu davranışında dürüst, kibar bir insana yakışmayan bir şey bulamayacağınızı umarım. Üvey babanıza borç verdiğim bütün paramı kaybetmiş durumdayım. Bu yüzden, yapmak zorunda olduğum şeyi yapıyorum: Petersburg'daki ahbablarıma, bana rehin edilen malların hemen satılması işiyle ilgilenmelerini bildirdim. Öte yandan, düşüncesi kıt üvey babanızın sizin paralarınızı da harcadığını bildiğim için borcundan elli bin frank iniyor, rehindeki mallarının bu kadarını ona geri veriyorum. Böylece siz de mahkeme yoluyla ondan hakkınızı alabilirsiniz. Umarım bu koşullar altında davranışım sizin yararınıza olacaktır mademoiselle. Gene umarım, dürüst, soylu her insan benim gibi davranırdı. Sizi ömrümün sonuna dek unutmayacağıma inanın.”

Polina'ya döndüm, öfkeli,

– Belliydi zaten, dedim, daha ne beklenebilirdi böyle bir insandan!

Polina görünüşte sakin, ama titrek bir sesle,

– Benim bir şey beklediğim yoktu ondan, diye karşılık verdi. Çoktan kararımı vermiştim. Nasıl bir insan olduğunu anlamıştım. Yalvaracağım.... ısrar edeceğim sanıyordu... (Polina bir an sustu, dudaklarını ısırırdı.) Bile bile bir kat daha kaba davranmaya başlamıştım ona. Nasıl bir tepki göstereceğini merak ediyordum. Büyükkannenin ölüm haberi gelseydi şu budalanın (üvey babamın) ona olan borcunu yüzüne çarpacak, sonra da kovacaktım onu! Çoktan be-

1 Bunak kocakarı – Fr.

ri nefret ediyordum ondan. Ah, eskiden hiç böyle değildi, hiç, hiç... oysa şimdi... Ah, onun o iğrenç yüzüne bu elli bin frangı çarpabilseydim başka bir şey istemezdim.. tükürebilseydim yüzüne.

– Peki, elli bin franklık rehin kâğıdı General’de mi şimdi? Alıp geri verin onu De-Grie’ye.

– Ah, aynı şey değil ki ama! Aynı şey değil ki!..

– Evet, haklısınız, aynı şey değil. Şimdi ne yapabilir General? Ya büyükanne?

Birden yükseltmiştim sesimi. Polina dalgın, sabırsız baktı yüzüme. Canı sıkkın,

– Ne olmuş büyükanneye? diye mırıldandı. Onun yanına gidemem ben...

Sinirli bir sesle ekledi:

– Hiç kimseden özür dileyemem.

– Elden ne gelir! diye haykırdım. Nasıl oldu sevebildiniz şu De-Grie’yi, anlayamadım! Alçağın biridir! Alçağın! İster misiniz, düelloda geberteyim onu? Şimdi nerede o?

– Frankfrut’ta, üç günden beri orada.

Budalaca bir heyecanla,

– Söyleyin, yarın ilk trenle gideyim oraya, dedim.

Güldü.

– Ya, önce elli bin frangı getirin, ondan sonra, derse? Hem düello da nereden çıktı?.. Ne saçma bir düşünce bu!

Dişlerimi gıcırdatarak, kendi kendime,

– Peki ama nerede bulabiliriz bu elli bin frangı? diye mırıldandım.

Sanki hemen oralarda bir yerdeydi para. O anda tuhaf bir şey geldi aklıma, Polina’ya döndüm.

– Bakın, dedim, Mister Astley...

Polina’nın gözleri parladı. Yüzüme dik dik bakarak acı acı gülümsedi.

– “Seni” bırakıp o İngilize gitmemi istiyorsun demek!

İlk kez “sen” diyordu bana.

O anda heyecandan başı dönüyor olmalıydı. Dizlerinin bağı çözülmüş gibi kanepeye çöktü.

Yıldırım çarpmıştı beni sanki. Kıpırdamadan ayakta duruyordum. Gözlerime, kulaklarıma inanamıyordum! Polina seviyordu beni demek! Mister Astley’e gitmemiş, bana gelmişti! O, Polina, otel odama girmiş, herkesin gözünde küçük düşmeyi umursamamıştı bile. Bense hâlâ aptal aptal duruyor, anlamıyordum!

Birden çılgın bir düşünce geldi aklıma.

– Polina! Bir saat izin ver bana! Bir saat bekle burada... hemen döneceğim! Bu... yapmalıyız bunu! Göreceksin! Bekle beni, burada, bekle!

Polina’nın şaşkın, soru dolu bakışına karşılık vermeden koşarak çıktım. Arkamdan seslendi. Bir şey söylemek istedi ama, dönmedim.

Evet, kimi zaman insan en olmayacak, çılgın bir düşünceye öylesine kapılır ki, sonunda olağan görmeye başlar onu... Dahası var: Bu düşünce güçlü bir tutkuyla birleşirse kaderde olan, kaçınılmaz, gerekli bir şey olurverir insanın gözünde! Belki de önsezinin bir etkisi, iradenin olağanüstü bir zorlaması, kişinin hayallerle kendi kendini zehirlemesi ya da bunlara benzer bir şey vardır bunda... Ne olduğunu bilmiyorum. Ama o akşam (ömrümce unutmayacağımı o akşamı) çok tuhaf bir şey oldu. Gerçi matematik doğruluyor bunu, ama ne olursa olsun, hâlâ tuhaflığını yitirmemiştir benim için... Bu inanç öylesine sağlam nasıl yerleşmişti içime, hem tâ eskiden beri... Bir kez daha söylüyorum, bunu günlük olaylar arasında rastlantıyla oluvermiş bir olay değil, bir daha gerçekleşmeyecek bir mucize olarak görüyorum!

Saat onu çeyrek geçiyordu. Salona umutla girdim. Aynı zamanda, o güne dek tatmadığımı büyük bir heyecan vardı içimde. Salon, sabahki kadar olmasa bile, hayli kalabalıktı.

Saat ondan sonra rulet masalarının başında yalnızca gerçek, gözü dönmüş kumarbazlar kalır. Böyleleri için içmelerde yalnız rulet vardır. Başka bir şey görmez gözleri. Zaten sırf rulet oynamak için gelirler içmelere. Çevrelerinde ne olup bitiyor, ilgilenmezler bile. Sezon boyunca sabahtan gece geç saatlere dek oynarlar. Serbest olsa sabaha dek oynamaya bile hazırdılar. Saat on iki olunca, rulet masası kapanacağı için canları sikkın, dağılırlar. Saat on iki olmak üzereyken baş krupiye “Les trois derniers coups, messieurs!”² diye bildirdiği zaman, ceplerindeki bütün parayı bu üç elde oynamak isterler. En çok da o zaman kaybederler kuşkusuz. Daha önce büyükannenin oynadığı masaya gittim. Pek kalabalık değildi. Ayakta bir yer buldum kendime. Tam önümde, yeşil çuhada “Passe” yazıyordu.

“Passe” on dokuzdan otuz altıya kadar olan sayıları kapsar. Birden on sekize kadar olan sayıların adı “Manque”dir. Ama bana neydi bunlardan? Hesap falan ettiğim yoktu. Bir önceki el hangi sayının kazandığını bile dinlemiyordum. Oysa hemen hemen bütün oyuncular buna çok dikkat ederler. Yirmi altınımı çıkarıp önümdeki “passe”ye bıraktım. Krupiyenin sesi duyuldu:

– Vingt deux!³

Kazanmıştım, gene bütün paramı koydum, gene kazandım. Krupiye,

– Trente et un!⁴ diye bağırdı.

Bir anda seksen altınım olmuştu! Seksenini de orta on ikinin üzerine koydum (kazanırsa üç katını verir burası, ama üçte birdir kazanma şansı)... Yuvarlak dönmeye başladı, yirmi dört kazandı. Ellişer altınlık üç rulo, ayrıca on altın verdiler bana. Öncekilerle birlikte iki yüz altınım olmuştu.

2 Son üç oyun, baylar! – Fr.

3 Yirmi iki – Fr.

4 Otuz bir – Fr.

Kendimde değildim. Önümdeki paranın tümünü kırmızıya sürdürdüm... sonra birden ayıldım! O akşam oyun boyunca bir kez korktum, elim ayağım titredi. Bir an, bu paramı kaybetmenin benim için ne demek olduğunu düşündüm! Hayatımı masanın üzerine koymuştum!

Krupiyenin sesi cınladı kulağımda:

– Rouge!⁵

Derin bir soluk aldım. Bedenimi bir ateş kapladı sanki. Banknot olarak ödediler parayı. Hepsi dört bin florinle seksen altındı galiba! (Henüz hesap edebiliyordum.)

Aklımda kaldığına göre, sonra gene orta on ikiye iki bin florin oynayıp kaybettim. Altınların hepsini birden oynadım, o da gitti. Hırısından kuduracak gibi olmuştum. Son kalan iki bin florinimi kaptığım gibi gelişigüzel ilk on ikiye attım. Kısa bir bekleyişten sonra –Madame Blanchard Paris’te balondan atlayıp yere doğru inerken böyle bir bekleyiş içinde olmalıydı– krupiyenin sesi duyuldu:

– Quatre!⁶

Altı bin florinim olmuştu. Zafer kazanmış bir komutan gibi bakıyordum çevreme. Hiçbir şeyden korkmuyordum artık. Dört bin florini siyaha attım. Arkamdan on kişi birden siyaha saldırdı. Krupiyeler bakıştılar, alçak sesle birşeyler konuştular. Masa başındaki herkes fiskos ediyor, bekliyordu.

Siyah kazandı. Ondan sonra ne hesabı, ne de koyduğum parayı biliyorum. Yalnız bir düş gibi, on altı bin florin kazandığımı anımsıyorum. Bir anda üç şanssız elde bunun on iki binini kaybettim. Sonra geri kalan dört bini “passe”ye koydum (ama bu kez korku falan yoktu içimde. Düşünmeden, robot gibi bekliyordum)... gene kazandım. Arkasından üç el peşpeşe kazandım. Binliklerle oynadığımı anımsıyorum, o

5 Kırmızı – Fr.

6 Dört – Fr.

kadar. Bir de şunu: Durmadan para koyduğum orta on iki, yani on ikiden yirmi dörde kadar olan sayıların daha çok çıktığını fark etmiştim. Düzenli bir kazanışı vardı bu sayıların. Üç dört kez arka arkaya kazandıktan sonra iki el çıkmıyor, sonra dört el gene kazanıyorlardı. Bazan uzun süre öyle gider. Kalem elde, durmadan hesap tutarak oynayan oyuncularını da bu şaşırtır işte. Kaderin garip cilvelerinden biri!

Sanırım yarım saattir oynuyordum. Birden baş krupiyeye geldi yanıma. Otuz bin florin kazandığımı, kasa bir günde bundan daha çok ödeme yapamayacağı için ruleti ertesi sabaha dek kapayacaklarını söyledi. Altınları ceplerime doldurdum. Banknotları da alıp öteki salona, başka bir rulet masasının başına geçtim. Büyük bir kalabalık da arkamdan geliyordu. Hemen bir yer açtılar bana. Gene saymadan, rastgele oynamaya başladım. Beni koruyan neydi, bilmiyorum.

Arada bir bazı hesapların kafamdan gelip geçtiği oluyordu. Birtakım sayılara bağlanıyor, sonra onları bırakıp başka sayılara oynuyordum. Son derece dalgındım sanırım. Anımsıyorum, krupiyeler birkaç kez düzelttiler oyunumu. Korkunç yanlışlıklar yapıyordum. Şakaklarım terden sırılsıklam olmuştu. Ellerim titriyordu. Birkaç Lehli yardım etmek için yanıma sokulacak oldu. Ama bir şey duyduğum yoktu. Şansım sürüyordu! Birden çevremde yüksek sesle konuşmaya, gülmeye başladılar. “Bravo, bravo!” diye bağıryorlardı. Alkışlayanlar bile vardı. Burada da otuz bin florin kazandım. O bankı da devrisi sabaha dek kapadılar.

Sağımdan birisi,

– Gidin, gidin buradan, diye fısıldıyordu kulağıma.

Frankfurtlu bir Yahudiydi bu. Yanımdan hiç ayrılmıyordu. Yanılmıyorsam yardım da ediyordu bana. Sol kulağımın dibinde başka bir ses,

– Allahaşkınıza gidin, dedi.

Yan gözle baktım. Oldukça sade giyimli, yirmi beş otuz yaşlarında bir kadındı. Bitkin, son derece renksiz yüzünden bir zamanlar çok güzel olduğu belliydi. O anda banknotları avuç avuç ceplerime dolduruyordum. Masanın üzerinde kalan son altınları topluyordum. Son elli altınlık ruloyu alıp hiç kimseye belli etmeden soluk yüzlü kadının eline sıkıştırdım. Bunu yapmayı o anda ölesiye istemiştim. Anımsıyorum, kadının ince, zayıf parmakları içten minnet duygularını belirtmek isteğiyle kuvvetlice sıktılar elimi. Bütün bunlar bir anda olmuştu.

Paramın hepsini topladıktan sonra hemen “trente et quarante”ye geçtim.

Kibar takımının oyunudur “trente et quarante”. Kâğıtla oynanır. Burada bank bir elde yüz bin taler ödeme yapabilir. Para sürme gene en çok dört bin florindir. Bu oyunu hiç bilmiyordum. Paranın nasıl sürüldüğünden bile haberim yoktu. Yalnızca kırmızıyla siyahı biliyordum. Ben de bu iki renge dadandım. Garda kim var kim yok hepsi masanın başına toplanmıştı. Oyun oynarken bir kez olsun Polina’yı anımsadım mı, bilmiyorum. Kendimi para kazanmak, önümde büyüyen para yığınınını daha da büyütme hırsına kaptırılmışım. Bundan sonsuz bir haz duyuyordum.

Gerçekten de, sanki talih dürtüyordu beni. Tam o sırada bir şey oldu. Aslında oldukça sık görülür oyunda bu. Şans, sözgelimi kırmızıya bağlanır, on hattâ on beş kez peşpeşe kırmızı kazanır. Önceki gün, geçen hafta kırmızının arka arkaya yirmi iki kez kazandığını duymuştum. Rulette bile görülmemiş bir şeydi bu. Herkes şaşıyordu. Böyle durumlarda onuncu elden sonra kırmızıya oynamaya hiç kimse cesaret edemez kuşkusuz. Ama deneyimli oyuncular kırmızının karşıtı olan siyaha da oynamazlar o zaman. Deneyimli oyuncu “rastlantının bu cilvesinin” ne anlama geldiğini bilir. Sözgelimi, kırmızının on altı el kazanmasından sonra on yedinci elde yüzde yüz si-

yahı kazanacak gibi gelir insana. Buna aldanan acemi oyuncular hemen siyaha atılırlar. Her zaman sürdükleri paranın iki üç katını koyarlar, kuşkusuz müthiş kaybederler.

Ama ben tuhaf bir inatla, kırmızının peşpeşe yedi el kazandığını göre göre onu bırakmıyordum. Bunda yarı yarıya gururumun etkisi olduğundan kuşku yok. Seyircileri tehlikeye çılgınca kafa tutmakla şaşırtmak istiyordum. Hem de –ah ne tuhaf bir duyguydu o!– anımsıyorum, gururum tehlikenin üzerine üzerine gitmeye zorluyordu beni. Belki de insan ruhu bunca duyguyu tattıktan sonra, doymuyor, iyice coşup, bitkin düşene dek daha güçlü, daha yoğun duygu istiyor. İnanın bir elde elli bin florin sürmeye izin olsa, sürerdim. Çevremden yüksek sesle bu yaptığının delilik olduğunu, kırmızının on dört eldir peşpeşe çıktığını söylüyorlardı.

Kulağımın dibinde bir ses duydum:

– Monsieur a gagné déjà cent mille florins.⁷

Birden kendime geldim. Nasıl? Bir gecede yüz bin florin kazanmıştım demek! Daha çoğunu ne yapacaktım? Önümdeki banknotları ceplerime saymadan, gelişigüzel doldurdum. Altınların, ruloların hepsini alıp çabuk adımlarla kapıya yürüdüm. Salonlardan geçerken herkes tıka basa dolu ceplerime, altınların ağırlığından sallana sallana yürüyüşüne bakarak gülümsüyordu. Sanırım toplam sekiz on kilo vardı. Birkaç el uzandı bana doğru. Avuç avuç para dağıtıyordum. İki Yahudi kapıda durdurdu beni.

– Çok yüreklisiniz! dediler. Çok gözü peksiniz! Ama yarın sabah erkenden, yataktan kalkar kalkmaz gidin buradan, yoksa bütün paranızı verirsiniz...

Onları dinlediğim yoktu. İki yanında kestane ağaçları olan yol zifiri karanlıktı. Otel dört beş yüz metre ötedeydi. Hırslıdan, hayduttan ömrümde –çocukken bile– korkmamışım. Şimdi de düşünmüyordum böyle bir şeyi. Aslını so-

7 Mösyo yüz bin florin kazandı – Fr.

rarsanız, otele doğru yürürken ne düşündüğümü anımsamıyorum. Düşünce diye bir şey yoktu kafamın içinde. Yalnızca müthiş bir haz hissediyordum, o kadar. Bu başarı hazzı mıydı, zafer ya da büyüklük hazzı mıydı, bilmiyorum. Arada bir Polina geliyordu gözümün önüne. Ona gittiğimi, biraz sonra onun yanında olacağımı, olanları anlatacağımı, kazandığım paraları göstereceğimi düşünüyordum... Ama onun bana demin anlattıklarını, gara niçin gittiğimi, topu topu bir buçuk saat önceki bütün o duygularımı yepyeni bir yaşama başlayacağımız için çok uzaklarda kalmış, geçmiş, bir daha sözünü etmeyeceğimiz, anımsamayacağımız şeyler olarak bulanık anımsıyordum. Tam yolun sonuna gelmiştim ki, birden korkuyla ürperdim: “Ya şimdi öldürür de soyarlarsa beni?” Her adımda bir kat daha büyüyordu korkum. Koşmaya başlamıştım. Yolun bitiminde ıslıl ıslıl otelimizi görünce rahat bir soluk aldım!

Basamakları üçer beşer atlayarak odamın bulunduğu kata çıktım. Heyecanla açtım kapıyı... Polina oradaydı. Kollarını kavuşturmuş, yanan mumun önünde, kanepede oturuyordu. Şaşkınlıkla baktı yüzüme. Hiç kuşku yok, o anda oldukça tuhaf bir görünüşüm vardı. Geçip karşısında durdum, paraları önündeki masanın üzerine yığmaya başladım.

XV

Bugünkü gibi aklımda, gözlerini kırpmadan bakıyordu yüzüme. Ama hiç kıpırdamıyor, oturuşunu bozmuyordu.

Son desteyi de masanın üzerine attıktan sonra,
– İki yüz bin frank kazandım! diye haykırdım.

Altınlarla bankotlar yığını masanın üstünü kaplamıştı. Gözlerimi paralardan ayıramıyordum. Polina'yı unuttuğum anlar oluyordu. Kâh banknotları deste deste sıralıyordum, kâh altınları bir araya topluyordum, kâh paraları bırakıp odanın içinde çabuk adımlarla bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başlıyordum, düşüncelere dalıyor, sonra birden gene masaya yaklaşıyor, paraları saymaya koyuluyordum. Bir ara birden kendime gelmiş gibi kapıya koştum. Anahtarı iki kez çevirip kilitledim kapıyı. Sonra küçük valizimin önünde düşünceye daldım.

Birden Polina'ya döndüm. O anda anımsamıştım onu sanki.

– Yarına kadar şu valizde mi saklasak paraları? dedim.

Polina hâlâ kıpırdamadan oturuyordu kanepede. Gözlerini benden ayırmıyordu. Tuhaf bir anlatım vardı yüzünde. Hoşuma gitmemişti bu! Bunun nefret olduğunu söylesem sanırım yalan olmaz.

Hemen yanına gittim.

– Polina, alın yirmi beş bin florin size... elli bin frank eder bu. Daha bile çok. Alın, yüzüne fırlatın onun...

Susuyordu.

– İsterseniz yarın sabah erkenden götürürüm ona bu parayı. Olur mu?

Birden gülümsedi. Uzun sürdü gülümsemesi.

Şaşkınlık içinde, üzgün bakıyordum yüzüne. Bu gülümsemesi ona olan aşkımdan söz ettiğim zamanlardaki alaylı gülümsemesine çok benziyordu. Sonunda kesti gülümsemeyi, yüzünü astı. Kaşlarının altından sert sert baktı bana. Küçümser bir tavırla,

– Sizin paranızı almam, dedi.

– Nasıl? Ne demek istiyorsunuz? diye haykırdım. Peki ama niçin, Polina?

– Karşılıksız hiç kimsenin parasını alamam!

– Dost olarak vermek istiyorum size bunu. Hayatımı önüne koyuyorum.

Bakışıyla beni paramparça etmek istiyormuş gibi dik dik baktı gözlerimin içine. Neden sonra, gülümseyerek,

– Çok veriyorsunuz, dedi, De-Grie'nin metresi elli bin frank etmez.

Canım sıkkın,

– Polina, diye haykırdım, nasıl konuşuyorsunuz öyle! De-Grie değilim ben!

– Nefret ediyorum sizden! Evet... evet!.. De-Grie'den çok sizden nefret ediyorum!

Gözleri öfkeyle parlıyordu. Ellerini yüzüne kapadı. Hıçkırık hıçkırık ağlamaya başladı. Yanına koştum.

Ben gardayken birşeyler olduğunu anlamıştım. Akli başında değildi sanki. Hıçkırıklar arasından,

– Bırak beni! diyordu. İstiyor musun? İstiyor musun? De-Grie gibi elli bin franka...

Kucakladım onu. Ellerini ayaklarını öpmeye başladım. Önünde yere diz çöktüm.

Hıçkırıkları yavaş yavaş dindi. Ellerini omuzlarıma koyup uzun uzun baktı yüzüme. Yüzümden bir şeyi okumak istiyordu sanki. Dinliyordu beni, ama söylediğimi anlamadığı belliydi. Bir endişe, derin bir düşünce vardı yüzünde. Korkuyordum, aklını yitirmek üzereymiş gibi geliyordu bana. Birden kendine çekiyordu beni. Güven dolu bir gülümseme beliriyordu dudaklarında. Sonra ansızın itiyordu, o karamsar dalgınlığı kaplıyordu yüzünü gene. Dik dik gözlerimin içine bakmaya başlıyordu.

Birden kollarını boynuma doladı.

– Seviyorsun beni değil mi, seviyorsun? dedi. Öyle ya... benim için baronla düello edecektin!

Çok hoş, gülünç bir şeyi o anda anımsamış gibi birden kahkahayla gülmeye başladı. Hem ağlıyor, hem gülüyordu. Ne yapabilirdim? Ben de kendimde değildim ki! Anımsıyorum, birşeyler anlatmaya başladı bana. Ama neden söz ettiğini anlayamıyordum. Sayıklıyordu sanki. Bir şeyi bana anlatmak için sabırsızlanıyordu Konuşması arada tuhaf bir kahkahayla –korkutmaya başlamıştı beni bu kahkaha– kesiliyordu.

– Evet, evet dostumsun sen benim, sevgili dostum! diyor-du. Sırdaşım!

Ellerini gene omuzlarıma koydu, gözlerimin içine uzun uzun baktı.

– Seviyorsun... seviyorsun beni... hep sevecek misin?

Gözlerimi ayırmıyordum ondan. Böylesine içten, böylesine sevgi dolu hiç görmemiştim onu. Kuşkusuz, kendinde

değildi. Sayıklıyordu, çünkü... yüzüne tuhaf tuhaf baktığımı görünce birden kurnazca gülümsemeye başladı. Durup dururken Mister Astley'den söz etmeye başladı.

Aslında, sık (özellikle biraz önce, bana bir şeyi açıklamak için kendini zorlarken) söz ediyordu Mister Astley'den. Ne var ki ne dediğini tam anlayamıyordum. Onunla alay bile ediyordu galiba. İngilizin onu beklediğini, belki de şimdi pencerenin dibinde dikildiğini yineliyordu ikide bir. "Evet, evet, yüzde yüz pencerenin dibindedir şimdi. Aç da bak istersen, oradadır, orada!" Pencereye doğru itiyordu beni. Gidecek gibi yaptığımda da kahkahayı basıyordu. Duruyordum, boynuma sarılıyordu.

Arada bir telaşlanıyordu:

– Gidecek miyiz? Yarın gidiyoruz, değil mi? Şey... (bir an düşündü) ne dersin, büyükanneye yetişir miyiz? Ben-ce Berlin'de yetişiriz ona. Ne dersin, bizi karşısında görünce sevinecek mi? Ya Mister Astley?... Şlangenberg'den aşağı atmaz kendini o, değil mi? (Kahkahayla gülmeye başladı.) Bak ne diyeceğim sana: Önümüzdeki yaz nereye gidecek, biliyor musun? Bilimsel araştırmalar yapmak için kuzey kutbuna... beni de çağırıyor. Ha-ha-ha! Biz Rusların, Avrupahlar olmasa elimizden bir şeyin gelmeyeceğini söylüyor... Ama temiz yüreklidir! Biliyor musun, "General'i" hoş görüyor. Blanche'nin... tutkunun, aman canım, şey işte... (Ne söyleyeceğini şaşırmişti.) Acıyorum zavallılara, büyükanneye de... Beni dinle, De-Grie'yi öldürmek kim, sen kim? Sahi öldürebileceğini mi sanıyorsun onu? Ah aptal! Seni De-Grie'yle karşı karşıya getireceğimi nasıl düşünebiliyorsun? (Birden gülümsedi.) Baronu bile öldüremezsın sen. Ah, o gün ne gülünçtün. Oturduğum yerden sana bakıyordum. Seni yanlarına yollarken gitmemeni ne çok istiyordum. (Kahkahayla gülmeye başlamıştı.) Nasıl gülüyordum arkandan, nasıl gülüyordum!..

Birden gene boynuma sarıldı, öptü beni, yanağını içtenlikle yanağıma dayadı. Artık ne bir şey düşünebiliyordum, ne de duyuyordum. Başım dönüyordu...

Kendime geldiğimde, yanılmıyorsam sabahın yedisiydi. Güneş odamın içine dolmuştu. Polina yanı başımda oturuyor, olanları anımsamaya çalışıyormuş gibi tuhaf tuhaf çevresine bakınıyordu. O da yeni uyanmıştı. Masanın üzerindeki paralardan ayıramıyordu gözlerini. Başımı tartamıyordum, şakaklarım zonkluyordu. Polina'nın elini tutacak oldum, birden itti beni, kanepeden indi. Kasvetli bir hava vardı dışarıda. Gün doğmadan önce yağmur yağmıştı. Gidip pencereyi açtı, dirseklerini pencerenin pervazına dayayarak dışarı uzandı. Üç dakika kadar öyle durdu. Söylediklerimi dinlemiyor, dönüp bana bakmıyordu. Birden dehşete kapılmıştım: Şimdi ne olacaktı, sonu nereye varacaktı bunun? Polina biraz sonra çekildi pencereden, sonsuz bir nefretle yüzüme bakarak masanın yanına geldi. Öfkeden dudakları titriyordu.

– Ver artık elli bin frangımı, dedi.

– Polina, gene mi, gene mi? diye haykırdım.

– Vaz mı geçtin yoksa? Ha-ha-ha! Belki de acıyorsundur elli bin franga?

Gece sayıp ayırdığım yirmi beş bin florin masanın üzerinde duruyordu. Alıp ona uzattım.

Polina, para elinde, nefretle,

– Benim, değil mi hepsi? diye sordu. Benim oldu artık hepsi.

– Evet, dedim, senindi zaten.

– Al elli bin frangımı!

Birden bana doğru fırlatmıştı parayı. Deste hızla yüzüme çarpıp yere düştü. Koşarak çıktı odadan.

Gerçi bir anda gelip geçen deliliklere aklım ermez benim, ama koşarak çıkarken Polina'nın aklının başında olmadığı kesindi. Bunu biliyorum. Aradan bir ay geçmiş olmasına

karşın hâlâ hasta zaten. Peki ama bu durumun, özellikle bu davranışının nedeni neydi? Gururunun incinmesi mi? Yoksa odama gelmeyi bile göze almaktan duyduğu üzüntü mü? Eriştiğim mutluluğu şuna buna anlatarak övüneceğimi; De-Grie gibi benim de elli bin frank verip onu başımdan savaçığımı mı sandı? Davranışlarımda onun böyle düşünmesine yol açacak bir yan olmadığını biliyorum. Daha çok onun gururuna aşırı düşkünlüğüydü neden bence. Kesin bir şey bilmiyordu ama, gururu bana inanmamasını, hakaret etmesini söylüyordu ona. De-Grie'yi bulamadığı için hıncını benden aldı. Oysa belki hiç de suçlu değildim. Bunların tümü sayıklamaydı elbette. Aklının başında olmadığını da biliyordum. Ama hiç önemsememiştim bunu... Belki de bağışlamaz şimdi beni bunun için. Evet, ama şimdi; ya da o zaman, o zaman? De-Grie'nin mektubu elinde, odama gelirken o kadar mı kendinde değildi, ne yaptığını bilmiyordu? Sanırım biliyordu.

Paraları aceleyle yorganın altına koydum. Polina'dan on dakika sonra çıktım. Odasına gittiğinden kuşku yoktu. Sessizce gidip dadıya küçük hanımın nasıl olduğunu sorduktum. Merdivenlerde karşılaştım dadıyla. O da Polina'nın nerede olduğunu sormaya bana geliyordu. Şaşırmışım.

– Demin, dedim, on dakika önce çıktı odamdan, nereye gitmiş olabilir?

Dadı sitemle yukarıdan aşağı süzdü beni.

Bu arada olayı otelde duymayan kalmamıştı. Kapıcı odasında, kâtibin bölmesinde “fraulein”in¹ sabah altıda şakır şakır yağmurun altında otelden koşarak çıktığı, Hotel d'Angleterre'ye doğru gittiği konuşuluyordu. Garsonların konuşmalarından, imalarından Polina'nın geceyi odamda geçirdiğini bildiklerini anlamıştım. Daha doğrusu, General'in ailesi dillerdeydi: General'in dün aklını kaybettiği, hüngür

1 Küçük hanım, kız – Alm.

hüngür ağladığı söyleniyordu. Büyükkannenin, General'in annesi olduğunu, oğlunun Mlle de Cominges'le evlenmesine engel olmak, sözünü dinletemezse onu mirasından yoksun bırakmak için Rusya'dan kalkıp buraya geldiğini, General'e sözünü geçiremediği için de rulete bütün parasını bilerek verdiğini söylüyorlardı. Kâtip başını öfkeyle sallayarak "Di-se Russen!"² diye yineleyip duruyordu. Bazıları gülüyordu. Baş garson hesabı yapıyordu. Geceki büyük başarımı duymayan kalmamıştı. Önce Karl –bizim kata bakan garson– kutlamıştı beni. Ama onlarla ilgilenecek durumum yoktu. D'Ang-leterre Oteli'ne koştum.

Henüz erkendi. Mister Astley hiç kimseyle görüşmek istemiyordu. Gelenin ben olduğumu öğrenince koridora çıktı. Bir şey söylemeden, donuk bakışını gözlerimin içine dikerek karşımda durdu. Ne söyleyeceğimi beklemeye başladı. Polina'yı sordum.

Mister Astley bakışını gözlerimin içinden ayırmadan,

– Hasta, diye karşılık verdi.

– Gerçekten yanınızda mı?

– Elbette.

– Öyleyse... yanınızda mı alıkoymak niyetindesiniz onu?

– Evet.

– Mister Astley, rezalet olur bu. Yapamazsınız bunu. Hem çok hasta Polina, belki farkında değilsiniz.

– Olmaz olur muyum. Hasta olduğunu ben de söylemiş-tim size. Hasta olmasaydı geceyi odanızda geçirir miydi?

– Nasıl? Biliyorsunuz bunu demek?

– Biliyorum. Dün buraya geliyordu. Bir hanım akraba-mın yanına götürecektim onu. Hasta olduğu için yanılıp si-ze gelmiş.

– Düşünün bir kere!.. Kutlarım sizi Mister Astley! Aklıma gelmişken sorayım, bu geceyi bizim pencerenin altında mı

geçirdiniz? Miss Polina ikide bir beni pencereyi açıp, orada olup olmadığınızı bakmam için zorluyordu da... Sonra kahkahalarla gülüyordu.

– Sahi mi? Hayır, pencerenin dibinde değildim, ama koridorda bir aşağı bir yukarı dolaşıyordum. Bekliyordum.

– Bir doktora göstermeliyiz onu, Mister Astley.

– Doktor çağırdım. Ölürse bunun hesabını soracağım size. Şaşırmıştım. “Ne diyorsunuz Mister Astley?” diye geçirdim içimden.

– Dün akşam iki yüz bin taler kazandığınız doğru mu?

– Hepsi yüz bin florin.

– Gördünüz mü ya! Hemen bugün Paris’e gidin öyleyse.

– Neden?

Mister Astley kitaptan okuyormuş gibi bir sesle açıkladı:

– Cepleri para görünce bütün Ruslar soluğu Paris’te alırlar da...

– Bu mevsimde ne işim var Paris’te? Onu seviyorum Mister Astley! Siz de biliyorsunuz bunu.

– Acaba? Oysa ben hiç de öyle sanmıyorum. Hem burada kalırsanız bütün paranızı rulete verirsiniz, sonra Paris’e gidecek paranız kalmaz. Hadi yolunuz açık olsun, bugün Paris’e gideceğinizden kuşku yok.

– Pekâlâ, hoşça kalın. Ama Paris’e falan gitmeyeceğim. Bizimkilerin durumunu düşünün Mister Astley. Kısacası, General... şimdi de Miss Polina’nın bu yaptığı... kente yayılır hemen bunlar.

– Elbette yayılır. Hem sanırım General’in bunu umursadığı da yok zaten. Sonra, Miss Polina canının istediği yerde yaşamak hakkına sahiptir. Böyle bir ailenin artık var olmadığı söylenebilir.

Hem yürüyor, hem içimden bu İngilizin Paris’e gideceğinden böylesine emin olmasıyla alay ediyordum. “Mlle Polina ölürse beni düelloya çağıracaktı... diye düşünüyordum,

işe bak!” Yemin ederim Polina’ya acıyordum, ama çok tuhaftır; oyun oynamaya, paraları önüme yığmaya başladığım andan sonra aşkım ikinci plana itilmişti sanki. Şimdi söylüyorum bunu kuşkusuz. O zaman bir şeyin farkında değildim. Gerçekten bir kumarbaz mıyım ben? Gerçekten... Polina’ya karşı öylesine tuhaf bir sevgim mi vardı? Hayır, hayır, hâlâ seviyorum onu, Tanrı biliyor! Mister Astley’in yanından ayrıлып bizim otele doğru yürürken içtenlikle suçluyordum kendimi. Acı çekiyordum. Ama.. ama o sırada çok tuhaf, anlamsız bir olay geçti başımdan.

Aceleyle General’in yanına gidiyordum, dairesine yaklaşmıştım ki, birden bir kapı açıldı, birisi sesledi bana. Madame veuve Cominges’di bu. Mlle Blanche’nin isteği üzerine çağırıyordu beni. Mlle Blanche’nin dairesine girdim.

İki odalı, küçük bir daireydi bu. Yatak odasından Mlle Blanche’nin kahkahası duyuluyordu. Yeni uyanmıştı.

– A, c’est lui!! Viens donc, bête! Que tu as gagné une montagne d’or et d’arpent,³ doğru mu? J’aimerais mieux l’or.⁴

Gülümseyerek:

– Kazandım, dedim.

– Ne kadar?

– Yüz bin florin.

– Bibi, comme tu es bête.⁵ Girsene içeri, duymuyorum söylediklerini. Nous ferons bombance, n’est-ce pas?⁶

Odasına girdim. Blanche pembe, atlas yorganının altında dönüp duruyordu. Dipdiri, insanın ancak düşte görebileceği kadar göz kamaştırıcı omuzları yorganın dışındaydı. Esmer tenine pek giden beyaz dantelli, patiska geceliği göğüslerini yarım yamalak örtüyordu.

3 A, kim gelmiş! Gel bakalım küçük budala! Altın ve gümüşten bir dağ kazanmışsın... – Fr.

4 Ben altını yeğlerim – Fr.

5 Ne aptalsın – Fr.

6 Para yiyeceğiz, değil mi? – Fr.

Beni görünce kahkahayla gülmeye başladı.

– Mon fils, as-tu du coeur?⁷ diye haykırdı.

Gülüşü neşeli, hattâ bazen içtendi.

Corneille'den bir tümceyle,

– Tout autre...⁸ diye başladım.

Ama Blanche kesti sözümü:

– Bak, vois-tu,⁹ önce çoraplarımı bul, giyinmeme yardım et, sonra... Si tu n'est pas trop bête, je te prends à Paris.¹⁰ Haberin var mı, gidiyorum.

– Hemen mi?

– Yarım saat sonra.

Gerçekten de bütün eşyası toplanmıştı. Valizleri, şusu-busu hazırdu. Kahvesi çoktan gelmiş, onu bekliyordu.

– Eh, bien,¹¹ istiyorsan tu verras Paris.¹² Dis donc qu'est-ce que c'est qu'un outchitel.¹³ Tu étais bien bête, quand tu étais outchitel.¹⁴ Çoraplarım nerede? Hadi giydirsene çoraplarımı!

Gerçekten de o güzel, küçücük, biçimli, esmer ayağını uzattı bana. Gülümsedim, ipek çorabını giydirmeye başladım. Mlle Blanche yatağında oturuyor, durmadan konuşuyordu:

– Eh bien, que feras-tu, si je te prends avec?¹⁵ Sonra, je veux cinquante mille francs.¹⁶ Frankfurt'ta verirsin bana parayı. Nous allons à Paris.¹⁷ Orada benimle yaşayacaksın. Et

7 Cesaretin var mı yavrum? – Fr.

8 Babamdan gayrısı.. (Corneille'nin *Le Cid* adlı yapıtından.) – Fr.

9 Görüyor musun – Fr.

10 Uslu olursan Paris'e götürürüm seni – Fr.

11 Pekâlâ – Fr.

12 Paris'i göreceksin – Fr.

13 Söyler misin, ne demektir uçitel? (Rusça öğretmen) – Fr.

14 Uçitelken çok budala bir şeydin – Fr.

15 Pekâlâ, seni götürürsem ne yaparsın? – Fr.

16 Ama elli bin frank isterim – Fr.

17 Paris'e gidiyoruz – Fr.

je te ferai voir des étoiles en plein jour.¹⁸ Ömründe görmediğin güzellikte kadınlar göreceksin. Bak dinle...

– Dursana hele, sana elli bin frank verirsem bana ne kalır?

– Et cent cinquante mille francs,¹⁹ unuttun mu? Hem ayrıca aynı evde iki ay seninle yaşamayı kabul ediyorum. Que sais-je!²⁰ İki ayda bu yüz elli bin frangi yer bitiririz. Görüyorsun ya je suis bonne enfant,²¹ önceden söylüyorum sana, mais tu verras des étoiles.²²

– Nasıl, hepsini iki ayda mı yiyeceğiz?

– Ne o, korktun mu? Ah, vil esclave!²³ Bir ay böyle yaşamının senin ömrüne bedel olduğunu biliyor musun? Yalnızca bir aycık... et après le déluge!²⁴ Mais tu ne peux comprendre, va!²⁵ Defol, defol, değmezsin buna! Ay, que fais tu?²⁶

O sırada öteki ayağına giydirdiyordum çorabını. Dayanamamış, ayağını öpmüştüm. Birden çekti ayağını, sivri ucuyla yüzüme yüzüme vurmaya başladı. Sonunda kapı dışarı etti beni. Arkamdan,

– Eh bien, mon outchitel, je t'attends, si tu veux,²⁷ on beş dakika sonra gidiyorum! diye seslendi.

Odama döndüğümde sersem gibiydim. Elden ne gelir, Mlle Polina'nın parayı yüzüme fırlatmasında, Mister Astley'i bana yeğlemesinde benim suçum yoktu. Banknotlardan birkaçı hâlâ yerlerdeydi. Topladım onları. Tam o sırada kapı açıldı. Daha önce yüzüme bakmayan otel kâtibi girdi içeri,

18 Başını döndüreceğim! – Fr.

19 Ya yüz elli bin frank.. – Fr.

20 Ne bileyim ben – Fr.

21 Ben iyi bir çocuğum – Fr.

22 Ama başın dönecek – Fr.

23 Seni alçak köle seni! – Fr.

24 Sonra da tufan – Fr.

25 Ama sen bunu anlayamazsın, hadi! – Fr.

26 Ne yapıyorsun? – Fr.

27 Eh, uçtelim, istersen beklerim seni – Fr.

alt katta, kont V.'nin yeni boşalttığı güzel daireye geçmek isteyip istemediğimi sordu.

Bir an durup düşündüm.

– Hesabı getirin! diye bağırdım. Hemen gidiyorum, on dakika sonra...

“Paris’eyse Paris’e, diye geçirdim içimden, alın yazım böyleymiş demek!”

Gerçekten de on beş dakika sonra üçümüz –ben, Mlle Blanche et²⁸ Madame veuve Cominges– bir aile kompartmanında oturuyorduk. Mlle Blanche bana bakarak durmadan kahkahalarla gülüyordu. Veuve Cominges de ondan aşağı kalmıyordu. Benim neşeli olduğumu söylemeyeceğim. Yaşamım ikiye bölünüyordu, ama dünden bu yana tehlikeye alışmıştım. Paranın başımı döndürdüğü doğrudu belki de. “Peut-être, je ne demandais pas mieux.”²⁹ Bir zaman için –ama yalnızca bir zaman için– ortam değişikliği iyi olacak diye düşünüyordum. “Bir ay sonra burada olacağım, o zaman... o zaman görüşürüz sizinle Mister Astley!” Evet, şu Blanche salağıyla ben de gülüyordum ama, anımsıyorum, içimde korkunç bir keder vardı.

Bir süre sonra Blanche gülmeyi kesti. Ciddi ciddi sitem etmeye başladı bana:

– Ne var, ne oluyorsun? Amma da salaksın! Hiç akıl yok sende! Elbette, elbette altından girip üstünden çıkacağız iki yüz bin frangının, ama buna karşılık, “mais tu seras heureux, comme un petit roi.”³⁰ Kravatını kendi ellerimle bağlayacağım, Hortense’yle tanıştıracacağım seni. Paramız suyunu çekince gene buraya gelip kasaları soyarsın. Yahudiler ne dediler sana? Önemli olan yürekliliktir, sende de var. Paris’e daha birçok kez para getireceksin bana. “Quant

28 Ve – Fr.

29 Belkiasıl istediğim de buydu zaten – Fr.

30 Küçük bir kral gibi mutlu olacaksın – Fr.

à moi, je veux cinquante mille francs de rente et alors...”³¹

– Ya General? diye sordum.

– Bilirsin onu, her gün bu saatte bana çiçek almaya gider. Bugün bilerek çok nadide bir çiçek getirmesini söyledim. Zavallı gelip bakacak kuş uçmuş kafesten. Göreceksin, arkamızdan gelecek. Ha-ha-ha! Çok sevineceğim buna. Paris’te işime yarayacak. Buradaki borçlarını Mister Astley ödüyor... Paris’e gidişim böyle oldu işte...

31 Bana gelince, elli bin frank kira istiyorum, o zaman... – Fr.

XVI

Paris için ne söyleyeyim? Kuşkusuz çılgınlık, budalalığı yaptığım. Ancak üç dört hafta kaldım orada. Bu süre içinde yüz bin frangımı suyunu çekmişti. Yalnızca yüz bin frank diyorum, çünkü geri kalan yüz bin frangı Mlle Blanche'ye vermiştim: Elli binini Frankfurt'ta nakit olarak; üç gün sonra da Paris'te elli bin franklık bir borç seneti imzalamıştım ona. Bir hafta sonra bu seneti paraya çevirmemi istedi. "Et les cent mille francs, qui nous restent, tu les mangeras avec moi, mon outchitel."¹ Hep uçitel² diyordu bana. Mlle Blanche'den daha bencil, cimri, pinti bir yaratık az bulunur. Ama kendi parası söz konusu olunca böyledir. Benim binliklere gelince, sonra açık açık söylemişti bana: "Paris sosyetesinde kendime bir yer edinmem için gerekliydi bana bu para. Artık amacıma ulaştım, yerim sağlam. Uzun süre kimse kılıma dokunamaz". Zaten o yüz bin frangı hiç görmedim sayılır: Para

1 Geri kalan yüz bin frangı da birlikte yiyeceğiz uçitelim – Fr.

2 Öğretmen – Rusça.

hep onda duruyordu. Her gün açıp baktığı cüzdanımda yüz franktan fazla para hiç olmadı.

Kimi zaman çok saf bir tavırla,

– Parayı ne yapacaksın? diye soruyordu.

İtiraz etmiyordum. Benim paramla kendisine çok güzel bir daire döşedi. Yeni evini bana gezdirirken,

– Görüyorsun ya hesabını bilen, zevk sahibi bir insan azıcık bir parayla neler yapabiliyor.

Oysa azıcık dediği elli bin franktı. Geri kalan elli bin frankla bir kupa arabası ile atlar aldı. Sonra iki balo, daha doğrusu akşam yemeği verdik. Hortense de Lisette de Cléopâtre de – birçok bakımdan önemli, hattâ güzel kadınlardı bunlar– davetliler arasındaydı. Bu iki toplantıda da budalaca bir ev sahibi rolü üstlenmek zorunda kaldım. Sonradan görme, kafasız, cahillikte de hayâsızlıkta da eşi görülmemiş bir takım tüccarları, küçük rütbeli subayları, o beş yazar bozuntusunu, son moda frak giyinmiş, krem rengi eldiven takmış, kurulmakta bizim Petersburg’dakilerini bile yaya bırakacak sözde gazetecileri karşılamak, ağırlamak bana düştü. Benimle alay etmeye bile kalkıştılar. Ben de bol bol şarap içip gittim arka odada yattım. Bütün bu olanlardan tiksiniyordum. Blanche benden söz açılınca şöyle diyordu konuklara: “C’est un outchitel, il a gagné deux cent mille francs.”³ Ben olmasaydım ne yapacağını bilemezdi bu parayı. Sonra gene öğretmenliğe başlayacak. Öğretmen aranan yer bileniniz var mı? Birşeyler yapmalıyız onun için.” Sık sık şarap içmeye başlamıştım. Çünkü çok sıkılıyordu canım. Üzülüyordum. Her meteliğin üstüne titrenen bencil, basit bir çevrede yaşıyordum. İlk iki hafta hiç hoşnut değildi benden Blanche. Farkındaydım. Gerçi sık giydirdiyordu beni, her gün kravatımı kendi bağlıyordu, ama aslında küçük görüyordu beni. Hiç umursamıyordum beni küçük görmesini. Can sıkıntısından, üzüntüden her ak-

3 Bir uçteldir, iki yüz bin frank kazandı – Fr.

şam “Château des Fleurs”⁴ gidiyordum, iyice sarhoş olana dek içiyordum. Orada kankan da öğrendim (sık sık bu dansı ediyorlardı orada) zamanla “kankan ustası” diye adım bile çıktı. Sonunda anlayabildi beni Blanche: Başlangıçta, birlikte yaşadığımız sürece elimde kâğıt kalem, peşi sıra dolaşacağımı, ne kadar harcadığımı, ne kadar çaldığımı, daha ne kadar harcayacağını, çalacağını hesap edeceğimi sanıyordu. Her on frank için kavga gürültü çıkaracağımdan başlangıçta kuşkusuydu. Muhtemel her saldırıma karşı önceden savunmasını hazırlıyordu. Ama benim böyle bir şey yapmaya hiç niyetli olmadığımı görünce bu kez kendisi itiraza başlamıştı. Bazen heyecanlı heyecanlı konuşmaya koyuluyordu, ama benim –çoğunlukla kanepeye uzanmış, yere bakarak– sustuğumu, bir şey söylemediğimi görünce şaşırıp kalıyordu. Önce-leri, benim düpedüz bir aptal, “un outchitel” olduğumu sanıyor, galiba “aptal bu adam; bırak canım, uyandırmaya değmez” diye düşünerek açıklamasını yarıda kesiyordu. Dışarı çıkıp on dakika sonra döndüğü oluyordu. Son derece yersiz, büyük harcamalarda bulunduğu zamanlar (sözgelimi, bir gün atları değiştirmiş, on altı bin franga yeni bir çift at almıştı) yapıyordu bunu. O gün yanıma sokulup,

– Kızmadın ya bibi?⁵ dedi.

Elimle ittim onu.

– Ha-a-a-yır! bı-rak ar-tık!..

Ama Blanche çok garipsedi bu davranışımı, yanıma oturdu.

– Bak ne diyeceğim sana, gerçi biraz pahalı gibi görünüyor ama düşeşti bizim için bu atlar. İstedığımız anda yirmi bin franga satabiliriz onları.

– İnaniyorum sana, inaniyorum. Doğrusu güzel atlar, arabaya binince herkes sana bakacak. Tamam mı?

– Kızmadın ya?

4 Çiçek şatosu – Fr.

5 Cicim – Fr.

– Neden kızayım? Bazı eksiklerini gidermekle akıllılık ediyorsun. Sonra hepsi işine yarayacak. Sosyete de kendine sağlam bir yer sağlaman gerektiğini anlıyorum. Milyonları başka türlü biriktiremezsin. Benim yüz bin henüz başlangıç, denizde bir damla.

Bağırıp çağıracağımı sanan Blanche böyle konuştuğumu görünce şaşırıp kalmıştı.

– Demek sen... ne tuhafsin! Mais tu as l'esprit pour comprendre.⁶ Sais-tu, mon garçon,⁷ gerçi öğretmensin ama bir prens olarak gelmeliydin dünyaya! Paramızın çabuk tüke-
neceğinden korkmuyorsun, değil mi?

– Keşke bir an önce bitse!

– Mais... sais-tu... mais dis donc,⁸ zengin misin yoksa? Mais sai-tu, paraya hiç değer verdiğin yok. Qu'est-ce que tu feras après, dis donc?⁹

– Après,¹⁰ Hamburg'a gidip yüz bin frank daha kazana-
cağım.

– Oui, oui, c'est ça, c'est magnifique!¹¹ Kazanıp buraya getireceğine inanıyorum. Dis donc,¹² galiba sonunda sahi-
den sevdireceksin kendini bana. Eh bien,¹³ böyle iyi oldu-
ğun için ayrılana dek hiç aldatmayacağım seni. Bak ne diye-
ceğim, gerçi sevmiyordum seni, "parce que je croyais, que
tu n'es qu'un outchitel (quelque chose comme un laquais,
n'est-ce pas?)"¹⁴ ama gene de sadıktım sana, "parce que je
suis bonne fille".¹⁵

6 Her şeyi anlayacak kadar zekisin – Fr.

7 Sana bir şey söyleyeyim mi oğlum – Fr.

8 Ama... biliyor musun... söylesene – Fr.

9 Ya sonra ne yapacaksın? – Fr.

10 Sonra – Fr.

11 Evet, evet, öyle, çok hoş! – Fr.

12 Söylesene – Fr.

13 Pekâlâ – Fr.

14 Ben seni yalnızca bir uçitel sanıyordum (uşak gibi bir şey, değil mi bu?) – Fr.

15 Çünkü iyi bir kızım ben – Fr.

– Yalan! Ya o Albert denilen esmer subayla? Geçen gün görmedim mi sanıyorsun?

– Oh, oh, mais tu es...¹⁶

– Yalan, hepsi yalan söylediklerinin. Kızdığımı mı sanıyorsun yoksa? Boş ver, “il fût jeunesse se passe”...¹⁷ Beni tanımadan önce onunla dostluğun olduğuna, onu sevdiğine göre şimdi kovamazsın ya adamcağızı. Yalnız bir şey söyleyeyim sana, para verme ona!

Blanche heyecanlı,

– Demek bana da kızmıyorsun! diye haykırdı. “Mais tu es un vrai philosophe, sais-tu? Un vrai philosophe! Eh, bien, je t’aimerais, je t’aimerais-tu verras, tu seras content!”¹⁸

Gerçekten de, bu olaydan sonra sanki sahiden bağlandı bana. Dostça bir yakınlık bile göstermeye başladı. Son on günümüz böyle geçti. Sözünü ettiği “yıldızlar”ı görmedim. Ama birçok bakımdan tutmuştu sözünü. Üstelik Hortense’yle de tanıştırdı beni. Çok ilginç bir kadındı. Aramızda “Thérèse philosophe”¹⁹ diyorduk ona.

Neyse, uzatmayalım, bunlar başka bir öykünün konusu olacak şeyler. Buna karıştırmak istemiyorum. Önemli olan, bütün bunların bir an önce sona ermesini istememdi. Yukarıda da söylediğim gibi, yüz bin frangımız aşağı yukarı bir ay dayandı. Doğrusu şaşıyordum buna: Bu paranın en azından seksen bin frangıyla Blanche kendine öte-beri almıştı. Biz yirmi bin frank harcamıştık. Yetmişti bize. Son zamanlarda bana oldukça içten davranan Blanche (hiç değilse bazı konularda yalan söylemiyordu bana) bir gün, yapmak zorunda kaldığı borçları üzerime yüklediğini söyledi: “Hesap pusulalarını, borç senetlerini sana imzalatmadım, çün-

16 A... amasen de... – Fr.

17 Gerekir ki gençlik bu işten vazgeçsin – Fr.

18 Ama sen gerçek bir filozofsun, biliyor musun, gerçek bir filozof! Öyleyse ben de seni öyle seveceğim, öyle seveceğim ki göreceksin, hoşuna gidecek – Fr.

19 Filozof Tereza – Fr.

kü acıyordum sana. Benim yerimde başka bir kadın olsaydı sonunda cezaevini boylardın. Görüyorsun ya ne çok sevdim seni, ne iyi bir insanım! Yalnız şu Allahın belası düğün pahalya oturacak bana!”

Gerçekten de, bir düğün yaptık. Birlikte geçirdiğimiz ilk ayın sonunda oldu bu. Benim yüz bin frangın son kırıntıları da bu düğüne gitti kuşkusuz. Serüvenimiz de böylece sona erdi. Yani bizim ay bitti, ben de resmen emekliye ayrıldım.

Anlatayım bunun nasıl olduğunu: Paris'e varışımızın haftasında General çıkageldi. Trenden iner inmez Blanche'in yanında aldı soluğu. O günden sonra da hemen hiç ayrılmadı. Aslında küçük bir dairesi vardı bir yerde. Blanche sevinçle, kahkahalarla karşıladı General'i, boynuna bile sarıldı. Öyle ki, Blanche kendi bırakmıyordu General'i. Her yere götürüyordu onu: Bulvara da, araba gezintilerine de, tiyatroya da, tanıdıklarına da... General işine yarıyordu. Gösterişli, kibar bir erkekti. Boyu oldukça uzundu, bıyığı, favorileri boyalıydı (bir zamanlar mızraklı süvariydi). Yüzü gerçi biraz pörsümüştü ama hâlâ güzeldi. Tavırları son derece kibardı. Frak yakışıyordu ona: Paris'te nişanlarını takmaya başlamıştı. Bulvarda böyle bir erkekle dolaşmak Blanche için bulunmaz bir nimetti. Temiz yürekli, kafası pek çalışmayan General çok mutluydu. Paris'e, yanımıza gelirken böyle karşılanacağını aklının ucundan geçirmiyordu kuşkusuz. Blanche'nin bağıırıp çağıracağını, onu hemen kovacağını sanıyordu. Böylesine bir sürprizle karşılaşınca sevinçten deliye döndü, bütün bir ay gelemedi kendine. O durumda bıraktım onu. Sonra burada öğrendim: Ruletenburg'dan öyle ansızın kaçmamız üzerine o sabah sinir krizine benzer bir şey gelmiş ona. Baygın yere yuvarlanmış. Bir hafta gelememiş kendine. Deli gibi ipe sapa gelmez şeyler söylüyormuş. Doktorlar iyi etmeye çalışıyorlarmış onu. Ama birden her şeyi bırakmış, trene atladığı gibi Paris'e gelmiş. Hiç

kuşku yok, Blanche'nin karşılayışı onun için en iyi ilaç yerine geçti. Ne var ki neşeli, mutlu olmasına karşın, hastalığının belirtileri daha uzun süre üzerindeydi. Bir konuda karar varmak, ya da şöyle ciddi bir konuşmada birkaç söz söylemek elinden gelmiyordu. Böyle durumlarda her söylene yalnızca "Hım!" demekle yetiniyordu. Sık sık gülüyordu. Ama katılıyormuş gibi sinirli, hasta bir gülüştü bü. Arada sık kaşlarını çatıp oturuyor, saatlerce surat asıyordu. Birçok şeyi hemen unutuveriyordu. Çok dalgın olmuştu. Kendi kendine konuşuyordu. Yalnız Blanche'nin yanında canlanıyordu. Zaten bir köşeye çekilip durgunlaşması da Blanche'yi bir süredir görmediğine ya da Blanche'nin onu almadan bir yere gittiğine, o da değilse giderken onu okşamadığına işaret etti. O anda sorsanız ne istediğini söyleyemezdi. Neden üzüldüğünü canının neye sıkıldığını kendi de bilmiyordu. Bir iki saat öyle oturduktan sonra (iki kez fark etmişim bunu; ikisinde de Blanche bütün günü dışarıda, belki de Albert'in yanında geçirmişti) birden telaşlanıyor, birisini arıyormuş gibi sağına soluna bakınıyor, sanki bir şey sormaya hazırlanıyordu. Ama aradığını bulamayınca, sormak istediğini anımsayamayınca gene durgunlaşıyor; güzel giyimli, hayat dolu Blanche her yanı çınlatan kahkahasıyla odaya girinceye dek öyle oturuyordu. Blanche gelir gelmez yanına koşuyor, onu neşelendirmeye çalışıyor, bazan öpüyordu bile. Bir keresinde General Blanche'nin geldiğine öyle sevindi ki, birden ağlamaya başladı... şaşırıdım.

Blanche, General'in bizim eve yerleşmesinden hemen sonra onun için dil dökmeye başlamıştı bana. Konuşurken heyecanlanıyordu bile. General'i benim yüzümden aldattığını, bir anlamda sözlü sayıldıklarını, ona söz verdiğini söylüyordu. General onunla evlenmek için ailesinden olmuş. Sonra, ben yanında çalışıyormuşum. Bilmeliymişim adamcağızın durumunu, sıkılmalıymışım biraz... Bir şey söylemeden din-

liyordum. Durmadan konuşuyordu. Sonunda gülümsedim, Blanhce de kapadı artık bu konuyu: Önce aptal olduğumu sandı kuşkusuz. Zamanla da çok iyi yürekli, uysal bir insan olduğum inancı yer etti içinde. Sözün kısası, bu değerli kızın gözüne girmeyi başarmıştım sonunda. (Aslında son derece içten bir kızdı Blanche—kendi çapında kuşkusuz— başlangıçta hiç de öyle düşünmüyordum.) Ayrılırken “Akıllı, iyi yürekli bir insansın, dedi bana. Ama... ama ne yazık ki çok aptalsın! Hiçbir zaman paran olmayacak, hiçbir zaman!”

“Un vrai russe, un calmouk!”²⁰ Tıpkı uşağıyla finosunu gezmeye yolluyormuş gibi, General’i çıkarıp şöyle bir dolaştırmamı istemişti benden birkaç kez. Dolaştırdım. Tiyatroya, Bal-Mabile’ye, gazinolara bile götürdüm onu. General’in kendi parası vardı, başkalarının yanında cüzdanını çıkarmayı da pek severdi ama bu gezilerimizin parasını Blanche veriyordu. Bu gezilerimizin birinde General, Paleroyal’de görüp çok beğendiği, etiketinde yedi yüz frank yazılı bir broşu ne pahasına olursa olsun alıp Blanche’ye armağan etmek istedi. Onu bu niyetinden vazgeçirinceye kadar akla kararı seçtim. Ne yapacaktı Blanche yedi yüz franklık broşu? General’in cebindeki bütün para da bin franktı zaten. Bu parayı nereden bulduğunu öğrenemedim. Mister Astley’den aldı sanıyorum. Otel borçlarını ödedikten sonra eline de biraz para vermiş olabilir. Bu bir ay içinde General’in bana ne gözle baktığına gelince, sanırım Blanche’yle aramızdaki ilişkilerin farkında bile değildi. Rulette büyük bir para kazandığımı hayal-meyal biliyordu ya, gene de Blanche’nin yanında sekreter gibi, —belki de uşak gibi— bir şey olduğumu sanıyordu. Bana eskisi gibi yukarıdan, hâlâ onun ekmeğini yiyormuşum gibi önemsemez bakmasından belliydi bu. Arada bir azarlıyordu bile beni. Bir gün sabah kahvaltısında çok güldürdü bizi. Ben de Blanhce de kakhahalara güldük. As-

20 Gerçek bir Rus, bir Kalmık— Fr.

linda alingan bir insan değildi. Durup dururken güceniverdi bana... neden olduğunu şimdi de bilmiyorum. Kendi de bilmiyordu kuşkusuz. Neyse, başı sonu belli olmayan bir söylev tutturdu. Bağıra bağıra aptal bir çocuk olduğumu, bana haddimi bildireceğini... göstereceğini söylüyordu. Durmadan konuşuyordu. Ama konuşmasından kimsenin bir şey anladığı yoktu. Blanche kasıklarını tutarak gülüyordu. Sonunda biraz yatıştırdılar onu. Alıp biraz dolaşmaya çıkardılar. General'in bir şey için üzüldüğünü, Blanche yanında olsa da, birisinin özlemini çektiğini birkaç kez fark etmiştim. Böyle anlarında iki kez benim yanıma sokulup birşeyler anlatmaya koyulmuştu. Ama bir türlü dökemiyordu içini. Ordudaki günlerinden, rahmetli karısından, çiftliğinden, evinden söz ediyordu. Bazen bir sözcüğe takıyordu aklını. Pek seviyordu onu. Ne duygularını ne de düşüncelerini anlatıyordu ama günde belki yüz kez yineliyordu bu sözcüğü. Birkaç kez çocuklarından söz edecek oldum ona; ama her zamanki gibi hemen kapadı bu konuyu. Çabuk çabuk konuşarak "Evet, evet! çocuklarım, haklısınız, çocuklarım!" dedi. Yalnız bir seferinde duygulandı. –İkimiz tiyatroya gidiyorduk– birden "Çok zavallıdır benim çocuklarım, dedi, zavallı çocuklar!" O akşam birkaç kez kendi kendine "zavallı çocuklar!" diye mırıldandı. Bir gün de Polina'dan açtım. Büyük bir öfkeyle "Nankör köpeğin biridir o! diye bağırdı. Nankör olduğu kadar da hain! Ailemizi rezil etti! Burada yasa olsa muma çevirirdim onu ama!... Evet, muma çevirirdim!" De-Grie'ye gelince, adını duymak istemiyordu. "Beni mahvetti o, diyordu. Soyup soğana çevirdi, öldürdü!.. İki yıl süren bir kâbustu benim için o adam! Aylarca her gece düşüme girdi! Bir daha adını etmeyin bana onun!"

General'le Blanche'nin gizliden gizliye bir planlar kurduklarının farkındaydım. Ama her zamanki gibi susuyordum, sesimi çıkarmıyordum. Önce Blanche açıldı bana (ayrılma-

mızdan tam bir hafta önceydi): “Il a dû changer,”²¹ dedi, “baboucka”²² çok hasta. Artık ölür. Mister Astley telgraf çekti. Kabul edersin ki, ne olursa olsun vârisi General’dir. Olmasa bile önemi yok. Çünkü oldukça yüklü bir emekli aylığı var General’in. Dahası ayrı odada kalacak hep. Mutlu da olacak. ‘Madame la générale’ olacağım. Sosyeteye gireceğim. (Blanche’nin tek düşüncesi buydu zaten), sonra bir Rus toprak sahibesi olacağım, ‘j’aurai un château, des moujiks, et puis j’aurai toujours mon million.’”²³

– Ya seni kıskanmaya, bilmem neler istemeye kalkarsa?.. anlıyorsun ya...

– Ah, hayır, “non, non, non”!²⁴ Haddine mi düşmüş! Korkma, gerekli önlemi aldım. Albert’in adına birkaç borç seneti imzalattım ona. Baş kaldırmaya kalkışırsa hemen hesabı görülecek. Hem cesaret edemez böyle bir şeye!

– Pekâlâ, evlen öyleyse...

Sade bir düğün yaptık. Daha doğrusu düğün değil de bir aile toplantısıydı bu. Albert, birkaç da ahbap vardı, hepsi o kadar. Hortense’ye, Cléopâtre’ye haber bile verilmemişti. Damat halinden pek memnundu. Blanche kendi eliyle bağladı kravatını, saçlarını briyantınledi. General beyaz yeleşiyile, fragıyla “très comme il faut” ydu.²⁵

Blanche, General’in odasından çıkarken, fısıldadı bana:

– Il est pourtant très comme il faut.²⁶

Onun “très comme il faut” olması garibime gitmişti sanki. Tembel bir seyirci olarak işin ayrıntılarına öylesine ilgisizdim ki, olanları unutmuşum bile. Sonunda Blanche’nin de Cominges falan olmadığı –annesi de “veuve Cominges”

21 Değişmek zorunda kaldı – Fr.

22 Büyük anne – Rusça.

23 Bir şatom, mujıklarım olacak, milyonlar da cepte kuşkusuz – Fr.

24 Hayır – Fr.

25 Gösterişli – Fr.

26 Ne var ki çok gösterişli – Fr.

değilmiş– asıl soyadının du Placet olduğu anlaşıldı. Niçin kendilerini de Cominges olarak tanıştırmışlardı, hâlâ bilmiyorum. Ama General bundan da hoşlandı. Dahası du Placet adını de Cominges'ten çok sevmiştir. Düğün gününün sabahı giyinip kuşanmış, salonda bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Ciddi, mağrur bir tavırla kendi kendine konuşuyordu: “Mlle Blanche du Placet! Blanche du Placet, du Placet! Dü Plaset kızı Blanka!...” Yüzünde mutlu bir anlatım vardı. Kilisede de, nikâh dairesinde de, evde de, yemek yerken de yalnızca sevinçli değil, son derece de mağrurdu. İkisine de bir halter olmuştu. Blanche'ye de bir ağırbaşlılık gelmişti. Aşırı ciddi bir tavırla,

– Değişmeliyim artık, dedi bana, mais vois-tu,²⁷ çok can sıkıcı bir şey var: Düşün bir kere, yeni soyadımı bir türlü tutamıyorum aklımda: Zagaryanski, Zagojianski, madame la générale de Sago... Sago, ces diables des noms russes, enfin madame la générale à quatorze consonnes! Comme c'est agréable, n'est-ce pas?²⁸

Sonunda ayrıldık. Blanche'nin, o aptal Blanche'nin gözleri yaşardı benden ayrılırken.

Hiçkırarak “Tu étais bon enfant,²⁹ dedi, ‘Je te croyais bête et tu en avais Pair,³⁰ ama yakışıyor sana bu.” Elimi son kez sıktığında birden yüksek sesle “Attends!”³¹ dedi. Yatak odasına koştu. Bir dakika sonra elinde iki banknot bin franklıkla döndü. Düşte görsem inanmazdım böyle bir şeye! “Al bunu, işine yarar, dedi. Belki çok bilgili bir ‘outchitel’sin, ama çok da budalasınsın. İki bin franktan fazla vermem sana. Çünkü nasıl olsa kaybedeceksin hepsini. Hadi yolun açık olsun! ‘Nous

27 Ama biliyor musun? – Fr.

28 Şu Rus adlarını da Allah kahretsin! Neyse, on dört sessiz harfli General karısı! Ne hoş, değil mi? – Fr.

29 İyi bir çocuktun – Fr.

30 Aptal sanıyordum seni, öyle görünüyordun – Fr.

31 Bir dakika bekle – Fr.

serons toujours bons amis,³² gene kazanırsan unutma, bana gel, 'et tu seras heureux!'"³³

Kendimde de beş yüz frank kadar bir para vardı. Sonra bin frank değerindeki saatim, elmas taşlı kol düğmelerim, ufak tefek eşyam daha bir süre yeterlerdi bana. Bu kasabaya bile- rek, kendimi biraz toparlamak için geldim. Mister Astley'i bekliyorum. Dönüşte buradan geçeceğini, bir işi için de bir gün kalacağını biliyorum. Her şeyi öğreneceğim ondan... sonra da ver elini Hamburg. Ruletenburg'a gitmeyeceğim. Belki önümüzdeki yaz giderim. İnsanın şansını aynı masa- da iki kez denemesinin iyi sonuç vermeyeceğini söylüyorlar. Hem asıl oyun Hamburg'daymış.

32 Daima dost kalacağız – Fr.

33 Mutlu olursun! – Fr.

XVII

Bu notlarıma el sürmeyeli tam bir yıl sekiz ay oldu. Şimdi de sırf can sıkıntısından, kederimden açıp okudum yazdıklarımı. Son olarak, Hamburg'a gideceğimi söylemişim. Tanrım! Ne de rahat yazmışım o satırları! Daha doğrusu rahat değil de, kendime ne kadar güvenerek, ne kadar umutlu!... İçimde küçücük de olsa bir kuşku var mıydı acaba? Aradan bir buçuk, iki yıl geçti, bence bir dilenciden daha kötü bir durumdayım. Dilenci de neymiş! Vız gelir dilencilik bana! Düpedüz mahvettim kendimi! Durumum perişan. Ahlak dersinin yeri değil şimdi! Böyle bir durumda ahlak dersinden daha anlamsız, saçma bir şey olamaz! Ah şu kendini beğenmiş insanlar; ne geveze olurlar! Ahlak dersi verirken ne kasılırlar! Şimdiki durumumun iğrençliğini olanca çıplaklığıyla gördüğümü bilselerdi, bana ders vermeye kalkışır mıydı. Hem yeni, benim bilmediğim ne söyleyebilirler bana? Sonra, önemli olan bu mudur ki? Hayır, önemli olan rulet yuvarlağının biraz ötede durup durmamasındadır... o zaman (hiç

kuşuk yok bundan) önce o akıl hocaları koşarlardı yanıma. Dostça gülümseyerek kutlardı beni... Şimdiki gibi arkalarını dönmezlerdi. Tümünün canı cehenneme! Bir neyim ben şimdi? “Zéro.” Yarın ne olabilirim? Yarın ölecek, sonra yeniden dirileceğim! Bütünüyle mahvolmaktan kurtaracağım kendimi.

Gerçekten de gittim Hamburg’a o zaman, ama... Sonra gene Ruletenburg’a döndüm. Spa’da, hattâ Baden’de bulundum. Baden’e namussuz herifin teki olan danışman Hintze’nin uşağı sıfatıyla gittim. Evet, tam beş ay da uşaklık ettim! Cezaevinden çıkışımdan hemen sonra oldu bu. (Bir borcum yüzünden Ruletenburg’da tutuklanmışlardı beni. Kim olduğunu bilmediğim birisi parayı verip kurtardı beni. Kimdi acaba? Mister Astley mi? Polina mı? Bilmiyorum, ama iki yüz talerlik borcum ödenmiş, cezaevinden çıkarılmıştım.) Nereye gidebilirdim? Hintze denilen adamın yanına girdim. Genç, akli bir karış havada, tembel mi tembel bir adamdı. Bense üç dil biliyordum. Önce otuz gulden aylıkla sekreter girmiştim yanına. Ama zamanla tam bir uşak gibi kullanmaya başladı beni. Sekreter tutacak durumu yoktu. Aylığımı indirdi. Gidecek başka yerim olmadığı için ister istemez boyun eğdim, böylece uşaklığı kendim kabul etmiş oldum. Onun yanındayken yemedim içmedim, beş ayda yetmiş gulden biriktirdim. Baden’de bir gün, ondan ayrılmak istediğimi bildirdim kendisine. Hemen o akşam rulet salonunda aldım soluğu. Ah, yüreğim nasıl heyecanla çarpıyordu! Hayır, paraya çok değer verdiğimden değildi bu! İstedğim tek şey, şu Hintze’nin, garsonların, Baden’i dolduran bütün şu göz kamaştırıcı kadınların yarın hep benden söz etmeleri, benim öykümü anlatmaları, beni övmeleri, yeni başarım önünde eğilmeleriydi... Çocukça bir hayaldi bu, ama... kim bilir, belki Polina’yla karşılaştırdım. Her şeyi anlatırdım ona. Benim, kaderin bu cilvelerinden üstün

olduğumu anlardı belki... Ah, hayır, para değildi benim için önemli olan! Param olsa hepsini gene bir Blanche'ye yedirirdim. Gene Paris'te on altı bin frank değerinde atlar koşulu arabamla dolaşırdım. Bunu yediğim ekmek gibi biliyorum. Cimri değilim, dahası müsrif olduğumu sanıyorum... oysa krupiyeyi dinlerken yüreğim nasıl çarpıyor: "trente et un, rouge, impair et passe, quatre, noir, pair et manque!" Oyun masasının üzerindeki altınlara, banknotlara ne hırsla bakıyorum! Krupiyenin küreğinden dökülen çil çil altınların sesi içimi yakıyor, üst üste yığılmış gümüş paraları gördükçe kudurasım geliyor. Oyun salonuna girmeden, daha iki oda ötedeyken para sesini duyunca zangır zangır titremeye başlıyorum.

Ah, yetmiş guldenimi alıp oyun salonuna koştuğum akşam da bir başkaydı. Passe'ye on gulden koymakla başladım. Passe'yi kendim için uğurlu sayarım. Kaybettim. Gümüş para olarak altmış guldenim kalmıştı. Bir an düşündükten sonra "zéro"da karar kıldım. "Zéro"ya beşer gulden beşer gulden oynamaya başladım. Üçüncü elde birden zéro çıktı. Yüz yetmiş beş guldeni alırken sevincimden az kaldı ölecektim. Yüz bin gulden kazandığımda bile bu kadar sevinmemiştim. Yüz guldeni hemen rouge'ye koydum... kazandım. Bu kez iki yüzünü birden koydum, gene kazandım. Dört yüz guldeni noir'e koydum, noir çıktı. Sekiz yüz guldenin hepsini birden manque'ye oynadım, kazandım. Beş dakikadan kısa bir zaman içinde bin yedi yüz guldenim olmuştu! Böyle anlarda eski şanssızlıklarını unutuveriyor insan! Hayatımı ortaya koyarak, bu yürekliliği göstererek oynamış, kazanmıştım... gene adam yerine koyacaklardı beni.

Otele gidip kendime bir daire tuttum. Kapıyı kapayıp oturdum, gecenin üçüne dek paralarımı saydım. Sabah uyandıgımda bir uşak değildim artık. Hemen o gün Hamburg'a gitmeye karar verdim. Orada uşaklık da etmemiş, cezaevin-

de de yatmamıştım. Trenin kalkmasına yarım saat vardı. Bu arada gidip birkaç el oynamak istedi canım. Bin beş yüz florin kaybettim. Ama gene de ayrıldım oradan. Hamburg'a geldim. Bir aydır da buradayım...

Sürekli bir kuşku içinde yaşıyorum. Ufak ufak oynuyor, hep bir şeyi bekliyorum. Oyun masasının başında günlerce dikiliyor, birtakım hesaplar yapıyor, oyunu "inceliyorum". Gece düşlerimde bile hep oyun var. Bununla birlikte, kendimi uyuşmuş, bir bataklığa gömülmüş hissediyorum. Mister Astley'le karşılaştığımızda onun yüzündeki anlatımı gördükten sonra böyle düşünüyorum. O zamandan beri hiç görüşmemiştik. Rastlantı sonucu karşılaştık. Şöyle oldu: Hesap yapa yapa parka doğru yürüyordum. Meteliğim kalmamıştı. Gerçi elli gulden vardı cebimde ama küçücük bir oda tuttuğum otele üç gündür hiç para vermemiştim. Rulete gitmekten başka çıkar yolum yoktu: Birşeyler kazanırsam oynamayı sürdürebilecektim. Kaybedersem, öğretmene geregisini mi olan bir Rus ailesi bulursam bulurdum, yoksa gene uşaklık etmem gerekecekti. Bu düşüncelere dalmış; parkı, koruluğu geçerek komşu prensliğe giden her günkü yolumda yürüyordum. Kimi zaman böyle açıldığım, üç dört saat sonra Hamburg'a yorgun argın, kurt gibi aç döndüğüm olurdu. Parka yeni girmiştik ki, birden kanepede Mister Astley'i gördüm. Önce o beni görmüş, seslenmişti. Yanına oturdum. Biraz mağrur duruyor gibi geldi bana. Sevincimi gizledim. Aslında onu gördüğüme çok sevinmiştim.

– Demek buradasınız! dedi. Sizinle burada karşılaşacağımı biliyordum zaten. Zahmet edip anlatmayın. Biliyorum. Her şeyi biliyorum. Bir yıl sekiz aydan beri başınızdan geçenleri biliyorum.

– Eski dostlarınızla bu denli yakından ilgilenmeniz soyluluğunuzu gösterir Mister Astley, dedim. Durun hele, şimdi aklıma geldi, Ruletenburg'da iki yüz gulden borcumu öde-

yip beni cezaevinden kurtaran siz miydiniz? Bunu kimin yaptığını bilmiyorum.

– Ah, hayır. İki yüz gulden borç yüzünden yattığınız Ruletenburg cezaevinden ben kurtarmadım sizi. Ama iki yüz gulden borç için orada yattığınızı biliyordum.

– Öyleyse kimin kurtardığını da biliyorsunuz?

– Ah, hayır. Kimin kurtardığını bildiğimi söyleyemem.

– Tuhaf doğrusu. Bizim Ruslar'dan tanıyan yoktur beni çünkü. Hem tanısalar bile böyle bir şey yapmazlar. Ancak bizim orada, Rusya'da Ortodokslar Ortodoksları kurtarırlar. Bu yüzden, bunu tuhaf huylu bir İngilizin yaptığını sanıyordum.

Mister Astley biraz şaşkın dinliyordu sözlerimi. Beni bitkin, umutsuz bir durumda bulacağını sanıyor olmalıydı.

Oldukça soğuk bir sesle,

– Sizi umutsuzluğa düşmemiş, eski neşenizden bir şey yitirmemiş gördüğüme sevindim, dedi.

Güldüm:

– Yani perişan bir durumda değilim, küçülmedim diye için için kızılıyorsunuz.

İlk anda anlayamadı ne söylediğimi. Anlayınca gülümsedi.

– Bu çeşit konuşmalarınız hoşuma gider, dedi. Eski dostumu; zeki, heyecanlı, bununla birlikte karamsar dostumu görüyorum karşımda gene. Bu denli birbirine zıt özellikler bir arada ancak Ruslarda görülür. İnsanın en iyi dostunu küçülmüş görmek istediği bir gerçektir. Dostluk çoğunlukla küçülme temeli üzerine kurulur. Zeki her insanın bildiği, sır olmaktan çoktan çıkmış bir gerçektir bu. Ama inanın sizi iyi, neşeli gördüğüme çok sevindim. Söyler misiniz, oyunu bırakmaya niyetiniz yok mu?

– Yere batsın oyun! Hemen bırakırım ama...

– Biraz para kazansanız, değil mi? Böyle söyleyeceğinizi biliyordum zaten. Söylemeyin gerisini, biliyorum. Farkın-

da olmadan ağzınızdan kaçtı, onun için de gerçektir. Yalnız şunu söyleyin, oyundan başka ilgilendiğiniz bir şey var mı?

– Yok...

Bir sürü sorular sormaya başladı bana. Hiçbirini yanıtlamıyordum. Gazete falan okuduğum yoktu. Son birkaç aydır elime bir kitap bile almamıştım.

– Kanınız donmuş sizin, dedi. Yalnızca yaşama değil, kişisel olduğu kadar toplumsal çıkarlara da yabancı kalmamış, geçmişinizle tüm bağlarınızı koparmışsınız. Kazanmak hırsıyla dolmuş içiniz. Bir insan olarak görevleriniz olduğunu, dostlarınızı (vardı dostlarınız) unutmuşsunuz. Sizi heyecanlı, umut dolu bir genç olarak anımsıyorum. Ne var ki bütün o güzel duygularınızı yitirdiğinizden kuşku yok. Şimdi umutlarınız, en güçlü tutkularınız “pair impair, rouge, noir”lerden, rulet üzerindeki birtakım sayılardan ileri gitmediğini biliyorum!

Can sıkıntısıyla, biraz da öfkeli haykırdım,

– Yeter, Mister Astley, lütfen söz etmeyin bana bunlardan, lütfen! Şunu bilirsiniz ki hiçbir şeyi unutmadım. Yalnızca bir zaman için bunların hepsini, anılarımı bile kovdum kafamdan... durumumu düzelttiğim zaman, göreceksiniz, yeniden dirileceğim!

– Daha on yıl sürtersiniz buralarda öyleyse. Sizinle bahse girmeye hazırım. Yaşarsak on yıl sonra gene bu kanepede anımsatacağım size bunu.

Sabırsız, kestim sözünü:

– Kapatalım artık bu konuyu. Geçmişi söylediğiniz kadar unutmadığımı göstermek için izninizle bir soru sorayım size: Miss Polina nerede şimdi? Beni cezaevinden kurtaran siz olmadığınıza göre odur. O zamandan beri bir haber alamadım ondan.

– Oh, hayır, hayır! Sizi onun kurtardığını sanmam. İsviçre’de şimdi. (Mister Astley birden öfkelenmişti.) Hem bana Miss Polina üzerine soru sormasanız iyi olur.

Elimde olmadan gülümsedim.

– Sizi de yüreğinizden yaraladı anlaşılır!

– Dünyada saygıya değer yaratıkların içinde en çok değerli, Miss Polina'dır. Ama bir kez daha söylüyorum, bana onunla ilgili soru sormaktan vazgeçerseniz mutlu edersiniz beni. Miss Polina'yı hiçbir zaman gereği gibi tanımadınız. Ondan söz etmekle duygularımı incitmiş oluyorsunuz.

– Bak hele! Ama haksızsınız. Düşünün, birbirimize ondan başka neden söz edebiliriz? Ortak başka ne anımız var ki! Ama korkmayın, sırlarınızı öğrenmek istemiyorum... Miss Polina'nın sır olmayan yanlarıyla, şimdi ne yaptığıyla ilgileniyorum yalnızca. Kısaca anlatabilirsiniz bana.

– Başka bir şey sormayacaksınız ama. Miss Polina uzun süre hastaydı. Şimdi de hasta. Bir zaman Kuzey İngiltere'de, annemle kız kardeşimin yanında kaldı. Altı ay önce o deli kadın öldü. Yalnızca Miss Polina'ya yedi bin poundluk bir mülk bıraktı. Şimdi Miss Polina evli kız kardeşimin ailesiyle gezide. Miss Polina'nın küçük kardeşiyle kız kardeşine de hayli para düştü mirastan. İkisi de Londra'da öğrenimdedir. Üvey babası General bir ay önce Paris'te kalpten öldü. Mlle Blanche çok iyi davrandı ona, ama mirastan payına düşen her şeyi kendi üzerine yapmaktan da geri kalmadı... Hepsi bu kadar işte.

– Ya De-Grie? O da İsviçre'de mi şu anda?

– Hayır, orada değil. Nerede olduğunu da bilmiyorum. Yalnız ilk ve son kez uyarıyorum sizi: Bu çeşit imalarda, çirkin yakıştırmalarda bulunmayın bir daha. Yoksa bozuyoruz.

– Nasıl! Bunca dostluğumuza karşın mı?

– Evet, bunca dostluğumuza karşın.

– Sizden bin kez özür dilerim Mister Astley. Ama gücenecek bir şey yoktu söylediğimde. Miss Polina'yı suçlamadım. Sonra, bir Fransız erkeğiyle bir Rus kızı söz konusu oldu mu sonucun ne olacağını siz de ben de kestiremeyiz Mister Astley.

– De-Grie'nin adını öteki adın yanında söylemeyeceğinizi bilsem, "bir Fransız erkeğiyle bir Rus kızı" demekle neyi anlatmak istediğinizi sormak isterdim. Ne ilgisi var bunların? Neden ille de bir Fransız erkeğiyle bir Rus kızı?

– Gördünüz mü, ilgilendiniz bile. Ama çok uzun sürer bunu anlatmak Mister Astley. Öncesini de bilmek gerekir. Ama doğrusu önemli bir soru sordunuz. Gerçi ilk bakışta gülünç gibi görünüyor, ama gene de önemli. Fransız demek güzel bir kalıba girmiş demektir. Siz Britanyalısınız, bunu kabul etmeyebilirsiniz. Bir Rus olarak ben de –hiç değilse kıskançlığımdan– kabul etmiyorum. Ama bu konuda bizim genç kızlar başka türlü düşünebilirler. Siz Racine'i yapmacık, gerçek dışı, biraz lavanta kokulu bulabilirsiniz. Belki elinize alıp okumazsınız bile. Ben de yapmacık, gerçek dışı, lavanta kokulu, hattâ gülünç buluyorum onu. Ama güzeldir Racine, Mister Astley. Biz ne dersek diyelim, büyük bir ozandır. Biz daha ayıyken; Fransızın, özellikle Parislinin göze hoş görünen o kalıbı yavaş yavaş biçimlenmeye başlamıştı. Devrim soylu sınıfın mirasına kondu. Bugün en bayağı bir Fransızın bile oldukça soylu tavırları, konuşması, dahası düşünceleri vardır. Ama ruh yönünden hiç de öyle değilmiş, ne önemi var! Bütün bu özelliklere miras olarak konmuştur Fransızlar. Anlaşılacağı gibi, kendileri son derece iğrenç yaratıklar bile olsalar, dış görünüşleri güzel, hoş olabilir. Size şunu söyleyeyim Mister Astley, iyi yürekli, zeki, ağırbaşlı bir Rus kızı kadar içten, karşısındakine güvenen bir yaratık yoktur. Bir De-Grie yapmacık tavırlarıyla, ya da maskesiyle kolayca çelebilir gönlünü. Dış görünüşü çok hoştur De-Grie'nin, Mister Astley. Bir genç kız onun ruhunun, yüreğinin de öyle olduğunu sanar. Bunun sonradan edinilmiş bir biçim olduğunu aklının ucundan geçirmez. Sözlerimden belki hoşlanmayacaksınız ama Mister Astley, siz İngilizler çoğunlukla yamru yumru şeylersiniz. Görünü-

şünüz güzel değildir. Oysa Ruslar güzelliğe çok önem verirler. Düşkündürler güzelliğe. Ne var ki, ruh güzelliğini, kişilik sahibi olmanın değerini anlayabilmeleri için kadınlarımızın –özellikle genç kızlarımızın– çok daha özgür, deneyimli olmaları gerekir. Miss Polina'nın –bağışlayın, ağzımdan kaçtı– sizi o De-Grie denilen alçağa yeğlemesi kolay olabilecek bir şey değildir. Çok zaman ister. Sonunda anlayacaktır değerinizi. Dostunuz olacak, yüreğinin kapılarını açacaktır size. Ama gene de o ahlaksız herif, rezil faizci De-Grie yaşamayı sürdürecektir o yürekte. Bu, deyim yerindeyse, biraz da inadından, gururuna olan düşkünlüğünden olacaktır. Çünkü De-Grie bütün umutlarını yitirmiş, liberal düşünceli, yarı deli General'e yardım ettiği için (sözde, kuşkusuz) yoksul düşmüş bir markiz olarak çıkmıştı kızcağzın karşısına. Bütün bunlar sonra anlaşıldı. Ama önemli değildir anlaşılmış olması. Şimdi eski De-Grie'yi verin ona... bayılır! Bugünkü De-Grie'den ne denli nefret ediyorsa, eski De-Grie için de (eski De-Grie onun yalnızca hayalinde yaşayan bir insan olsa bile) o denli üzülür. Siz şeker fabrikatörüydünüz, değil mi Mister Astley?

– Evet, ünlü Lovel ve Ortakları şeker fabrikasına ortağım.

– Gördünüz mü Mister Astley? Bir yandan şekerci öte yanda “Belvedere Apollo”su.* Birbirinden çok uzak şeyler bunlar... Oysa ben şekerci bile değilim. Basit bir rulet oyuncusuyum o kadar. Uşaklık bile ettim. Sanırım biliyordur bunu Miss Polina. Çünkü güçlü bir haber alma örgütü var.

Mister Astley bir an düşündükten sonra soğukkanlı,

– Canınız sıkıldığı için saçmalıyorsunuz, dedi. Hem söyledikleriniz de pek bayat şeyler.

– Kabul ediyorum dediğinizi! Ama, sevgili dostum benim, söylediklerim ne denli bayat, ne denli bayağı, gülünç olur-

(*) Papa Innocent VIII ve Jules II zamanında Vatikan'da Belvedere adında bir antik heykel müzesi açılmıştı – ç.n.

larsa olsunlar, gerçeğin ta kendisidirler. İşin acı yanı da burası zaten! Ne yazık ki bir sonuca varamadık sizinle!

Mister Astley,

– Çirkin, saçma şeyler bunlar... çünkü, çünkü... diye başladı.

Sesi titriyor, gözlerinin içi parlıyordu.

– Şunu bilirsiniz ki, buraya iğrenç, bayağı, alçak dediğiniz bu adamın isteği üzerine, sizi görmek, sizinle uzun uzun, içtenlikle konuşmak, duygularınızı, düşüncelerinizi, umutlarınızı ve... geçmişin üzerinizde bıraktığı etkiyi ona iletmek amacıyla geldim.

– Doğru mu? Doğru mu söylüyorsunuz? diye haykırdım.

Bir anda gözlerimden sel gibi yaşlar boşanmıştı. Tutamıyordum kendimi. Hüngür hüngür ağlıyordum. Galiba ilk kez oluyordu bu.

– Evet, bedbaht insan! Seviyordu sizi o, bunu açık açık söyleyebilirim size artık. Çünkü mahvolmuş bir insansınız! Sizi hâlâ sevdiğini bile söylesem, bir şeyi değiştirmez bu, gene burada kalırsınız! Evet, kendi kendinizi mahvettiniz. Birtakım yetenekleriniz vardı. Yaşam doluydunuz. İyi bir insan sayılırdınız. Değerli insanlara öylesine gereksinimi olan anayurdunuza yararlı bile olabilirdiniz. Ama burada kalacaksınız. Sizin için her şey bitmiştir artık. Sizi suçlamıyorum. Bence her Rus böyledir. Ya da böyle olmaya yatkındır. Rulet olmasa başka bir şey düşürür onları bu yola. Böyle olmayan Ruslar çok azdır. Emeğin ne olduğunu anlamayan ilk siz değilsiniz (yurttaşlarınızdan söz etmiyorum). Rulet daha çok Rus oyunudur. Bugüne dek dürüsttünüz. Çalmaktansa uşak olmayı yeğlediniz... Ama gelecekte neler olabileceğini düşündükçe dehşete kapılıyorum. Yeter artık, hoşça kalın! Paranız yoktur sanırım? Alın size benden on altın, daha çok vermem, çünkü nasıl olsa rulete vereceksiniz hepsini. Alın, sonra da ayrılalım! Alsanıza!

– Olmaz Mister Astley, bu söylediklerinizden sonra...

Mister Astley,

– A-lın! diye bağırdı. Soyluluğunuzu hâlâ yitirmediğinize inanıyorum, bu parayı size bir dost olarak veriyorum. Ruleti, Hamburg’u bırakıp anayurdunuza döneceğinizi bilsem, yeni bir yaşama başlamanız için hemen şimdi bin pound verirdim size. Şimdi bin pound değil de yalnızca on altın veriyorsam bu, şu anda sizin için on altının da bin poundun da aynı olduğunu bildiğim içindir. Çünkü nasıl olsa vereceksiniz hepsini. Hadi alın da ayrılalım.

– Sizi bir kerecik kucaklamama izin verirsiniz alırım.

– Elbette, seve seve!..

İçtenlikle kucaklaştık, Mister Astley ayrıldı yanımdan, gitti.

Hayır, haksızdır Mister Astley! Ben Polina’yla De-Grie konusunda aptalca konuştuySAM o da Ruslar üzerine karar vermekte acele etti. Kendim için bir şey söylemeyeceğim. Oysa... şey, hepsi laf bunların, boş laf, oysa birşeyler yapmak gerek! Burada önemli olan İsviçre’dir şimdi! Yarın... ah, yarın gidebilseydim oraya! Kurtulabilseydim şu uyuşukluğumdan, dirilebilseydim! Kanıtlamalıyım onlara... Polina benim hâlâ insan olabileceğimi görmeli! Yeter ki... Ama şimdi geç oldu artık, ama yarın... Ah, büyük bir inanç, bir önsezi var içimde. Kesin gerçekleşecek beklediğim mucize! Şimdi on beş altınım var. Oysa on beş guldenle başladığım günler oldu! Dikkatli olursam... ah, hâlâ akıllanamadım! Artık bütünüyle mahvolmuş bir insan olduğumu nasıl anlayamıyorum. Peki ama neden yeni yaşama adım atamıyorum? Evet! Bir tek kez dikkatli, sabırlı olmama bağlı her şey! Bir saatçik dikkatli olabildim mi kaderimi değiştirebilirim! Önemli olan kendimi tutabilmem. Yedi ay önce Ruletenburg’da şanssızlığa son yenildiğim gün olanları anımsasam yeter. Ah, o ne kararlılıktı öyle! Bütün paramı vermiştim, hep-

sini... Gardan çıkarken baktım yelegimin cebinde bir gulden sallanıyor: “Bu akşam aç kalmayacağım demek, diye geçirdim içimden”. Ama yüz adım gittikten sonra değiştirdim düşüncemi, geri döndüm. Cebimdeki guldeni çıkarıp manque’ye koydum (O gün bir el kazanmıştım manque’de). Doğrusu, insan gurbet elde; dostlarından, yurdundan uzakta, akşama ne yiyeceğini bilmezken son, en son guldenini oynarken çok tuhaf bir duyguya kapılıyor... Kazandım. Yirmi dakika sonra cebimde yüz yetmiş guldenle çıkıyordum gardan. Bir gerçektir bu! Bazen son gulden neler yapabiliyor, görüyorsunuz! O zaman umutsuzluğa kapılsaydım da kararlılık göstermeseydim ne olacaktı?..

Yarın, her şey bitecek, yarın!...

1867

SONSÖZ

GÜNDÜZ VASSAF

Kendimden de biliyorum ki kumar sadece para kazanmak için oynanmıyor.

Zenginlik düşlerini kovalayanlar kadar zenginler de kumara meraklı... Ne yoksul ne de zengin olan Fyodor Mihailoviç Dostoyevski'nin (1821-1881) yaşamının bir döneminde Avrupa'da tutkunu olduğu kumar salonlarının müdavimlerinin çoğu, ne yapacaklarını bilemedikleri kadar parası olan aristokratlar ve zenginler.

Dünyanın en eski mesleğinin fahişelik olduğu söylenir. En eski oyun da kumar olmalı. Alkol ve kafayı bulmak için kullanılan çeşitli otlar insanın bir başka merakı. Birçok insansa, kendisini karşı gelemediği çeşitli arzu ve düşünücülerinin cezbesine kaptırmasının kurbanı... Devlet ve dinlerimizin gelişigüzel yasaklarına rağmen düzenin tasvip etmediği tutkular hep hayatımızın bir parçası olmuş. Kimi bireylerin karmaşık ve sorunlu yapılarında bu tür tutku ve bağımlılıklar doruk noktasına varabiliyor.

Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza*, *Karamazov Kardeşler*, *Budala*, *Kumarbaz* gibi eserlerini evrensel yapan, olağanüstü bir duyar-

lılıkla kelimelerine yansıttığı bu tür insanların uç noktadaki hallerinde kendimizi görebilmemiz; çevrelerine ve kendilerine felaketler getiren bu “yeraltı insanlarına” hak vermemiz, onlarla özdeşleşebilmemiz, onları kahramanlaştırmamız.

Dostoyevski uzmanları onun yaşadıklarıyla yazdıklarının içiçeliğinde hemfikir. Yazarın kumara bağımlılığını gösteren çok kaynak var. Başta kendi yazdıkları, büyük bir titizlikle tuttuğu günlüğü ve 1872’de ölümünden sonra, eserlerini korumaya kendisini vakfeden ikinci eşi Anna Grigoriyevna Snitkina’nın biraraya getirdiği kocasının mektupları. Ayrıca karısı dahil yazarı tanıyanların günlüklerinde de onun bu düşkünlüğü bol bol dile getiriliyor. Elinizdeki kitap açısından kaynaklardan en çarpıcı olanı, Anna’yla evlenmeden önceki sevgilisi Apollinaria Suslova’nın günlüğü. Burada yazılanlar *Kumarbaz*’ın zavallı kahramanının büyük ölçüde Dostoyevski’nin bir dönem Suslova’yla bizzat yaşadıklarının bir yansıması olduğunu gösteriyor.

Dostoyevski, hırslı yayıncısının cenderesinden kurtulabilmek için *Kumarbaz*’ı sonradan ikinci karısı olacak olan Anna Grigoriyevna’ya alelacele 29 günde dikte ettiğinde kırk beş yaşındadır. Arkasında kendisini ilk üne kavuşturan *Yoksullar* adlı romanı, düzeni şiddetle değiştirmek amacı güden sosyalist bir örgüte üyelikten gözleri bağlı kurşuna dizilmek üzereyken ateş emri verildikten sonra son anda affı, Sibiry’a da çalışma kamplarında dört yıllık mahkumiyeti ve Çar tarafından özel affı çıkana kadar altı yıllık sürgünü bulunmaktadır.

Burada geçirdiği yılları ve mahkûmların öykülerini, ilk gazetede tefrika edilen *Ölümler Evi’nden Notlar* adlı eserinde (1860) yazan Dostoyevski, Sibiry’dayken “devrimci” geçmişinden pişman olmuş, yeni Çar II. Aleksandr’ın tahta geçmesiyle ona methiyeler yazıp nüfuzlu dostlarını araya koyarak affı için girişimlerde bulunmuş. Günün yasaları ve uygulamaları doğrultusunda Sibiry’daki sürgün yıllarını Rus

ordusunda subay olarak geçiren Dostoyevski, bu arada hayatının ilk büyük aşkını yaşamış. Evli bir kadın olan Marya Dmitriyevna önce onu reddetmiş, kocasının ölümüyle umutlanan Dostoyevski'ye başka birisi de olduğunu söylemiş, uzun süre iki âşığını idare etmiş, sonunda oğlu Pavel'i de yanına alarak Dostoyevski ile evlenmiş. Ancak evliliklerinin ilk günlerinde kocasının üst üste iki sara nöbetine şahit olan Marya'nın düştüğü dehşet onu son derece olumsuz etkileyince, ilelebet mutsuz gidecek ve zamanla birbirlerinden ayrı geçirilecek ilişkileri her ikisi için de hayal kırıklığıyla başlamış. Çoğu Sibiry'a'da geçen uzun yıllardan sonra nihayet Petersburg'a dönen yazar, burada ağabeyi Mihail'le birlikte iki yıl sonra devletin kapatacağı *Zaman* adlı bir dergi çıkarmaya başlamışlar (1861-63).

Artık Dostoyevski'nin ilk kez Avrupa'ya gideceği ve kumar maceralarının başlayacağı günlerin arifesindeyiz.

Avrupa'nın tükenip yozlaştığı ve tarihî misyonunu yitirdiği düşüncesinde olan ve bu görevi artık Rus insanının üstlenebileceğine inanan Dostoyevski, bizzat Avrupa'ya gidip her şeyi yerinde görmek istemektedir. Bu niyetle Haziran 1862'de ilk Avrupa yolculuğuna çıkar. Kardeşi Andrey'e yazdığı bir mektuptaysa seyahat nedenini sara nöbetlerine bir çözüm bulmak için Avrupalı uzmanlarla görüşmek olduğunu söyler. İki buçuk ay sonunda düşünceleri doğrulanmış olarak memleketine döndüğünde çıkan *Yaz İzlenimlerinin Kış Notları* adlı kitabında şöyle yazar: "Avrupa bizim ulusal gelişmemize yardımcı oldu, ama artık olgunlaşarak bağımsızlaştık. Avrupa uygarlığının bize hiçbir faydası olmadığı gibi zararı da var. Batı'nın bizzat kendisi artık çürümüş ve gelişmemize engel." İnsanlığın ancak Rusya'nın birleştirebileceği Slavların öncülüğünde kurtulacağına inanan Dostoyevski, bunun gerçekleşebilmesi için, "Konstantinople mutlaka bizim olmalı" diye de düşünmektedir.

Dostoyevski yurt dışında geçirdiği bu iki buçuk ay zarfında ne Avrupa'yı doğru dürüst görür, ne de kardeşine yazdığı gibi sara nöbetleri için uzman arar. "Ekşi bir izlenim" bırakan ilk durağı Berlin'de sadece bir gün kalır, Dresden'de iğrenç bulduğu kadınlardan kaçır, Köln'ün ünlü katedralinden memnun kalmaz, Paris'i dünyanın en sıkıcı şehri, o yıl dünya fuarına ev sahipliği yapan hiç tahammül edemediği Londra'yı kapitalizmin cehennemi olarak görür. Ne var ki, bu gezisine Cenevre'de katılan dostu Nikolay Strakhov'a göre, Dostoyevski kendisini ileride tutsağı olacağı kumar nöbetinin cezbesine kaptırır... Başka her şeyden sıkılır ama Avrupa sosyetesinin önde gelen kumarhanelerinden Wiesbaden ve Baden Baden'e özellikle uğrayıp bol bol rulet oynar. Avrupa'daki bu kumar macerasında ilk oturuşta 10.400 Frank kazanır, parasını cüzdanına koyup otele gider. Bavulları da hazırdır. Ama *Kumarbaz*'da da göreceğimiz gibi dayanamayıp rulet masasına geri döner. Baldızına mektupta "Kendimi tutamadım ve kazandıklarımın yarısını kaybettim" diye yazar. Kazandığı paradan kalanın bir kısmını kendisine ayırır, bir kısmını saklasın diye Mihail'e, bir kısmını da tüberküloz tedavisi için karısına yollar.

Dostoyevski'nin *Kumarbaz*'da yazdıkları bir yıl sonra çıktığı ikinci Avrupa gezisinde sevgilisiyle birlikte yaşadıklarının büyük ölçüde romanlaştırılmış halidir. Kitapta Polina'nın adı bile aynıdır. Hasta karısından ayrı yaşayan Dostoyevski 1863 yazında kendisini sevip sevmediğinden emin olmadığı Apolliniara (Polina) Suslova ile Paris'te buluşmak üzere yola çıkar. Ama ilk durağı gene Wiesbaden'deki rulet masalarıdır.* Sevgilisine kavuşmaya giden bir insa-

(*) Dostoyevski biyografileri yazan Joseph Frank ve Konstantin Mochulsky ve *Kumarbaz*'ın Penguin ve Norton yayınevlerinden çıkarılan İngilizce tercümelerinin önsözlerinin yazarları Jessie Coulson ve Andrew R. MacAndrew, Dostoyevski'nin Paris'te Suslova'yla buluşmaya giderken Wiesbaden'de rulet oynamasının Avrupa'daki bu tür ilk macerası olduğunu ve o buhranlı anının et-

nin niçin önce kumarhanenin yolunu tuttuğunu anlayamadığını bir mektubunda kardeşine yazan Mihail sanki farkında olmadan olacağı görmüştür. Paris'e vardığında Suslova Dostoyevski'ye, onun hiç yaşatmadığı şehveti yeni tanıştığı genç İspanyol sevgilisinde bulduğunu söyler... Aynı ilk evliliğinden önce olduğu gibi Dostoyevski kendisini gene sevdiği kadınla onun aşkı arasında bulur. Ancak binbir numara çevirip Suslova'yı elde etmiş olmakla tatmin olan İspanyol onu küçük düşürüp atlatınca, o da Dostoyevski'nin Avrupa'yı iki kardeş gibi birlikte dolaşma teklifini kabul eder. Baden Baden'deki kumarhaneden başlayan tüm seyahat boyunca da kâh İspanyola olan öfkesini Dostoyevski'den çıkararak, kâh onunla cilveleşerek yazarın canına okur. Hatta amacının bu olduğunu ve ondan nefret ettiğini anılarında açıkça ifade eder. *Kumarbaz*'daki Polina ise şöyle konuşur:

“Onu öldürmek istemiyorum,” dedim, “ama ona çok uzun bir müddet işkence etmek isterim.”

Ve eder de. Oteldeki odasında yarı çıplak uzanıp onu baştan çıkarır, sonra da tersleyip onu depresyona boğunca da, başını göğsüne dayayıp elinden tutar. Seyahat boyunca Dostoyevski önce kumara, sonra da Polina'ya tutkunluğunun çaresizliğinde bocalayan bir zavallıdır – aynı romanının yarı gülünç yarı trajik kahramanı Aleksey gibi. Baden Baden'den

kisiyle kendisini kumara kaptırdığını yazarlar. Özellikle Frank, yazarın kumara tutkunluğunun başlangıcını Suslova'yla sallantılı ilişkisine bağlar. Ancak, Dostoyevski'nin baldızı V.D. Constantine'e yazdığı 1 Eylül 1862 tarihli mektuba göre yukarıda adı geçen yazarların hepsi yanılıyor. Ola ki birisinin maddi hatasını birincil kaynaklara ulaşmayı ihmal eden diğerleri tekrarlamış olabilir. Mektubun bendeki kaynağı bu sonsözü yazabilmek için yeni satın aldığım kullanılmış bir kitap: *Letters of Fyodor Michailovitch Dostoevsky to his Family and Friends*, Chatto & Windus, London, 1917. Ama yazarlar daha kolay ulaşılır kaynakların üstünde de dikkatle durmamışlar. Avrupa'ya 1862'de yaptığı ilk gezisinden hemen sonra yazdığı *Yaz İzlenimlerinin Kış Notları* kitabında Dostoyevski bu ilk seyahatinde Wiesbaden ve Baden Baden'e de gittiğini yazar.

Mihail'e yazdığı bir mektupta Dostoyevski son "kopeğine" (metelik) kadar her şeyini kaybettiğini yazar. Saati bile Cenevre'de rehincidedir. Ağabeyden, karısının tedavisi için yollamış olduğu parayı geri alıp yollamasını ister. Sevgilisini gizlediği Turgenyev'le buluşup ondan tekrar ileride de yapacağı gibi geri ödemeyeceği bir borç alır. Mihail'in, dergilerinin tekrar çıkabilmesi için elzem gördüğü Turgenyev'in "Phantom" adlı yayımlanmamış manuscriptini, rulet oynamaktan okumaya vakit bulamadığından sahibine iade eder. Borç aldığı kişilerin ise haddi hesabı yoktur. Bir yıl sonra yaptığı başka bir kumar seyahatindeyse tekrar buluşup ayrıldığı Suslova'dan da para isteyen Dostoyevski durumunu acındırarak eski sevgilisine şöyle anlatır:

"Ayrıldığımin ertesi günü otel idaresi bana artık yemek, çay ve kahve veremeyeceklerini bildirdi. Durumu düzeltmek için onlarla konuştuğumda otelin şişko Alman sahibi benim yemeği hak etmediğimi, ancak çay verebileceklerini söyledi... Elbiselerimi ve çizmelerimi temizlemiyorlar. Onları çağırdığım zaman zile cevap vermiyorlar."

Bu mektubu yazdığında Dostoyevski Wiesbaden'de *Suç ve Ceza'yı* yazmaktadır (1865). Sonunda istediği parayı oradaki yardımsever bir Rus papazından bulur.

Dostoyevski'nin Suslova'yla çıktığı Avrupa seyahati iki ay sürer. Yukarıda değindiğim bir yıl sonraki buluşmaları dışında ilişkileri de bu seyahat sonunda biter. Birlikte yaşadıklarıysa *Kumarbaz'ı* yaratır. Gezilerinin son durağı Roma'dan Strakhov'a yazdığı bir mektupta Dostoyevski ileride yazacağı kitabını şöyle anlatır:

"Hazır hiçbir şeyim yok. Ama kısa bir öykünün çatısını kurdum. Çoğunu küçük kâğıt parçalarına not ettim. Konu yurt dışındaki özel bir Rus tipiyle ilgili. (Yurt dışındaki Ruslar

hakkında dergilerde çok şey çıktı bu yaz.) Bütün bunlar hikâyemde yer alacak ama içsel yaşantımızın bugünkü durumunu da yansıtacak... İnancını yitiren ve inanmaya korkan bir adam... Rusya'da artık yapabileceği bir şey kalmadığına inanan. Ama ana tema bütün enerjisinin, gücünün ve tezcanlılığının rulete odaklanmış olması... Kendine göre bir şair, ama yaptığının aşağılık olduğunun bilincinde; bunun için utanıyor, ama risk almanın gerekliliği de, onu kendi gözünde yüceltiyor... *Ölüler Evi* şimdiye kadar kimsenin açık seçik yansıtmadığı mahkûmların hayatıyla herkesin ilgisini çektiyse, bu öykü de şüphesiz rulet ve kumarın ilk elden bir anlatımı olarak dikkati çekecek.”

Dostoyevski 1866 yazını kızkardeşi ve doktor kocasının yazlık evlerinde geçirir.

Ekim başına kadar önceden aldığı avans karşılığı hiç yayımlamamış bir eserini teslim etmek mecburiyetindedir. Ama o kendisine daha büyük bir hedef seçer:

“Şimdiye kadar hiç yapılmamış eksantrik bir şey yapmak istiyorum. Dört ay içinde iki ayrı roman (*Suç ve Ceza* ile *Kumarbaz*), biri sabah yazılacak, biri akşamları. Biliyor musun (Anna Vasiliyevna) böyle olağanüstü şeyler beni keyiflendiriyor. Basit ve sıradan insanların kategorisine girmiyorum... Ölü ya da sağ, eminim ki yazarlarımızdan hiçbiri benim kaçınılmaz olarak yazdığım koşullar altında hiç yazmadı. Bunun düşüncesi bile Turgenyev'i öldürürdü.”

Yaz boyunca *Suç ve Ceza*'nın beşinci bölümü üzerinde çalışan Dostoyevski, planını gerçekleştiremez. *Kumarbaz*'ı teslim etmesine bir ay kala daha tek bir satırı yazılmamıştır. Kontratın gereğini yerine getiremezse yayıncısı eski yeni bütün eserlerini kendisine bir kuruş ödemededen tekrar yayınlama hakkını elde edecektir. Bir arkadaşının yardımıyla ken-

disine sekreterlik okulunun en iyi öğrencisi bulunur. Kitabını Anna Grigoryevna Snitkina'ya 29 günde dikte edip son anda yetiştirir. Bir hafta sonra sekreterine yeni bir kitap yazmak istediğini söyleyip kahramanları hakkında bilgi veren Dostoyevski ile Anna Grigoryevna arasında şöyle bir konuşma geçer:

●“Kendini bir an için kadının yerine koy,” der Dostoyevski ve titrek bir sesle devam eder: “Farzedelim ki o sanatkâr da (kitabın kahramanı) benim. Sana aşkımı ilan ediyor ve karım olmanı istiyorum. Söyle bana, cevabın ne olurdu?” Kendi günlüğünden aktardığına göre şöyle cevap verir Anna: “Hayatımın sonuna kadar seni seveceğim,” diye cevap verirdim.”

Ve evlenirler.

Dostoyevski'nin yaşamının önde gelen uzmanı sayılan Joseph Frank, yazarın kendisini arada sırada kaptırdığı kumar maceralarının eleştirmenler tarafından fazla önemsendiği düşüncesinde. Nekrasov ve Tolstoy gibi başka Rus yazarlarının da kumar oynadığını söyleyen Frank'e göre, Dostoyevski'nin onlardan farkı kayıplarını karşılayacak durumda olmaması. Yoksa Kont Tolstoy'un kumarda kaybettiğinde geniş topraklarından bir parçasını serfleriyle birlikte (toprağa bağlı köylüler) satması yeterlidir.

Ünlülerin biyografileri genellikle onları seven, takdir eden kişiler tarafından yazılır. Tarihin canavarlarının yaşamlarını yazanların en zor buldukları şey, nefret ettikleri bir kişinin hayatıyla haşır neşir olmak zorunda kalmaları. Ancak iş evrensel kültür mirasımıza katkıda bulunanların hayatlarını yazmaya gelince yazarın kahramanını benimsememesi, ona eleştirel bir mesafe alması da çok zor. Bu nedenle Dostoyevski hakkında yazılan kitaplarda da yazarın “kusurlarını” açıklama, zayıflıklarına mazeret bulma örneklerine rastlamamak mümkün değil. Bunlardan biri, onun ku-

marbazlığı. Yazarı yaptıklarında haklı bulma eğilimi bir de 20. yüzyılda popüler olan her şeyi psikoanalitik yaklaşımlarla açıklama gayretiyle birleşince ortaya zihinsel hazmı güç, edebi malzemesi gülünç bir manzara ortaya çıkıyor. Freud'un, Dostoyevski'nin kumar oynamasının nedenlerini mastürbasyon merkezli çatışmalarda araması buna bir örnek. Frank de, Dostoyevski'nin kumara düşkünlüğünü Fenichel adlı bir psikiyatristin nevrotik kumarbaz tipinde arar. (Yani nevrotik yapılı kişi, kaygısını azaltabilmek için kumar oynar – Gündüz Vassaf.) Fenichel'e göre;

“Kumarbaz, tanrıları kendisi hakkında bir karar vermeye zorlar, onların affını umar. Kaybetmek bile (idama mahkûm edilmekte olduğu gibi) dayanılmaz yükteki süperego basıncının süregelmesine yeğdir.”

Psikiyatristten aldığı yukarıdaki alıntıya Frank şu ilave de bulunur:

“Fenichel kumar nevrozlarından söz ederken, Dostoyevski'den hiç bahsetmiyor. Ama görüşleri Dostoyevski'nin bildiğimiz durumuna biçilmiş kaftan gibi.”

Frank psikoanalitik açıklamasını sürdürür:

“Onunla (Suslova) buluşmadan önce Wiesbaden'de rulet oynamak için durması, kaygısının baskısından ve suçluluk duygusundan kurtulma gayreti ve tanrılardan bir özür dileme simgesi sunması açısından son derece anlaşılır.”

Frank'ın yazdıklarını, hayatının neredeyse yarısını psikolojiye vermiş olmama rağmen, ben hiç de anlaşılır bulmadım.

İleride de yer yer değineceğim Dostoyevski'nin o anki somut durumuysa şudur: Mikhail'le birlikte Petersburg'da çıkardığı *Zaman* dergisi yeni kapatılmış, ödenmemiş borç-

lar ve birikmiş bir yığın sorunla ağabeyini yalnız bırakmıştır; tüberküloz olan karısı Maria ölüm döşegindedir; bütün bunlar olup biterken de Paris'te kendisini artık sevip sevmediğinden emin olmadığı sevgilisiyle buluşmaya giden Dostoyevski, yolda birkaç günlüğüne rulet oynamak üzere uğradığı Almanya'da Wiesbaden'de kumarhanededir.

Dostoyevski, niçin kumar oynadığını bir seferinde 3000 Frank kazanmış olmanın heyecanıyla Mikhail'e yazdığı bir mektupta şöyle ifade eder:

“Söyle bana, sistemime bağlı kalıp mutluluğu elimin içinde hissedince kendimden nasıl geçmeyebilirim ki? Paraya ihtiyacım var, kendim için, senin için, karım için, romanımı yazabilmek için... Evet, buraya sizleri ve kendimi kurtarmak için geldim.”

Mikhail'e aynı günlerde niçin kumar oynadığını yazdığı bir başka mektuptaysa, bu sefer de tam tersine bir yaklaşımla kişiliğinin başka bir yönünü tüm çıplaklığıyla ifade eder:

“Her şeyi bırakıp mutluluğu aramak, hatta belki yararlı olabileceğim halde bencillik. Bu düşünce (bencillik) mutluluğumu zehirlemekte.”

Yani mutluluğu için her istediğini yapan ve bunun başkalarını nasıl olumsuz etkileyebileceğini dile bile getirmeyen Dostoyevski'ye göre tek derdi, bencil olabileceği düşüncesinin mutluluğunu zehirlemesi. Böyle düşününceye dek kumar sefasını sürdürebilmek için de hamile karısının evlilik yüzüğünü, küpelerini ve paltosunu bile rehinciye bırakabiliyor.

Uzaktan bir gözle bakınca Dostoyevski'ye bugün bile kızmamak mümkün değil. Paris'e gitmeden önce Wiesbaden'de kazandığı paranın bir kısmını kardeşine, bir kısmınıysa ka-

rısının tedavisi için yollaması kayda değer. Ancak sevgilisiyle birlikte Paris'ten sonra gittikleri Baden Baden'de para kaybedince sefahatını ve kumarını sürdürebilmesi için karısına yolladığı paradan bir kısmını geri istemesi de tüyler ürperici. Ama Dostoyevski, kendisini neredeyse her davranışında haklı çıkarmak isteyen, anlayışla karşılayan psiko-analitik yaklaşımlı uzmanlarından çok daha iyi tanıdığı gibi, yeri geldiğinde kendisiyle yüzleşmekten de asla kaçınmayan biri. Rusya'da borçlarından ötürü hapse girmemek için uzun bir süre karısıyla Avrupa'da yaşayan Dostoyevski, evlilik yüzüğünü de rehin bıraktığı bir kumar macerasından sonra ona yazdığı mektupta "günahkâr bir tabiatı" olduğunu söyler. Kaybettiği halde masadan ayrılamamasını ise para kazanmadığına değil, kazanmayan bir kişi olmayı kendisine yakıştıramadığına bağlanabilir. Çünkü herkeste olmayan kendi iradesi sayesinde kazanacağına inandığı bir sistemi vardır. Doğal olarak üstün yetenekleri ve zekâsının farkında olan yazar, başkaları kazanırken kendisinin kaybetmesine tahammül edemez: "Kaybederken oynamayı sürdürmem para kazanmak için değil, insan oynarken sadece kazananları görüyor." Ama Dostoyevski kendisini aldatmıyor mu? Kazananların hepsinin sonunda kaybedeceğini, kumarda tek kazananın kumarhane olduğunu o da biliyor.

Dostoyevski'nin yıllarca rulet merakını sürdürebilmesinin kimsenin ele almadığı en basit bir açıklaması bence yazarın genellikle kendi parasıyla oynamadığı ve mutlaka birilerinin ya da yazacaklarının kendisini kurtaracağına inancı. Turgenyev örneğinde olduğu gibi ya kumar borçlarını geri ödemiyor ya da Apollon Nikolayeviç gibi hamilerinin, yakınlarının, akrabalarının, karısının ve hatta eski sevgilisinin parasıyla oynuyor. Bu arada ileride yazacakları için de sık sık avans alıyor. Bir yerde şöyle diyor:

“Kumar oynadığım için aşağılık biriydim, ama göreceli olarak kendi gerçek paramın çok küçük bir kısmını kaybettim.”

Yazarın neden kumar oynadığını araştırırken dikkatimi çeken başka bir noktaysa, nerede kumar oynadığı. O da birçok kumar meraklısı gibi evinden ülkesinden uzak yerlerde şatafatlı kumarhanelerde oynamayı seçmiş. Frank’e göre Rusya’dayken büyük çapta kumar oynadığına ilişkin bilgimiz yok. İnsan bildiği, tanındığı yerlerden ve hele ülkesinden uzaklaşınca sanki annesinin babasının baskısı kalkmış gibi ayıp, günah, yasak sayılan şeyleri yapmaya daha bir yatkın oluyor. Günümüzde, gittikleri yerlerde evlerinden bambaşka davranan turistlerden yakınımız genellikle bu nedenden.

Ülkelerimizdeyken kendimize yakıştıramadığımız davranışları dışarıda kolayca benimseyebiliyoruz. Avrupa’yı misyonunu tamamlamış, çürümekte olan bir uygarlık olarak gören Dostoyevski’de kendisini bu yozlaşmanın doruk noktasındaki kumarhanelerin, orada oynayan aristokrat ve zenginlerin cezbesine kaptırıyor. Aynı kitabından ele aldığı ona buna hakaret eden, servetini orospulara yediren, hapishanelere düşen ve kendisini kahramanı “Barbar” Rus diye ilan eden kahramanı Aleksey gibi.

Dostoyevski’nin kumar tutkusuyla ilgili şimdiye kadar üstünde durulmamış bir başka noktaysa, gittiği kumarhanelerde “trente et quarente” gibi başka oyunların da olmasına rağmen yazarın neden ruletten başka bir oyun oynamadığı... Bildiğimiz kadarıyla Dostoyevski’nin at yarışı, poker gibi kâğıt oyunları, bahse girme ve hatta tombala gibi merakları bile yok. Yani birçok kumarbazın yapısında olduğu gibi Dostoyevski her fırsatta risk peşinde koşmuyor. Alkol problemi, dipsomanisi de yok. Onun kontrolünü yitirip kendisini tutamadığı tek tutkusu rulet. Acaba bunun yazarın epileptik

olmasıyla bir ilgisi olabilir mi diye sormaktan kendimi alamıyorum. Rulet tekerleğinin hızlanıp yavaşlayarak dönmesi, topun deliklerden birisine düşmeden önceki o anda dokur noktasına varan beklenti ve birkaç dakika sonra gene herkesin gözlerini büyüleyerek hızla dönen o tekerlek ve topun düşüşü –gece boyunca saatlerce bunun sürmesi, dönen tekerlek düşen top, dönen tekerlek düşen top, dönen tekerlek düşen top– Dostoyevski'nin de yazdığı sara nöbeti öncesi heyecan ve beklentiye benzetilemez mi? Üstelik ışıkların yanıp sönmesi ya da fırlıdak gibi cisimlerin sara nöbetlerinin tetiği olduğunu da bildiğimize göre Dostoyevski de rulet masasının başındayken, kendisinin nöbet öncesi müthiş bir haz olduğunu söylediği bu heyecanı yaşamış olamaz mı? Topun tekerleğe düşmeden önceki o an ve kazanmanın beklentisi epileptik sara nöbeti öncesi vücudu sarıp sarmalayan o uçucu heyecana benzetilemez mi? Bu iki tür beklenti de beyin hücrelerinde benzer elektronik akım ve kimyasal salgılamaya neden olamaz mı? Sorularımın belki de tek cevabı, ancak epileptik kişilere rulet oynatmakla yapılan bir psikolojik deneyin sonuçlarında bulunabilir. Ancak böyle bir deneyin bençe eski mesleğimin ahlak normlarına uymadığı da açık. Ancak bu düşüncelerimin ipucunu gene Dostoyevski'nin rulette neler hissettiğine ilişkin yazdıklarında buldum. *Kumarbaz*'ın kahramanı Aleksey şiirsel bir anlatımla kumarhane cehennemindeki heyecanı anlattıktan sonra şöyle der:

“Oyun salonuna girmeden, daha iki oda ötedeyken para sesini duyunca zangır zangır titremeye başlıyorum.”

Dostoyevski'nin kumara merakı ya da tutkusunun nereden kaynaklanabileceğine ilişkin sorumuz belki de ancak mezarını açıp herhangi bir hücrelerinden bir DNA örneği almakla açıklanabilir. Yazar kendisini şöyle açıklıyor:

“Her şeyde en uç noktaya giderim, hayatım boyunca itidal nedir tanımadım.”

Bu risk almadan yaşayamayan kişilik yapısının tıpatıp tanımını. *Kumarbaz*'da Aleksey de kendisini şöyle anlatıyor:

“Risk almak için önlenemez bir arzu duydum. Heyecanlar peşpeşe yaşanınca yetmez olup insanı çileden çıkartıyor ve giderek daha da artan dozda heyecan ihtiyacı hissediliyor, ta ki insan bitip tükenene kadar.”

Günümüzde yapılan araştırmalar, risk almaktan hoşlanan kişilerin 17. kromozomlarında bir anormallik olduğunu gösteriyor. Ama burada yazılanları okuyup bir gün birileri çıkıp da Dostoyevski'nin genetik yapısını araştırmak isterlerse, bence asıl o zaman onu tanımaktan uzaklaşmış olurlar. Dostoyevski'nin roman kahramanlarının bize hediyesi, neyi niçin yaptıklarının birbirinden inandırıcı binbir açıklaması olması. Aleksey de neden kumar oynadığını, risk alma tutkusunun yanısıra romanın çeşitli yerlerinde birbirlerinden farklı nedenlerle açıklıyor: Kurtuluşu, Polina'ya aşkı, para, kumarhanedeki oyuncuların hayranlığını celbetmek, adam olmak... Aleksey'in karakterini zengin kılan bunlardan hiçbirinin tek başına yeterli olmaması. En doğru açıklamalarla yetinenler yaşamın bütününe es geçmiyor mu? *Kumarbaz*'ın diğer kahramanlarıyla da birer birer haşır neşir olabilmemiz bu anlayışa dayanıyor. Dostoyevski'nin unutulmaz edebiyat karakterleri yaratmasındaki ustalığı belki de en çarpıcı bir şekilde *Kumarbaz*'da önümüze çıkıyor. Kitap kısa olduğu için yazar bu maharetini hemen seferber ediyor. Romanın daha ilk paragrafında Dostoyevski bizi olayları birlikte yaşayacağımız kişilerle hemen tanıştırmakla yetinmeyip, birbirinden kısa kelimelerin olağanüstü bir bileşimiyle ilgimizi de aşk, para, kumar ve Rus kimliği üzerine odak-

laştırıyor. Kahramanımız Aleksey'e soru sorup cevabını beklemeden yürüyüp giden Polina'yla aşk nefret ilişkilerini, parasız kalan General'in ezikliği ve az sonra "küçük bir Fransız ve bir İngiliz'in tekiyle" hep birlikte yenilecek "Moskova usulü" şatafatlı öğle yemeğiyle Rusların Avrupa'daki gülünç, gösterişli ve kendilerini üstün gördükleri konumunu, "Rulet kent"te olmamızla da kumarla içiçe olacağımızı daha kitabın birinci sayfasını çevirmeden hissedebiliyoruz. Dostoyevski, okuru ilk cümleleriyle kurduğu dünyanın içine hemen yerleştiriyor.

Kitapta olup bitenleri bize anlatan Aleksey'in sordukları sorular bundan sonra ne olacak diye kitabı okumanın gerilimini sürdürürken, olaylara tepkisi de kahramanımızın nasıl çaresizce sürüklendiğini gösteriyor. Aleksey, Rus edebiyatında ilk Puşkin'in Eugène Onegin'le başlattığı, Lermontov'un *A Hero of Our Time* kitabında Pechorin ile sürdürdüğü, Turgenyev'in birçok kitabında yer verdiği "işe yaramayan" edilgen zayıf kahramanların Dostoyevski tarafından da canlandırılmasının bir örneği. Aleksey'in âşık olduğu kadın kendisine yüz vermediği gibi başka erkeklerle beraber oluyor, kahramanımızın zayıf ve sorumsuz olduğunu neredeyse her fırsatta herkes kendisine söylüyor: Kim ne isterse Aleksey denileni yapıyor; Polina, Alman baronuna hakaret etmesini isteyince hakaret ediyor; sevgilisini elinden alan Mr. Astley şehri de terk etmesini söyleyince neden bile demeden gidiyor; erkeklere refakat etmekle geçinen Blanche, Paris sosyetesine girmek isteyince, kumarda kazandığı paraya el koyup kendisini kazıklamasına ses çıkarmıyor; ve en önemlisi neden olduğunu bile bilmeden "öl" denilirse kendini öldürmeye de hazır. General'in çocuklarının özel öğretmeni olduğu işinden atılması, kumar borçlarından hapse düşüp parasız kalması ve dünyayla ilgisini kesmiş bir berduş olması ise işin cabası. Dostoyevski,

bu edilgen karakterini romanının anlatıcısı yapıp onun sayesinde okurlarının merakını nasıl doruk noktada tuttuğunun en çarpıcı örneğini Aleksey'in bir konuşmasının sonuna yerleştirdiği bir parantezle veriyor: ("Demek benden başka herkes biliyordu.") Aleksey'in itaatkâr tavrı, çevresindeki insanların içlerinde yatan aslanların romanda bir bir ortaya çıkmasına olanak sağlıyor. Hiçbir şey yapmayarak yarattığı boşluk, başkalarının hırsları, ihtiyaçları, hatta çekimserlikleriyle bile doluyor. General içini açıp hayatını kurtarması için ona yalvarıyor, romanın en kararlı ve güçlü karakteri büyükanne onun rehberliğinde ortalığı birbirine katarken, güzel kadınları Polina ve Blanche da onu kullanarak istediklerini elde etmeye çalışıyorlar. Kahramanımıza kalan, keskin ve derin gözlemleriyle bize bu insanları ve birbirleriyle ilişkilerini anlatması.

Romanın bir yerinde şöyle diyor olup biten hakkında: "O âna kadar gösterimizdeki kuklaları kontrol eden ipleri görebilmeme rağmen gene de esrarını çözemediğim birçok nokta kalmıştı." Ve bir zembereğin önceden belirlenmiş anlarda çözülmesi gibi, Aleksey'in de belirli noktalarda biz okurlar ya da karakterlere sorduğu sorulara olayların adeta bir cevap vermesiyle roman, akışını sürdürüyor. Ama ne yazık ki sonuna kadar değil.

Eserindeki zamanın akışını, kâh dakikaları uzatıp kâh günleri kısaltarak başta kaleminin denetimi altında tutan Dostoyevski, kendisini birdenbire kitabını teslim etme tarihinin girdabında bulmuş olmalı ki, sanki roman "Ve işte Paris'e bu koşullar altında gittim" sözleriyle XV. bölümün sonunda birdenbire bitiyor.

Arkadan gelen yirmi sayfaya hapsedilmiş iki bölüm bundan sonra falanca oldu, falanca bitti tarzından birer "son söz" niteliğinde. Sekreterine 29 günde dikte edilmiş kitap son âna yetiştirilerek Dostoyevski'yi kurtarmış olabilir, ama

bir okur olarak ansızın roman karakterlerinden koparılıp vücutsuz kalan düşlerimle beni de yapayalnız bıraktı.

Dostoyevski'nin, bir kumarbazın ilk elden anlatımı diye nitelendirdiği bu eseri, en azından Rus edebiyatında bir ilk değil. Bu romanın yazılışından 30 yıl kadar önce Puşkin'in kumar tutkusundan Hermann'ın nasıl mahvolduğunu anlattığı kısa öyküsü "Maça Kızı" yayımlanıyor. Bildiğim kadarıyla hiçbir yazışmasında bağlantıyı kurmamasına rağmen, tabii ki Dostoyevski'nin bundan haberi olmaması mümkün değil. Puşkin'in durmadan olup olmadık sorular soran Kontes Anna Fedotavna tipiyle Dostoyevski'nin kitaptaki büyükanne "Kontes" Antonida Vasilievna arasındaki benzerlik bir tesadüf olamaz. Ancak *Kumarbaz*'ın bence ayrıcalıklı konumu, romanın karakterlerindeki kadın erkek ilişkilerinin niteliği ve kitabın birçok yerine serpiştirilen Rusya ve Avrupalı kimliği karşılaştırmalarından kaynaklanıyor.

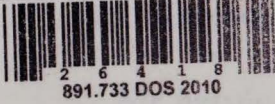
Yüz yıl sonra 1960'larda ABD'de olacağı gibi *Kumarbaz*'ın yazıldığı 1860'lar Rusyası da kadınların özgürlüklerini ilan ettiği ve egemen olan güçlü erkek tipinin önce sorgulandığı, sonra da giderek alaya alındığı bir dönem. Yazarın ikinci karısı Anna da mektuplarında '60'lılardan olduğunu övünçle belirtir. Dostoyevski, çizdiği erkek ve kadın tipleri ve aralarındaki ilişkiyle tam da o günün modasını yakalamış olmalı. Örneğin kitap başlar başlamaz karşımızda yolsuzluklara karışmış, borç batağında, ağlama krizleri geçiren, ona buna yalvaran ve kadınların yanlarında ancak bir süs köpeği gibi dolaştırmak istedikleri koca bir Rus generali var. (Türkiye'nin bugün bile böyle bir tiptemeyi kaldırabileceğini sanmıyorum.) Öbür uçta, romanın en olumlu erkek tipi Mr. Astley bile ancak mahcupluğu, silikliği ve çekingenliğiyle kadınların iltifatını alıyor. Bir zavallı olan kahramanımız Aleksey'in haliyse malum. Kitabın tüm erkekleri kadınların terk ettiği ya da nefret ettiği kişiler. Kadınlarsa tam ter-

si. Servetinin büyük bir kısmını rulette kaybetmesine rağmen Dostoyevski'nin çizdiği büyükanne, önünde el pençe divan duran erkekleri azarlayan, kendinden emin ve güçlü karakteriyle Rusya'nın onurunun temsilcisi. Polina ve Blanche da erkeklere istediklerini yaptırtan, onlar gibi gülünç, duygusal durumlara düşmeyen kararlı kişiler. Bunalım geçiren Polina bile kararlılığını yitirmiyor.

Romanın bir Rus okuruna en çekici gelen taraflarından biri, bizim Türkiye'den de alışık olduğumuz kimlik tartışmaları ve "Avrupalılar bizim hakkımızda ne düşünüyor?" türünden milli muhabbetler olmalı. Kitapta herkesin Rus kimliği hakkında diyeceği bir şey var. Hepsi Avrupa'ya gelmiş olmaktan pişmanlık duyan Ruslar ise "bizim bahçelerimiz ve çiçeklerimiz en güzelidir" türünden vatan hasreti çekiyor. Aleksey hariç. Ama ona da söylenen, kurtuluşunun Rusya'da olduğu. Memlekete layık olmak, ona hizmet etmek ve dışarıda küçük düşürmemek de kitapta işlenen, vatanseverlerin kulağına hoş gelen konular. Ancak ölçü kaçınca kitabın da buram buram şovenizm batağına saplanması kaçınılmaz oluyor. Dostoyevski'nin yaşadığı yıllar Lehistan'ın (Polonya) haritadan silinmiş olduğu 19. yüzyılın önemli bir kısmına tekabül ediyor. Ülkenin büyük bölümü Rusya'nın işgali altında. Üniversiteler kapatılmış, okullarda Lehçe yasak. Ülkesinden ayrılmaya mecbur kalanlar Avrupa'nın orasına burasına dağılmış. "Pan Tadeusz" adlı destanıyla bugün dahi Polonya'nın bağımsızlığının simgesi Adam Mickiewicz gibi şairler, Chopin (Szopen) gibi müzisyenler sürgünde. Üstelik 1863'te Rusların şiddetle bastırdığı "Polonya ayaklanması" olmuş. Dostoyevski'nin kahramanı Aleksey ise Avrupa'nın şık lokantalarında (table d'hôte) Rusların yemek yemesinin neredeyse imkânsızlaştığından yakınmakta: "Paris'te, Ren'de ve hatta İsviçre'de table d'hôte'da sürü halinde küçük Polonyalılar ve onlara yakınlık duyan Fransız-

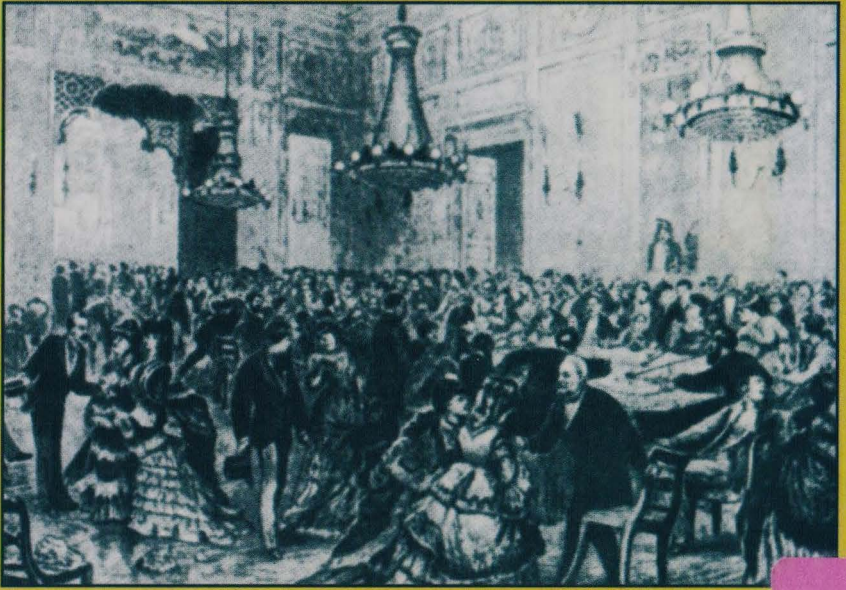
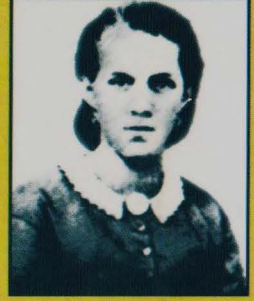
lar var; eğer Rus isen tek bir kelime söylemeye şansın yok.” Büyükanenin kumarda felaketine çanak tutan gene bir sürü Polonyalı. Hem ona rulet oynarken yalan yanlış şeyler söyleyip kaybettiriyorlar, hem de parasını çalıyorlar. Halbuki büyükanne işi gücü kaybetmek olan Rus kahramanımızın rehberliğinde oynadığında dünyanın parasını kazanıyor. “Ana Rusya”yı yiyip bitiren gene o “küçük” ve kitapta herhangi bir isme bile layık görülmeyen “yarım düzine” hırsız Polonyalı. Ve böylece Dostoyevski’nin Avrupa’da Rusluklarından ötürü çeşitli aşağılık kompleksleri içinde olan karakterleri, üstünlük duygularıyla bu yüklerini hafifletmenin çeşitli örneklerini vererek yollarını arıyorlar. Avrupa uygarlığının sıkı bir eleştiriden geçtiği romanda özellikle Aleksey’in İngiliz, Fransız ve Alman karakterlerine ilişkin kâh esprili bir dille, kâh bir sosyolog keskinliğiyle aktardığı gözlemleri de kayda değer. Özellikle, servet birikiminin Alman aile yapısına nasıl yansıdığını ve kendisinin para biriktiren bir Alman olmaktansa kumar oynayan bir Rus olmayı tercih ettiğini belirten konuşması, Dostoyevski’nin, Karl Marx’ın 1844’te yazdığı *Kutsal Aile* çalışmasına hiç de yabancı olmadığını gösteriyor. Yazarın bundan sonraki eserlerinde vazgeçilmez konusu olan Tanrı ve Hıristiyanlığa *Kumarbaz*’da tek bir atıfta bile bulunmaması ise bence Dostoyevski’nin yaşamında bir dönemin sona erdiğinin işareti. Kumarı önce “kirli” bulduğunu söyleyen Aleksey sonunda vicdanıyla şöyle hesaplaşmayı tercih ediyor: “Yaptıklarımı ve düşüncelerimi herhangi bir ahlakî ölçünün ışığında değerlendirmeye karşıyım. Bana başka bir şey hükmediyor.”

ZONGULDAK HALK KÜTÜPHANESİ

ki'nin kendi kumar tutkusu ile
tkulu bir aşkını dramlaştırarak
yazdığı bu romanı Ergin Altay
çevirisiyle sunuyoruz.

Dostoyevski yayıncısı ile yaptığı bir
kontrat yüzünden *Kumarbaz*'ı yirmi
beş günde yazdı. Acelesi yüzünden
romanı kendi eliyle yazmayan
Dostoyevski, bir stenograf tutmuş;
Anna Grigoryevna adlı bu genç kadını
daha sonra evlenmişti.

Wiesbaden'de Dostoyevski'nin tutkulu bir şekilde kumar oynadığı salonlardan

İLETİŞİM 748

DÜNYA
KLASIKLARI 11

9 789754 1709254